

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

2019

Bc. Renata Klánová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

**Spolupráce státu a nestátních neziskových organizací
při potírání pracovního vykořisťování v České republice**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Renata Klánová

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: PhDr. Martin Cejp, CSc.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 5. 2019

Bc. Renata Klánová

Bibliografický záznam

KLÁNOVÁ, Renata. *Spolupráce státu a nestátních neziskových organizací při potírání pracovního vykořisťování v České republice*. Praha, 2019. 116 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Martin Cejp, CSc.

Rozsah práce: 200 277 znaků včetně mezer

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na spolupráci státu a nestátních neziskových organizací při potírání pracovního vykořisťování v České republice. To je jednou z nejčastějších forem obchodu s lidmi, které se v ČR vyskytují. Diplomová práce vychází z několika teorií a konceptů, jakými jsou koncept sítě politických aktérů, teorie institucionalismu, teorie čtyř „K“, teorie NNO či koncept důstojné práce. Cílem práce je analyzovat koncepci politiky v oblasti pracovního vykořisťování v České republice se zaměřením na spolupráci hlavních aktérů ze státního a neziskového sektoru při jeho potírání; a navrhnout možná zlepšení této spolupráce. V rámci diplomové práce je spolu s dalšími relevantními termíny definován pojem pracovního vykořisťování. Dále jsou prezentována statistická data, která se tomuto fenoménu věnují. Pro analýzu koncepce politiky slouží analýza veřejněpolitických dokumentů na nadnárodní a národní úrovni. Diplomová práce dále pracuje s rychlou analýzou aktérů a polostrukturovanými rozhovory s osmi experty z veřejného a neziskového sektoru – konkrétně zaměstnanci Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, Odboru prevence kriminality, zaměstnanci Státního úřadu inspekce práce a sociálními pracovníky neziskových organizací La Strada a Diakonie ČCE. Zejména výpovědi těchto expertů jsou podkladem pro návrh zlepšení spolupráce státu a neziskového sektoru ve studované oblasti.

Klíčová slova

Obchod s lidmi, pracovní vykořisťování, nucená práce, stát, nestátní neziskové organizace, organizovaný zločin, moderní otroctví, migrace

Annotation

The submitted thesis focuses on the cooperation of the state and non-governmental non-profit organizations in fighting labour exploitation in the Czech Republic. It is one of the most frequent forms of the human trafficking in the CR. The thesis is based on several theories and concepts, such as the actor - network theory, the institutional theory, the Four “C” theory, the NNO theory or the dignified work concept. The thesis analyses the concept of the policy on labour exploitation in the Czech Republic with a focus on the cooperation of main actors from state and non-profit sectors in fighting labour exploitation and proposes how to improve this cooperation. The thesis defines different relevant terms as well as the term “labour exploitation”. It also presents statistical data concerning this phenomenon. An analysis of policy documents on a transnational and national level is used to analyse the policy concept. The thesis also works with a quick analysis of actors and semi-structured interviews with eight experts from public and non-profit sector – specifically with employees of the Asylum and Migration Policy Department of the Ministry of the Interior, the Crime Prevention Department, the State Labour Inspection Office and with social workers of the non-profit organizations La Strada and Diaconia of the Evangelical Church of Czech Brethren. The testimony of these experts in particular serves as a basis for the proposal how to improve the cooperation of the state and the non-profit sector in the analysed area.

Keywords

Human trafficking, labour exploitation, forced labour, state, non-governmental organizations, organized crime, modern slavery, migration

Title

Cooperation of the state and non-governmental non-profit organizations in combating labour exploitation in the Czech Republic

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Martinu Cejpovi, CSc., za konzultace, vstřícný přístup a cenné rady. Dále patří velký dík aktérům, s kterými jsem realizovala rozhovory. Poskytli mi informace pro tvorbu této práce a lepší vhled do problematiky. Ráda bych poděkovala i své rodině a přátelům za bezmeznou podporu a trpělivost, které si velice vážím.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY.....	9
1.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	9
1.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	9
2 METODOLOGIE	11
2.1 VÝZKUMNÝ DESIGN.....	12
2.2 SBĚR DAT.....	13
2.2.1 Sekundární data	13
2.2.2 Primární data	14
2.3 METODY ANALÝZY DAT	18
2.3.1 Analýza expertních rozhovorů	18
2.3.2 Analýza aktérů.....	20
2.4 OMEZENÍ A ETIKA VÝZKUMU.....	23
3 TEORETICKÁ A KONCEPTUÁLNÍ VÝCHODISKA	24
3.1 KONCEPT SÍTÍ POLITICKÝCH AKTÉRŮ	24
3.2 TEORIE INSTITUCIONALISMU	26
3.3 VZTAH STÁTU A OBČANSKÉHO SEKTORU JAKO SPOLEČENSKÝCH REGULÁTORŮ	26
3.4 TEORIE ČTYŘ „K“.....	29
3.5 TEORIE NNO	31
3.6 KONCEPT DŮSTOJNÉ PRÁCE A KRITÉRIUM LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI.....	33
4 PRACOVNÍ VYKOŘIŠŤOVÁNÍ V ČR.....	35
4.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ	35
4.1.1 Druhy otroctví spojené s pracovním vykořisťováním.....	40
4.2 STATISTIKY PRACOVNÍHO VYKOŘIŠŤOVÁNÍ.....	41
5 NASTAVENÍ POLITIKY: HLAVNÍ VEŘEJNĚPOLITICKÉ DOKUMENTY V PROBLEMATICE PRACOVNÍHO VYKOŘIŠŤOVÁNÍ.....	44
5.1 NADNÁRODNÍ ÚROVEŇ	44
5.2 NÁRODNÍ ÚROVEŇ.....	48
6 ANALÝZA AKTÉRŮ.....	52
6.1 NÁRODNÍ AKTÉŘI.....	54
6.1.1 Stát.....	54
6.1.2 Neziskový sektor	56
7 POTÍRÁNÍ PRACOVNÍHO VYKOŘIŠŤOVÁNÍ V ČR: SPOLUPRÁCE STÁTU A NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ	59
7.1 PREVENCE	59
7.2 ŘEŠENÍ.....	63

8	ZHODNOCENÍ SPOLUPRÁCE.....	67
8.1	POZITIVA	67
8.2	NEGATIVA	70
9	NÁVRHY NA EFEKTIVNĚJŠÍ SPOLUPRÁCI.....	77
9.1	STYČNÉ OSOBY VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ.....	77
9.2	ÚPRAVA LEGISLATIVY	78
9.2.1	Trestněprávní legislativa	78
9.2.2	Pracovněprávní legislativa	81
9.3	SPOLUPRÁCE NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI	84
9.4	SPOLUPRÁCE MEZI ČLENSKÝMI STÁTY EU	84
9.5	SPOLUPRÁCE V OBLASTI INFORMOVANOSTI A PREVENCE	85
	ZÁVĚR.....	87
	SUMMARY	92
	POUŽITÁ LITERATURA.....	97
	SEZNAM PŘÍLOH.....	104
	PŘÍLOHY	105

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Grafické znázornění teoretických východisek a konceptů	24
Obrázek č. 2: Vztah státu, trhu a občanského sektoru jako regulátorů života společnosti	27
Obrázek č. 3: Formy a závažnost pracovního vykořisťování	41
Obrázek č. 4: Povědomí respondentů o kampani.....	61

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Přehled výzkumných cílů, výzkumných otázek a metod.....	10
Tabulka č. 2: Seznam polostrukturovaných rozhovorů s experty	17
Tabulka č. 3: Škálování dimenzí a odhadu spolehlivosti.....	22
Tabulka č. 4: Teorie čtyř „K“.....	30
Tabulka č. 5: Indikátory obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování.....	39
Tabulka č. 6: Orientační seznam aktérů.....	52
Tabulka č. 7: Matice rychlé analýzy aktérů	53
Tabulka č. 8: Pozitivní a negativní aspekty spolupráce	76

SEZNAM ZKRATEK

CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČCE	Českobratrská církev evangelická
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
EP	Evropský parlament
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
IOM	Mezinárodní organizace pro migraci
MKS	Mezirezortní koordinační skupina pro oblast boje obchodování s lidmi

MOPNZC	Mezirezortní koordinační orgán pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MS	Ministerstvo spravedlnosti
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
NCOZ	Národní centrála proti organizovanému zločinu
NNO	Nestátní nezisková organizace
NSZ	Nejvyšší státní zastupitelství
OAMP	Odbor azylové a migrační politiky
OBP	Odbor bezpečnostní politiky
OBPPK	Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OIP	Oblastní inspektorát práce
OPK	Odbor prevence kriminality
OPU	Organizace pro pomoc uprchlíkům
OSN	Organizace spojených národů
PČR	Parlament České republiky
SIMI	Sdružení pro integraci a migraci
SKPV	Služba kriminální policie a vyšetřování
SÚIP	Státní úřad inspekce práce
ÚOKFK	Útvar odhalování korupce a finanční kriminality
ÚOOZ	Útvar pro odhalování organizovaného zločinu

ÚVOD

Obchod s lidmi neboli „moderní otroctví“ je globální fenomén zasahující lidskoprávní, bezpečnostní i právní rovinu. Rozhodně není přítomný pouze v zemích třetího světa a pachatelé je velmi dobře skrývají. Obchodování s lidmi je organizovaný zločin, který je spojen s migrací (často nelegální), pašeráctvím, sexuálním zneužíváním a dalšími závažnými trestnými činy. Dle jeho hlavních forem ho lze základně rozdělit na sexuální vykořisťování, pracovní vykořisťování, odběr orgánů a jiných tkání, nucenou žebrotu a nucenou kriminální aktivitu (Walk Free Foundation 2018). Existuje však mnoho dalších druhů a stále se objevují nové. Trendy a modus operandi pachatelů se rychle mění a s tím přibývá i nových forem tohoto organizovaného zločinu.

Dle odhadů Global Slavery Indexu za rok 2016 se na světě stalo oběťmi obchodu s lidmi okolo 40 milionů lidí, z toho 25 milionů lidí bylo zneužíváno k nucené práci. 16 milionů lidí bylo na světě pracovně vykořisťováno v soukromém sektoru, kde nejčastěji vykonávali domácí práce, pracovali na stavbě či ve výrobě. V průměru jsou lidé v zajetí a pracovně vykořisťování 20,5 měsíce (Alliance 8.7, Global Estimates 2017). Ve skutečnosti lze ale předpokládat, že jsou čísla obětí daleko vyšší. Vykořisťované osoby jsou často psychicky traumatizované a je pro ně těžké svědčit. Pracovní vykořisťování se nejčastěji objevuje v odvětvích, která jsou spojována s nižším sociálním statusem a kapitálem. Tento typ obchodu s lidmi tak souvisí se sociální stratifikací, kdy oběti vykonávají „neatraktivní“ práce, kterým se zbytek společnosti většinou vyhýbá.

V České republice patří k nejčastějším formám sexuální a pracovní vykořisťování (MV ČR 2018, s. 4). Boj proti pracovnímu vykořisťování a postih pachatelů je prioritní oblastí, na kterou se zaměřuje Národní strategie boje proti obchodování s lidmi na období let 2016–2019 (MV ČR 2016, s. 6). Právě pracovní vykořisťování, které je ve vyspělých společnostech spjaté s tržní ekonomikou a poptávkou po levné pracovní síle, je tématem diplomové práce.

Jedním z klíčových nástrojů uvedené Strategie, který má pomoci s pracovním vykořisťováním bojovat, je posilování mezioborové a regionální spolupráce (*Ibid.*). Diplomová práce se konkrétně zaměřuje na spolupráci státu a nestátních neziskových organizací při potírání tohoto problému v České republice. Právě tyto dva aktéři se společnými silami snaží zajistit jak prevenci, tak řešení pracovního vykořisťování. Zatímco stát disponuje legislativní mocí, nestátní neziskové organizace pomáhají s tvorbou

národních strategií, tvoří doporučení, analýzy a informační kampaně, ale zejména poskytují azyl, pomoc a služby obchodovaným osobám. Faktem je, že se trendy pachatelů mění daleko rychleji než politiky, které se ho snaží potírat. Díky zdlouhavým procesům tvorby, ratifikace a schvalování zákonů není odezva ze strany státu dostatečně pružná. Z tohoto důvodu je důležitá spolupráce s nestátními neziskovými organizacemi, které se na potírání obchodu s lidmi podílí. Z veřejného sektoru se problematice věnuje zejména Ministerstvo vnitra ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR či Policie ČR. Na nadnárodní úrovni pak aktéři jako EU či OSN. V nestátním neziskovém sektoru figuruje zejména organizace La Strada, která pomáhá obchodovaným a vykořisťovaným osobám a svým zaměřením je jediná v ČR.

Česká republika se od ostatních zemí EU liší tím, že je státem cílovým, tranzitním i zemí původu (Baierová 2014). V ČR tvoří většinu pracovně vykořisťovaných cizinci, nejčastěji z Rumunska, Bulharska, Slovenska a Ukrajiny, kteří zde pracují na stavbách či jako pracovníci úklidu (MV ČR 2017). Pracovně vykořisťovanou osobou se však může stát kdokoliv, i občané ČR v domovském státě či v zahraničí.

Nejaktuálnější případ obchodu s lidmi za účelem pracovního vykořisťování, který rezonoval českými médii, je z března tohoto roku. Kriminální policie¹ ČR zadržela 4. 3. 2019 organizovanou skupinu osmi osob (z toho tři cizince), kteří měli na území ČR pracovně vykořisťovat občany z Filipín. *„Tato organizovaná skupina od roku 2015 sjednávala na Filipínách (osobně nebo přes internet) dobře placenou práci v České republice, a to za přesně daných podmínek. Po přiletu do naší země však Filipínci (muži i ženy) měli být nuceni vykonávat jinou činnost, pracovat více hodin, a to za minimální odměnu. Jednalo se především o práci v salónech krásy či kosmetických službách (...) v jižních Čechách (...). Některé ženy dokonce měly být v několika pražských „privátech“ nuceny poskytovat sexuální služby“* (Policie ČR 2019). Policisté při domovních prohlídkách zajistili legálně držené zbraně a „výdělek z trestné činnosti“ – několik milionů korun v hotovosti a na bankovních účtech v různých měnách. *„Obviněným hrozí v případě pravomocného rozsudku trest odnětí svobody od 5 do 12 let“* (Ibid.). Na realizaci případu s krycím názvem Nemesis spolupracovali kriminalisté NCOZ se Službou cizinecké policie, Útvarem rychlého nasazení a oblastními inspektoráty práce. V rámci programu Ministerstva vnitra na podporu a ochranu obětí obchodování s lidmi spolupracovala státní

¹ Konkrétně detektivové z Národní centrály proti organizovanému zločinu služby kriminální policie (NCOZ), odboru obchodu s lidmi a nelegální migrace (Policie ČR 2019).

správa s nestátní neziskovou organizací La Strada (*Ibid.*).

Oficiální definici moderního otroctví obsahuje Dodatková úmluva OSN o otroctví – „*otroctví znamená (...) stav nebo podmínky osoby, na které se vykonává určitá moc, která se váže k vlastnickému právu, a otrok je osoba v takovém stavu nebo podmínkách*“ (UN Human Rights 2016). Pracovní vykořisťování definuje Úmluva Mezinárodní organizace práce, č. 29 o nucené a povinné práci jako „*jakoukoliv práci nebo službu, která je vyžadována od osob pod pohrůžkou trestu a pro kterou se daná osoba nenabídla dobrovolně*“ (Otáhalová 2013). V české legislativě je však jeho definice problematická, včetně jeho odlišení od pracovně-právních předpisů (MV ČR 2016, s. 12). Pracovní vykořisťování je trestáno pouze v souvislosti se skutkovou podstatou obchodu s lidmi², což je v mnoha případech nesprávně kvalifikováno jako porušování Záköníku práce³. Za tento čin je však výrazně nižší trestní sazba či pouze pokuta. Soud musí v případě pracovního vykořisťování prokázat činnost „obchodníka“, který si oběť pro někoho najímá, přiměje ji k určitému jednání, přepravuje ji na určité místo apod.; prvek nedobrovolnosti a donucení (násilí, zneužití tísně, omylu, závislosti na „obchodníkovi“) a vykonávání nucené práce či pracovního vykořisťování (Otáhalová 2013). Postihování tohoto druhu obchodu s lidmi je problematické i z důvodu existence mnoha různě závažných forem, kterých nabývá (od zadržování či nevyplacení mzdy až po zadržování dokladů a psychické či fyzické násilí). Legislativa ČR nestanovuje jasná kritéria, na základě kterých by bylo pracovní vykořisťování v rámci určitého případu posuzováno. První rozsudek byl pro tuto formu obchodu s lidmi stanoven až v roce 2012⁴, po pěti letech, co byl tento trestný čin uzákoněn (Svobodová, Vacovská 2015, s. 2).

Na téma pracovního vykořisťování bylo uskutečněno mnoho celosvětových výzkumů⁵. Těch, které se zaměřují přímo na situaci v České republice, však není mnoho a věnují se zejména otrocké práci migrantů. Česká republika přitom z hlediska otrocké práce patří spolu s Bulharskem, Rumunskem a Srbskem k nejvíce ohroženým v Evropě – nachází se na 5. místě v Global Slavery Indexu⁶. Na základě zjištění z něj vyplývajících je

² Zákon č. 40/2009 Sb. (Trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů* 9. 2. 2009. roč. 2009, částka 11).

³ Zákon č. 262/2006 Sb.

⁴ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 17 T 6/2010.

⁵ Tématu se dlouhodobě věnují např. organizace Amnesty International, Walk Free Foundation, Focus on Labour Exploitation (FLEX) a další.

⁶ Global Slavery Index se skládá z několika měřených složek: zranitelnosti, prevalence a reakci státu na řešení (Global Slavery Index 2018).

v ČR moderním otroctvím ohroženo okolo 42 600 osob (Člověk v tísní 2017). Diakonie ČCE zpracovala výzkumnou zprávu o pracovních podmínkách občanů Bulharska, Rumunska a Moldavska. Na základě výsledků se 2/3 těchto migrantů, kteří do ČR přijeli za prací, setkala s problémy (vyplácení mzdy, ubytování, pracovní podmínky, slovní nebo fyzické násilí či zadržování cestovních dokladů). Pouze polovina z nich zde vykonávala předem slíbenou práci, v 16 % případů dohodnuté pracovní místo neexistovalo a 15 % pracovníků nedostalo za práci žádnou mzdu. Obchod s lidmi je zločin, na kterém pachatelé vydělávají, ale stát prodělává na daních a pojištění. V případě pracovního vykořisťování také deformuje trh práce, protože „čestné“ firmy nemohou konkurovat těm, které pracovníky vykořisťují a těží z levné pracovní síly (Člověk v tísní 2017).

Spolupráci státu a nestátního neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování zkoumá diplomová práce pomocí analýzy relevantních veřejněpolitických dokumentů, polostrukturovaných rozhovorů s osmi experty z veřejného a neziskového sektoru a analýzy aktérů. Ta se z důvodu stanoveného rozsahu práce zaměřuje pouze na dva zmíněné sektory, ačkoliv v problematice hrají velkou roli i již zmíněný trh (soukromý sektor), vykořisťovatelé a vykořisťování. Na základě zmíněných analýz diplomová práce popisuje a strukturuje spolupráci státu a nestátního neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování, hodnotí současný systém politiky ČR v této problematice a optikou dotázaných expertů navrhuje možné zefektivnění spolupráce.

1 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY

1.1 VÝZKUMNÉ CÍLE

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat koncepci politiky v oblasti pracovního vykořisťování v České republice se zaměřením na spolupráci hlavních aktérů ze státního a neziskového sektoru při jeho potírání; a navrhnout možná zlepšení této spolupráce.

Dílčí cíle:

1. Zmapovat legislativní a organizační ukotvení politiky týkající se pracovního vykořisťování v národním i nadnárodním kontextu.
2. Analyzovat relevantní aktéry z veřejného a neziskového sektoru, kteří se na tvorbě politiky podílí či jsou jí ovlivňováni.
3. Popsat a strukturovat spolupráci hlavních aktérů z veřejného a neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování v ČR.
4. Zhodnotit současný systém politiky ČR a spolupráci zmíněných aktérů v problematice pracovního vykořisťování.
5. Navrhnout možné zefektivnění spolupráce na poli studované politiky.

1.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Výše zmíněný výzkumný cíl a dílčí cíle budou zodpovězeny prostřednictvím těchto výzkumných otázek:

1. Jaké národní i nadnárodní veřejněpolitické dokumenty obsahově formují současné nastavení politiky v problematice pracovního vykořisťování v ČR?
2. Jací aktéři z veřejného a neziskového sektoru se podílejí na tvorbě politiky v rámci pracovního vykořisťování v ČR?
3. Jací aktéři z těchto sektorů jsou sledovanou politikou ovlivňováni?
4. Jakým způsobem mezi sebou stát a neziskové organizace spolupracují, aby společně potíraly pracovní vykořisťování v ČR?
5. Na jakých úrovních spolupráce probíhá?
6. Jaké jsou silné a slabé stránky současného systému politiky ČR z hlediska spolupráce zmíněných sektorů v problematice pracovního vykořisťování?
7. Jak by se podle expertů ze zmíněných sektorů dala vzájemná spolupráce zefektivnit?

Tabulka č. 1: Přehled výzkumných cílů, výzkumných otázek a metod

HLAVNÍ VÝZKUMNÝ CÍL		
<p>Analyzovat koncepci politiky v oblasti pracovního vykořisťování v České republice se zaměřením na spolupráci hlavních aktérů ze státního a neziskového sektoru při jeho potírání; a navrhnout možná zlepšení této spolupráce.</p>		
DÍLČÍ CÍLE	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	METODY
<p>1. Zmapovat legislativní a organizační ukotvení politiky týkající se pracovního vykořisťování v národním i nadnárodním kontextu.</p>	<p>1. Jaké národní i nadnárodní veřejněpolitické dokumenty obsahově formují současné nastavení politiky v problematice pracovního vykořisťování v ČR?</p>	<p><u>Sekundární data</u>: veřejněpolitické dokumenty (zákony, vyhlášky, strategie, koncepce, listiny apod.)</p>
<p>2. Analyzovat relevantní aktéry z veřejného a neziskového sektoru, kteří se na tvorbě politiky podílí či jsou jí ovlivňováni.</p>	<p>2. Jací aktéři z veřejného a neziskového sektoru se podílí na tvorbě politiky v rámci pracovního vykořisťování v ČR?</p>	<p><u>Sekundární data</u>: veřejněpolitické dokumenty (zákony, vyhlášky, strategie, koncepce, listiny apod.), oficiální webové stránky institucí <u>Primární data</u>: expertní rozhovory</p>
	<p>3. Jací aktéři z těchto sektorů jsou sledovanou politikou ovlivňováni?</p>	
<p>3. Popsat a strukturovat spolupráci hlavních aktérů z veřejného a neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování v ČR.</p>	<p>4. Jakým způsobem mezi sebou stát a neziskové organizace spolupracují, aby společně potíraly pracovní vykořisťování v ČR?</p>	<p><u>Sekundární data</u>: veřejněpolitické dokumenty (zákony, vyhlášky, strategie, koncepce, listiny apod.), oficiální webové stránky institucí <u>Primární data</u>: expertní rozhovory</p>
	<p>5. Na jakých úrovních spolupráce probíhá?</p>	
<p>4. Zhodnotit současný systém politiky ČR a spolupráci zmíněných aktérů v problematice pracovního vykořisťování.</p>	<p>6. Jaké jsou silné a slabé stránky současného systému politiky ČR z hlediska spolupráce zmíněných sektorů v problematice pracovního vykořisťování?</p>	<p><u>Primární data</u>: expertní rozhovory</p>
<p>5. Navrhnout možné zefektivnění spolupráce na poli studované politiky.</p>	<p>7. Jak by se podle expertů ze zmíněných sektorů dala vzájemná spolupráce zefektivnit?</p>	<p><u>Primární data</u>: expertní rozhovory</p>

Zdroj: Vlastní zpracování

2 METODOLOGIE

Základem této diplomové práce je kvalitativní výzkumný přístup. Jeho účelem je „*pochopit fenomény, jako jsou chování nebo instituce, na základě toho, jak tyto fenomény vnímají a prožívají jednotliví lidé, popř. skupiny (...) ve svém přirozeném prostředí a v různých situacích*“ (Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 150). Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se v počátku kvalitativního stanovují výzkumné otázky, nikoli hypotézy. Dále obsahuje sběr velkého množství dat od malého vzorku respondentů a jejich následné analýzy a interpretace. Kvalitativní výzkum popisuje, vysvětluje, zkoumá a interpretuje určitý fenomén (Leedy a Ormrod 2005, citováno dle Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 150). Pomáhá výzkumníkovi získat vhled do studovaného fenoménu a popsat ho do hloubky, jelikož zohledňuje kontext, lokální situaci a podmínky. Zároveň umožní studovat procesy a hledat lokální příčinné souvislosti (Hendl 2016, s. 48-49). Jelikož si diplomová práce klade za cíl vysvětlit nastavení politiky v problematice pracovního vykořisťování v České republice se zaměřením na popis a strukturaci spolupráce hlavních aktérů ze státního a neziskového sektoru, je kvalitativní hledisko výzkumu vhodné. Pro pochopení politického designu a role klíčových aktérů ve studovaném fenoménu je totiž nutné zohlednit jak legislativní a věcný kontext, tak složitou síť vztahů jednotlivých aktérů a institucí.

Výše zmíněné charakteristiky kvalitativního výzkumu jsou v porovnání s kvantitativním často brány jako slabosti. Je totiž obtížné ho díky jeho pružnosti a nestrukturovanosti replikovat či zobecňovat na populaci a jiné prostředí. Nevýhodou je také snadné ovlivnění výsledků výzkumníkem a jeho subjektivním pohledem na problematiku. Při porovnávání výzkumných přístupů je však nutné brát na zřetel, že „*výzkumný proces je vždy kompromisem a vyvažováním nedostatků a výhod*“ (Hendl 2016, s. 48-49). Zjištění diplomové práce budou platná pouze pro české prostředí. Ačkoliv je pracovní vykořisťování jakožto forma obchodu s lidmi globální fenomén, který se snaží potlačovat mnoho mezinárodních organizací/programů/nadací⁷ i EU, každý z členských států se v této problematice řídí nastavením své národní politiky.

Mezi základní metody kvalitativního výzkumu patří pozorování, texty

⁷ Např. Amnesty International, Human Rights Watch, Mezinárodní organizace práce (ILO), Mezinárodní organizace pro migraci (IOM), La Strada International, International Organisation of Employers (IOE), Anti-Slavery International (OHCHR 2019).

a dokumenty, interview a audio – videozáznamy. Výhodou pozorování je pochopení určité subkultury. Rozbor významu, organizace a použití textů a dokumentů pomůže k teoretickému porozumění problému. Relativně nestrukturované interview k porozumění zkušeností komunikačních partnerů a audio – videozáznamy nabízí porozumění průběhu interakcí (Hendl 2016, s. 46). Diplomová práce využívá k pochopení a vysvětlení problematiky dvě ze zmíněných metod – studium zejména politických textů a legislativních dokumentů (zákonů, strategií, listin apod.) a polostrukturované rozhovory s experty ze státního i neziskového sektoru. Celkový počet expertů je relativně malý (čtyři ze státní sféry a čtyři z neziskového sektoru), obsahuje však zástupce ze všech klíčových institucí, úřadů a organizací zabývajících se pracovním vykořisťováním v ČR. Třetí metodou je analýza aktérů, která je blíže specifikována v kapitole 2.3. Metody analýzy dat.

2.1 VÝZKUMNÝ DESIGN

Diplomová práce má formu případové studie. Zaměřuje se na problematiku pracovního vykořisťování v určitém prostředí (České republice), v určitém časovém období (současné nadnárodní a národní legislativní nastavení) a spolupráci konkrétních aktérů ze státního a neziskového sektoru. Dle Hitchcocka a Hughese (1995) se případová studie zabývá jedním nebo více jevy do hloubky v jejich reálném kontextu. Podává bohatý, všestranný a chronologický popis událostí vázaných k případu (Hitchcock, Hughes 1995, citováno dle Hendl, Remr 2017, s. 201). To, že je případová studie pro účely diplomové práce vhodná, potvrzuje i fakt, že se zaměřuje „na jednotlivé aktéry nebo skupiny aktérů a snaží se porozumět jejich vnímání událostí“ (Ibid., s. 201). To koresponduje s cílem diplomové práce získat vhled do spolupráce aktérů státního a neziskového sektoru.

Úzké zaměření případové studie umožní výzkumníkovi nejen hlubší analýzu zkoumané problematiky v jejím přirozeném prostředí, ale také „pochopení hlubších souvislostí a vztahů, které zůstávají jiným výzkumným strategiím utajeny. Případová studie je tak zvláště vhodná k výzkumu témat, která jsou málo probádaná nebo pro badatele z vnějšku obtížně srozumitelná“ (Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 152). Pracovní vykořisťování v České republice je citlivé téma jak z pohledu obětí, tak vykořisťovatelů a obchodníků s lidmi. Pro výzkumníka je velice složité až nemožné se do prostředí, kde pracovní vykořisťování probíhá, dostat. Výzkum by s sebou nesl nebezpečí i mnoho etických problémů. Z toho důvodu je problematika relativně málo probádaná a oficiální statistiky počtu obětí zachycují jen malé procento zjištěných případů. Výzkum diplomové práce je proto obrácen

na aktéry státního a neziskového sektoru, kteří se setkávají jak s vykořisťovateli, tak vykořisťovanými, a společně tento organizovaný zločin potírají. Jak již bylo zmíněno výše, diplomová práce jakožto případová studie bude využívat osmi expertních rozhovorů. Účelem je získat relativně velký objem dat od malého počtu jedinců, aby bylo možné zachytit složitost případu a popsat vztahy v jejich celistvosti (Hendl 2016, s. 102). Právě úzká provázanost na jeden případ či více podobných případů a nízká míra zobecnitelnosti jsou zároveň brány jako největší slabiny tohoto výzkumného designu (Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 152).

Hendl rozlišuje dle studovaného případu pět typů případových studií – osobní případová studie, studie komunity, studium sociálních skupin, studium organizací a institucí; zkoumání programů, událostí, rolí a vztahů. Předmětem osobní případové studie je osoba, u studia komunity je to jedna či více komunit v daném městě. Studium sociálních skupin popisuje a analyzuje vztahy a aktivity v malých i větších skupinách – rodině či skupině zaměstnanců. Ve čtvrtém typu – studiu organizací a institucí – se zkoumají „*firmy, školy, odborové organizace, implementace programů a intervencí, kultura organizací, procesy změn a adaptací*“. Hledáme nejlepší vzorec chování, „*zavedení určitého typu řízení*“ či provádíme evaluaci. Zkoumání programů, událostí, rolí a vztahů může být součástí dvou předešlých typů. Analyzujeme v něm interakce aktérů, konflikt rolí či určité stereotypy (Hendl 2016, s. 103-104). V případě diplomové práce se bude jednat o studium organizací a institucí; a dále zkoumání programů, událostí, rolí a vztahů, které se se studiem organizací a institucí překrývá.

2.2 SBĚR DAT

2.2.1 Sekundární data

Výzkum diplomové práce vychází z informací ze sekundárních i primárních dat. Co se týče dat sekundárních, čerpá zejména z odborné literatury, dostupných statistik, veřejněpolitických dokumentů a oficiálních stránek příslušných státních orgánů a neziskových organizací. Pracuje s různými typy veřejněpolitických dokumentů na národní (ČR) i nadnárodní úrovni (EU). Dle funkce a způsobu vzniku lze rozlišit veřejněpolitické dokumenty na:

- „*legislativní (ústavní zákon, zákon, nařízení, vyhláška, mezinárodní dohody)*;

- *strategické (strategie, koncepce, dlouhodobé záměry, plány, akční plány, plány rozvoje, strategické plány, národní politiky);*
- *výzkumné (veřejněpolitické analýzy, výzkumné zprávy);*
- *deklarativní a advokační (programové prohlášení vlády, dokumenty politických stran)*“ (Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 152).

Zdrojem diplomové práce jsou především první tři typy dokumentů: legislativní, strategické a výzkumné. Na základě již zmíněné politické úrovně je dále možné členění na:

- *„globální a mezinárodní politiky (např. OSN, OECD);*
- *nadnárodní politiky (např. politiky EU);*
- *národní či federální politiky (např. ČR);*
- *regionální politiky (např. kraje v ČR);*
- *lokální politiky (např. obce a města)*“ (Ibid., s. 152).

Jak je již zmíněno výše, diplomová práce se zaměřuje na nadnárodní politiku EU a národní politiku ČR.

2.2.2 Primární data

Primární data byla získána skrze polostrukturované rozhovory s experty, aktéry ze státního a neziskového sektoru zabývajícími se problematikou pracovního vykořisťování. Dle Meusera a Nagelové (1991) je expertem osoba, která je nějakým způsobem zodpovědná za vývoj, implementaci či monitorování určitého problému, nebo která má privilegovaný přístup k informacím o lidech a rozhodovacích procesech. Nicméně pro status experta nejsou důležité pouze informace, které má výlučně k dispozici, ale zejména odpovědnost za řešení problému související s rozhodováním (Meuser, Nagel 1991, s. 443). Je však nutné doplnit, že v některých případech jsou experti zpovídáni například z pozice výzkumných pracovníků, kdy odpovědnost za řešení nemají. V rámci expertního rozhovoru je zachycován a analyzován obsah a organizace znalostí těchto osob, jež jsou v dané oblasti experty, a využít získané poznatky k jiným cílům (Hendl 2016, s. 193).

Oslovení experti byli vybráni na základě úsudku. Důvodem k jejich výběru bylo pro účely diplomové práce jejich institucionální zařazení. „*V řadě případů totiž součástí řešení problému bývají nějaká organizační opatření, součinnost určitých orgánů ad., takže mínění odborníků je nutné propojit s názory zástupců odpovídajících institucí*“ (Reichel 2009, s. 137). Jelikož je problematika pracovního vykořisťování v ČR zúžena na spolupráci státu

a neziskového sektoru, byli vybráni komunikační partneři jak z řad odborných pracovníků v neziskových organizacích, tak zástupců příslušných ministerstev, jejich odborů a úřadů. Expertům byl nejprve zaslán informativní email s prosbou o rozhovor, a v případě kladné odpovědi bylo dohodnuto osobní setkání. U mnoha expertů zejména ze strany státu byla problémem jejich dosažitelnost. Na zasláný email nereagovali a u některých oddělení vybraných ministerstev bylo velice složité získat kontakt na konkrétní osobu. Experti, se kterými byl rozhovor uskutečněn, byli proto dotázáni na doporučení další relevantní expertní osoby, a byla tak částečně využita metoda sněhové koule (snowball sampling).

Ačkoliv jsou v diplomové práci bráni aktéři státního a neziskového sektoru jako partneři, kteří spolu na různých úrovních spolupracují za účelem potírání pracovního vykořisťování v České republice, výrazně se liší v rámci konceptu moci. Ten bude hodnocen i v rámci analýzy aktérů. Bogner (2005) rozlišuje formativní a interpretativní moc. Zatímco aktér s formativní mocí má autoritu stanovit společensky závazné definice problémů a navrhnout jeho řešení, aktér s interpretativní mocí má příležitost poskytnout a stanovit významné pojmy a koncepty pro interpretaci fenoménů a legitimizaci rozhodnutí, čímž nakonec ovlivňuje sociální konfrontaci s určitými jevy (Bogner 2005, s. 201f). Na základě tohoto členění lze říci, že aktéři veřejného sektoru mají moc formativní a aktéři neziskového spíše interpretativní.

U expertů lze dále rozlišit znalosti, kterými disponují, na technické, procesní a interpretativní. Technické znalosti obsahují informace o operacích a událostech řízených pravidly, rutinách specifických pro určitou oblast, byrokratické kompetence apod. Procesní znalosti souvisí s praktickou aktivitou, kterou aktér vykonává. Na rozdíl od technických znalostí není znalost procesů získána odbornou kvalifikací, ale praktickými zkušenostmi získanými z vlastního kontextu jednání. Interpretativní znalost zaštiťuje expertovy subjektivní orientace, myšlenky, pohledy na problematiku a interpretace (Bogner, Menz 2009, s. 52). V praxi je však velice těžké určit, jakým druhem zmíněných znalostí expert dospěl k určitému názoru a postoji. Jeho celkové vědění a rozhled o studované problematice je totiž kombinací všech tří zmíněných typů, které se navzájem doplňují. V rámci spolupráce aktérů státního a neziskového sektoru však může být zajímavé sledovat rozdíly mezi technickými a praktickými znalostmi – jak je problematika pracovního vykořisťování řešena legislativně a jak probíhá její řešení v praxi.

Při polostrukturovaném rozhovoru neboli rozhovoru pomocí návodu (scénáře⁸) má tazatel připravený soubor otázek či témat, kterým se bude rozhovor věnovat. Témata nemají striktně stanovené pořadí a lze je při rozhovoru částečně modifikovat, je ale důležité, aby se skutečně probrala všechna (Reichel 2009, s. 111). Tento typ rozhovoru dává výzkumníkovi „*volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace (...). Pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale dovoluje dotazovanému zároveň uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti*“ (Hendl 2016, s. 178-179). Všem komunikačním partnerům byl před samotným rozhovorem předložen informovaný souhlas⁹, jehož podpisem stvrdili nahrávání rozhovoru a jeho anonymizované použití v diplomové práci. Scénář rozhovoru byl vytvořen ve dvou variantách – pro experty ze státních institucí a z nestátních neziskových organizací.

Celkem byly pro účely diplomové práce realizovány rozhovory s osmi experty. Za neziskový sektor se jedná o sociální pracovníky a pracovníky v sociálních službách z nestátních neziskových organizací La Strada a Diakonie Českobratrské církve evangelické (ČCE). Právě ty se na problematiku obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování zaměřují. Dva experti v rámci Diakonie pochází z odnože Diakonie Západ sídlící v Plzni. V této lokalitě se totiž nachází industriální zóny, ve kterých se často pracovněprávní problematika i vykořisťování řeší. Oslovena byla i Arcidiecézní charita Praha, která pomáhá obětem obchodu s lidmi v rámci projektu Magdala. Z důvodu časové vytíženosti však organizace rozhovor odmítla.

Za veřejný sektor byly expertní rozhovory uskutečněny se zástupci ministerstev a jim podřízených úřadů, které ve studované oblasti hrají klíčovou roli. Informace do diplomové práce poskytla státní zaměstnankyně z Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra, v jehož gesci je monitorování problematiky – pravidelně zpracovává Zprávu o stavu obchodování s lidmi v ČR a realizuje Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi. Dále inspektoři zaměstnanosti ze Státního úřadu inspekce práce, který spadá pod Ministerstvo práce a sociálních věcí a má na starosti kontrolu pracovněprávních vztahů, pracovních podmínek a nelegálního zaměstnávání. Inspektoři působí konkrétně na oblastním inspektorátu pro Prahu. Právě hlavní město nabízí největší koncentraci možností, pracovních míst, ale také vykořisťujících situací. Dalším expertem z veřejného sektoru je státní zaměstnanec z Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra. Osloveni byli

⁸ Scénář rozhovoru viz příloha č. 3.

⁹ Informovaný souhlas viz Příloha č. 2.

i experti z řad Policie ČR – Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu a Služby cizinecké policie, avšak neúspěšně.

Tabulka č. 2: Seznam polostrukturovaných rozhovorů s experty

Respondent	Sektor	Pracoviště	Pozice	Datum rozhovoru	Délka rozhovoru
Expert č. 1	Neziskový	Diakonie ČCE	Vedoucí azyl. domu a terénní krizové pomoci	28. 3. 2019	41 minut
Expert č. 2	Neziskový	Diakonie ČCE Západ	Koordinátor služby Terén pro ohrožené osoby	29. 3. 2019	54 minut
Expert č. 3	Neziskový	Diakonie ČCE Západ	Terénní pracovník	29. 3. 2019	64 minut
Expert č. 4	Neziskový	La Strada ČR	Vedoucí nizkoprahových služeb	2. 4. 2019	62 minut
Expert č. 5	Veřejný	MV ČR - OPK	Referentka společné státní správy a samosprávy	4. 4. 2019	23 minut
Expert č. 6	Veřejný	MV ČR - OAMP	Referent bezpečnosti státu	11. 4. 2019	24 minut
Expert č. 7	Veřejný	MPSV ČR - SÚIP	Inspektor kontroly nelegálního zaměstnávání	16. 4. 2019	32 minut
Expert č. 8	Veřejný	MPSV ČR - SÚIP	Vedoucí oddělení inspekce nelegálního zaměstnávání	16. 4. 2019	29 minut

Zdroj: Vlastní zpracování

2.3 METODY ANALÝZY DAT

2.3.1 Analýza expertních rozhovorů

Získané informace z polostrukturovaných rozhovorů s experty jsou zpracovány tematickou analýzou. Ta je jedním z nejpoužívanějších přístupů v kvalitativní analýze dat (Bryman 2012, s. 578). Jedná se o „*proces identifikace datových vzorců, datových konfigurací a témat v kvalitativních datech*“ (Hendl 2016, s. 264). V rámci tematické analýzy jsou získaná data pečlivě organizována a popisována na základě témat určených výzkumníkem, přičemž tato témata v datech zachycují něco podstatného ve vztahu k výzkumným otázkám. Metoda analýzy je vhodná „*pro získání odpovědí na výzkumné otázky o lidských zkušenostech a jejich názorech*“ (Ibid., s. 264). Cílem diplomové práce je popsat a strukturovat spolupráci hlavních aktérů ze státního a neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování v ČR, což bude částečně zodpovězeno skrze zkušenosti a názory oslovených expertů z těchto sektorů. Výhodou tematické analýzy je její pružnost, možnost zpracování velkého objemu dat a fakt, že ji lze aplikovat u výzkumných otázek, jež přesahují individuální zkušenost. Jelikož problematika pracovního vykořisťování je citlivá a co se týče dat (zejména o reálném počtu obětí či případů) velice těžko dostupná, přesahuje zcela individuální zkušenost výzkumníka. Nevýhodou metody je pak subjektivita a snížená reliabilita, která plyne z interpretace kódů a témat pouze jedním výzkumníkem (Ibid., s. 275). Diplomová práce se u výzkumného problému (problematiky pracovního vykořisťování) řídí tím, jak ho definují autority – česká legislativa, ale i uznávané teorie a koncepce. Dle A. Veselého by měl být výzkumný problém formulován tak, aby byl teoreticky zajímavý, dotýkal se jakéhokoli aspektu lidského jednání či společnosti obecně a byl empiricky zodpověditelný a ověřitelný (Veselý 2011, s. 36). Tomuto popisu vymezení tématu diplomové práce jako veřejněpolitického problému odpovídá. Ve společnosti i mezi státem a nestátními neziskovými organizacemi panuje obecná shoda, že pracovní vykořisťování je lidskoprávní problém. Kvantifikují ho národní i mezinárodní statistiky, přestože velké procento nezjištěných případů v nich není obsaženo. Jeho řešení je nastíněno v mnoha národních i nadnárodních veřejněpolitických dokumentech (Národní strategie boje proti obchodování s lidmi v České republice na období 2016–2019, zákony a vyhlášky, nadnárodní dokumenty – Strategie EU, dokumenty Evropské komise...). S rostoucí ekonomickou prosperitou roste poptávka po levné pracovní síle, která zastane fyzicky namáhavé a platově hůře ohodnocené pracovní pozice. To s sebou zároveň nese

riziko pracovního vykořisťování. Právě na jeho potírání by měly stát a neziskový sektor v zájmu celé společnosti aktivně spolupracovat.

Celý proces analýzy lze rozdělit do šesti fází, přičemž není lineární, ale výzkumník se mezi jednotlivými fázemi pohybuje různě podle potřeby:

- *1. fáze: seznámení s daty:* získaná data výzkumník opakovaně čte s cílem se s nimi důvěrně seznámit a proniknout do nich (*Ibid.*, s. 268).
- *2. fáze: generování počátečních kódů:* výzkumník generuje označení neboli kódy, které mohou být klíčové pro zodpovězení výzkumných otázek. Kóduje veškerá získaná data, identifikuje jejich vlastnosti a shromažďuje kódy a datové extrakty pro další kroky analýzy (*Ibid.*, s. 268-269).
- *3. fáze: vyhledávání témat:* výzkumník zkoumá kódy a data, aby je shlukl do významových vzorců – potenciaálních témat. Na konci této fáze má výzkumník mnoho „kandidátů na téma“, má přibližnou představu o tom, jakým způsobem kódy a data rozřadit do témat (*Ibid.*, s. 270-271).
- *4. fáze: propracování témat a jejich revize:* v této fázi má výzkumník potenciaální „kandidáty na téma“, které dále propracovává – rozřazuje je, kombinuje či zamítá. Kontroluje tematické okruhy, které vytvořil, a ujišťuje se, že se vztahují k výzkumné otázce. Tento proces se opakuje tak dlouho, dokud není výzkumník spokojen s výslednou tematickou mapou, která reflektuje „významy v datech tak, že bude možné přesně reprodukovat zkušenost informantů“ (*Ibid.*, s. 271-272).
- *5. fáze: vymezení a pojmenování témat:* výzkumník podrobně zkoumá každé téma, které vytvořil. Určuje jeho charakteristiky, rozsah i zaměření. Pro jednotlivá témata také vymýšlí výstižné názvy (*Ibid.*, s. 273).
- *6. fáze: příprava zprávy:* analytické vyprávění je propojeno s datovými extrakty a kontextualizace s existující literaturou (*Ibid.*, s. 275).

Pro přehlednější a rychlejší analýzu byly veškeré rozhovory s experty doslovně přepsány do elektronické podoby a poté kódovány v programu MAXQDA na kvalitativní i smíšenou analýzu dat. V programu byly na základě výše zmíněných fází analýzy vytvořeny kódy, které byly následně rozděleny do kategorií. Témata se řídila výzkumnými otázkami diplomové práce a byla také zdrojem informací pro analýzu aktérů popsanou v další kapitole.

2.3.2 Analýza aktérů

K popisu spolupráce klíčových aktérů z veřejného (stát) a neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování v ČR a návrhu jejího možného zlepšení je nejdříve nutné tyto aktéry identifikovat a proniknout do jejich vnitřních procesů a sítí. Ty jsou odkrývány skrze analýzu aktérů neboli stakeholder¹⁰ analysis. Analýza aktérů je pro účely diplomové práce vhodná, jelikož výzkumníkovi umožní „identifikovat všechny jednotlivce, skupiny či organizace, kterých se daná politika týká, poznat jejich jednání, záměry a vzájemné vztahy a zhodnotit jejich vliv, zdroje a zájem na realizaci určité politiky“ (Varvasovszky, Brugha 2000, citováno dle Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 225-226). V problematice pracovního vykořisťování v ČR je nutné zjistit, jaké pozice v ní klíčoví aktéři zastávají, jaké postoje a názory zaujímají k jejímu řešení, ale také jaké připomínky mají k sobě navzájem. Právě připomínky a postoje aktérů mohou být cenným zdrojem informací pro tvorbu návrhu zlepšení jejich spolupráce.

Autoři Veselý, Nekola, eds. rozlišují analýzu aktérů na výzkumnou a rychlou. Zatímco výzkumná analýza aktérů trvá několik měsíců a představuje opravdu hloubkový kvalitativní výzkum, rychlá analýza je časově i obsahově méně náročná. U analýzy je vhodné, aby ji zpracoval výzkumný tým a omezily se tak subjektivní dojmy a předsudky. V diplomové práci bylo přihlédnuto ke stanovenému rozsahu i faktu, že je analýza tvořena pouze jedním výzkumníkem. Z toho důvodu byla zvolena rychlá analýza aktérů. Ta bude při zpracování jednotlivcem sice subjektivní a omezena jeho schopnostmi a vědomostmi, na druhou stranu bude analýza dat spolehlivější a konzistentnější (Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 226-227).

Průběh rychlé analýzy aktérů je rozčleněn do několika kroků. Nejprve je nutné alespoň přibližně vymezit výzkumný problém a cíle, kterých se má dosáhnout. Poté výzkumník generuje maximální počet konkrétních aktérů (ministerstva, odbory ministerstev...), které identifikuje a klasifikuje (*Ibid.*, s. 228). V diplomové práci je pro tyto účely využita tabulka orientačního seznamu aktérů inspirovaná autory Start a Hovland (2004, s. 24), která rozděluje aktéry soukromého sektoru, veřejného sektoru a občanského sektoru. Soukromý sektor byl na základě zaměření práce vypuštěn a občanský sektor upraven na sektor neziskový. Tabulka klasifikuje pro účely diplomové práce aktéry pouze

¹⁰ Anglický název „stakeholder“ (stake = zájem, holder = vlastník, držitel) představuje v českém překladu „jednotlivce, skupiny či organizace, které mohou být ovlivněny nebo mohou ovlivnit připravované politiky či projekty, nebo jejich realizaci“ (Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 225).

na národní úrovni politiky (ČR), výsledná matice se pak zaměřuje na ty hlavní. Data pro tvorbu analýzy aktérů byla na národní úrovni získána z polostrukturovaných rozhovorů s experty ze státní sféry a neziskového sektoru a analýzy dokumentů.

I tak je však nutné nebrat výsledný seznam dogmaticky, jelikož je vztažen k výzkumným otázkám a cílům diplomové práce, které se ve studované problematice zaměřují na spolupráci státu a neziskového sektoru. V dalším kroku rychlé analýzy je výzkumníkem posuzována účast aktérů, ze které tvoří matici (Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 228-229). Aktéři jsou posuzováni z hlediska:

- *zájmu na dané politice* (míry, do jaké se politika či program aktéra dotýká; čím více bude konkrétním problémem zasažen, tím větší zájem o danou politiku lze předpokládat);
- *postoje k politice* (názoru na určitou politiku a míry souhlasu/nesouhlasu);
- *moci a vlivu podílet se na politické realizaci a implementaci* (míry, do jaké mohou ovlivnit, znemožnit či prosadit určitou politiku/program).

(Veselý, Nekola, eds. 2007, s. 228-229).

V rámci diplomové práce jsou aktéři hodnoceni pouze na základě dvou dimenzí – postoje a moci. Jelikož se práce orientuje na spolupráci státního a neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování v ČR a aktéry z těchto sektorů, kteří se na řešení problematiky přímo podílí, jejich zájem na dané politice se předpokládá. Ve výsledné matici je pro ohodnocení dimenzí a odhad spolehlivosti analýzy použito škálování dle Dicka (1997). Dimenze moci je rozdělena na základě míry: H (*high*) – velká, M (*medium*) – střední, L (*low*) – malá. Zatímco s velkou mocí má aktér právo veta, s malou mocí je šance ovlivnit politiku minimální. Dimenze postoje pak na základě míry ne/souhlasu a ne/spokojenosti aktéra se spoluprací s ostatními za účelem řešení problematiky pracovního vykořisťování v ČR. Škála pro odhad spolehlivosti analýzy je rozdělena dle příslušných znaků a zobrazena společně s dimenzemi v Tabulce č. 3.

Tabulka č. 3: Škálování dimenzí a odhadu spolehlivosti

Moc a vliv podílet se na politice		Postoj ke spolupráci aktérů v rámci nastavené politiky		Odhad spolehlivosti	
Znak	Popis	Znak	Popis	Znak	Popis
H	Velká moc, možnost veta, prosazení a ovlivnění politiky	++	Rozhodně spokojen, na spolupráci by nic neměnil	/	Plně spolehlivý odhad
M	Střední moc, s obtížnostmi je možné prosadit vlastní cíle	+	Spíše spokojen, ale má jisté výhrady a návrhy na změnu	?	Vcelku spolehlivý odhad
L	Malá moc, minimální šance ovlivnit politiku	0	Nerozhodný postoj	??	Informovaný odhad
		-	Spíše nespokojen, ke spolupráci má mnoho připomínek	???	Pouhé dohady a fantazie
		--	Rozhodně nespokojen, spolupráce je dle něj silně nevyhovující		

Zdroj: Vlastní zpracování, upraveno dle Dick (1997)

2.4 OMEZENÍ A ETIKA VÝZKUMU

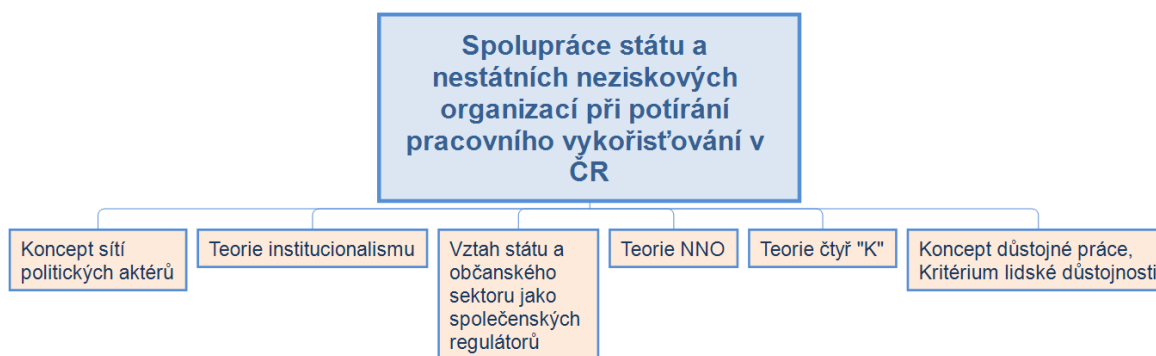
Obchod s lidmi, do kterého pracovní vykořisťování spadá, je velice citlivá problematika. Výzkum diplomové práce je omezen pouze na dva aktéry – stát a nestátní neziskové organizace, kteří na potírání fenoménu spolupracují. Pro hlubší vnik do problematiky by bylo vhodné realizovat kompletní výzkumnou analýzu aktérů, ne pouze rychlou analýzu, která byla pro účely diplomové práce zvolena. Ta by zahrnovala i další aktéry, kteří hrají v problematice pracovního vykořisťování klíčovou roli – trh, soukromý sektor (zaměstnavatele, firmy, agentury práce apod.), vykořisťovatele a vykořisťované. Respondenty z řad pachatelů a obětí by však bylo velice těžké získat a výzkumník by čelil etickým otázkám. Pro obchodované osoby je těžké o své situaci mluvit, z toho důvodu nechtějí v některých případech vypovídat proti pachateli. Oběti obchodu s lidmi mohou mít psychickou i fyzickou újmu, v rámci rozhovoru by jim výzkumník připomínal věci, na které by raději zapomněli. Některé oběti jsou v Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi, který zřizuje Ministerstvo vnitra, či bydlí na utajované adrese. K obětem je tak pro výzkumníka těžké se dostat, rozhovor a neopatrnost neproškoleného výzkumníka může obchodované osobě způsobit psychickou újmu i ho ohrožit na životě. Informace a příběhy o obchodovaných osobách jsou z toho důvodu pro účely diplomové práce zprostředkovány skrze expertní rozhovory zejména se sociálními pracovníky z nestátních neziskových organizací, kteří s oběťmi přichází do styku. Jelikož je obchod s lidmi organizovaný zločin, pachatelé spolupracují v propracované síti. Pokud by do ní chtěl výzkumník proniknout a zjistit, jak celý proces obchodování s lidmi probíhá, bylo by to pro něj vysoce nebezpečné a v rozporu s etickými zásadami¹¹.

¹¹ Výzkumník by vědomě přihlížel kriminálnímu jednání, zatajoval svoji pravou identitu a podílel se na poškozování účastníků (obchodovaných osob) (Hendl 2016, s. 157-158).

3 TEORETICKÁ A KONCEPTUÁLNÍ VÝCHODISKA

Teoretická východiska a koncepty, jejichž cílem je v diplomové práci pomoci objasnit studovanou problematiku pracovního vykořisťování, přehledně zobrazuje Obrázek č. 1. Graficky je v něm znázorněno celkem šest teorií a konceptů, které jsou zařazeny dle klíčových aktérů (pojmu) diplomové práce – státu a nestátních neziskových organizací. Téma diplomové práce je primárně zaměřeno na spolupráci státního a neziskového sektoru, nicméně ti se problematikou zabývají kvůli existenci vykořisťovatelů a vykořisťovaných a s oběma skupinami různým způsobem pracují (jednu postihují a druhou se snaží chránit). Vykořisťovatelé a vykořisťování tedy jsou ovlivňovaným i ovlivňujícím elementem, ale pro účely diplomové práce nejsou přímými aktéry. Do grafického znázornění bylo taktéž zvažováno uvedení trhu jako dalšího významného aktéra a s ním spojené teorie duálního trhu. Nakonec však byly ponechány pouze teorie a koncepty přímo související se spoluprací státu a nestátních neziskových organizací při potírání pracovního vykořisťování.

Obrázek č. 1: Grafické znázornění teoretických východisek a konceptů

Zdroj: Vlastní zpracování

3.1 KONCEPT SÍTÍ POLITICKÝCH AKTÉRŮ

V rámci diplomové práce je tvořena analýza aktérů a realizovány expertní rozhovory s aktéry státního a neziskového sektoru. Aktéři z těchto sektorů mezi sebou interagují a spolupracují na prevenci i řešení pracovního vykořisťování v ČR. Právě „*sítě umožňují a podporují širokou spolupráci velkého množství nezávislých aktérů, což je důležité pro dosažení jejich cílů*“ (Potůček 2016, s. 45). Dle Rhodese (1997, s. 15) jsou sítě mezi

organizacemi založeny na vzájemné závislosti, samoorganizaci, výměně zdrojů, respektování pravidel hry a významné autonomii ve vztahu ke státu. Často sdružují aktéry napříč spektrem sektorů – z veřejného, komerčního, občanského sektoru, i z médií. Politické sítě je možné popsat aktéry, jejich vazbami a ohraničením. Schneider (1992) je popisuje jako „*shluky relativně autonomních, ale přitom navzájem závislých aktérů, kteří se společně účastní procesu tvorby a realizace veřejné politiky*“ (Ibid.). Na fungování jednotlivých sítí aktérů lze pohlížet z hlediska pravidel, které vymezují či omezují rozhodovací prostor, a činnosti aktérů, kteří se jich účastní. Dále je můžeme charakterizovat na základě stability, míry formalizace pravidel a stupně otevřenosti vůči novým aktérům (Ibid.).

Pro analytické účely je vhodné politické sítě dělit na základě tří kritérií – úrovně institucionalizace pro určení míry stability sítě, sektorálního či trans-sektorálního charakteru a míry uzavřenosti/otevřenosti vůči vnějším aktérům, kteří by do ní chtěli vstoupit (Potůček, Vass, Kotlas 2010, s. 55). V problematice pracovního vykořisťování v ČR se jedná z hlediska státního a neziskového sektoru o poměrně stabilní strukturu aktérů. Proces tvorby politik má trans-sektorální charakter, jelikož vyžaduje mezirezortní spolupráci v rámci různých ministerstev (MV, MPSV, MZ...) i spolupráci na úrovni státního a neziskového sektoru. Z hlediska státního sektoru lze tuto síť považovat za celkem uzavřenou, jelikož je agenda jasně přidělena určitým ministerstvům a strategické dokumenty týkající se studované problematiky vznikají převážně ve spolupráci s jednou neziskovou organizací, kterou je La Strada.

Z výše zmíněného vyplývá, že z různých kombinací aktérů a pravidel vychází různé výstupy. Ty jsou ovlivněny silou vazeb mezi aktéry, stupněm flexibility systému, právním a tržním prostředím a druhem sítě (její otevřenost vs. uzavřenost vůči novým aktérům atd.) (Malý, Pavlík 2004, s. 9). La Strada je jedinou nevládní neziskovou organizací v ČR, která se specializuje na problematiku obchodu s lidmi a poskytuje pomoc obchodovaným a vykořisťovaným osobám. Se státem se snaží na jejím řešení aktivně spolupracovat a vytváří pro vládu analýzy, doporučení a podílí se na tvorbě politických strategií. Problémem pracovního vykořisťování, které zahrnuje jak vykořisťující práci Čechů u nás a v zahraničí, tak imigrantů v České republice, je výnosnost systému obchodování. Tento zločin garantuje vykořisťovatelům relativně vysoké výnosy (jejich konkrétní výše závisí na postavení daného aktéra v systému) s relativně nízkým rizikem postihu. Existují zde ekonomické zájmy, které na obchodování s lidmi profitují a podporují ho. V ČR je obchod

s lidmi výnosný i proto, že jeho postih není pro pachatele tolik odstrašující a pravděpodobný (IG ANALYSIS & CONSULTING 2006, s. 8).

3.2 TEORIE INSTITUCIONALISMU

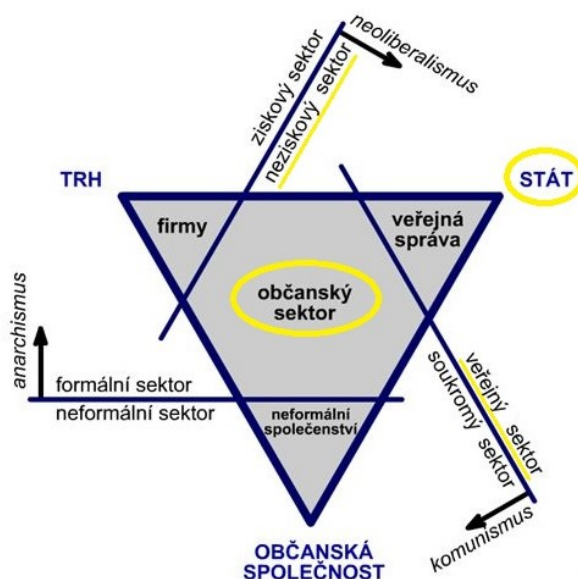
Teorie institucionalismu zaměřeného na aktéry „*umožňuje uskutečňovat veřejné politiky v podobě politicky průchodných doporučení a/nebo návrhů změn institucí*“ (Potůček 2016, s. 60). Formalizované a neformalizované instituce ovlivňují jednání aktérů, jejich preference, vnímání i dostupné zdroje. Aktéři jednají v souladu s institucemi s očekáváním, že ostatní aktéři tak budou jednat také. Tím instituce jejich aktivity dle teorie institucionalismu výrazně ovlivňují. Pravidly formalizovaných institucí se řídí také aktéři, kteří v rámci nich pracují. Teorie pracuje s pojmy konstelace aktérů a režimy interakce (*Ibid.*). „*Konstelace aktérů je strukturou angažovaných aktérů, jejich strategických voleb, výsledků spojených s kombinacemi uplatněných strategií, a s preferencemi aktérů ve vztahu k těmto výsledkům. (...) Přináší informaci o potenciale konfliktech a možnostech jejich řešení, o tom, zda aktéři mohou dosáhnout jimi preferovaného řešení spíše koordinací svých strategií, nebo vzájemným soutěžením*“ (Ovseiko 2002, s. 23, citováno dle Potůček 2016, s. 60). Konstelace aktérů však neodkrývá aktuální interakce aktérů, které vedou k veřejněpolitickým výsledkům. Ty lze popsat jako různorodé režimy interakce, které mohou představovat jednostrannou akci, dojednanou dohodu, většinovou volbu nebo vedení na základě hierarchie, kdy je strategie aktérů určována rozhodnutím aktéra ve vyšší pozici (Potůček 2016, s. 60). Diplomová práce se soustředí na konstelace aktérů z veřejného sektoru (státu) a občanského sektoru (nestátních neziskových organizací) a analyzuje jejich spolupráci při potírání pracovního vykořisťování v ČR, do které spadají i zmíněné režimy interakce.

3.3 VZTAH STÁTU A OBČANSKÉHO SEKTORU JAKO SPOLEČENSKÝCH REGULÁTORŮ

Stát, trh a občanský sektor jsou regulátory společnosti, které „*formují společenské podmínky života jednotlivců i organizací takovým způsobem, aby obracely jejich činnost předpokládaným směrem*“ (Potůček 2016, s. 35-36). Tyto regulátory mezi sebou vytváří vzájemné interakce, v rámci kterých dochází ke spolupráci i rozporu. V posledních letech patří mezi výrazný regulátor i média, která hrají velkou roli zejména v nastolování agendy, jelikož dokáží ovlivňováním veřejného mínění prosadit určitý problém do politického

zájmu (*Ibid.*). V problematice pracovního vykořisťování v ČR figurují zejména první tři zmíněné regulátory (stát, trh a občanský sektor), média téma řeší ve většině případů pouze ve spojení s určitou aktuální kauzou. Diplomová práce se zabývá spoluprací státu a neziskového sektoru, který v Abrahamsonově rozdělení (1995) spadá do sektoru občanského. Je však důležité neopomenout, že i trh hraje v problematice důležitou roli. Pracovní vykořisťování je spojeno s tržní ekonomikou, kdy jsou oběti zdrojem levné pracovní síly. Firmy si na nábor pracovníků často najímají pracovní agentury a s těmito zaměstnanci tak nejsou smluvně v kontaktu ani jim přímo nevyplácí mzdu. Pracovníci tak nemají sociální jistoty a v případě vykořisťování či pracovního úrazu se dostávají do složité životní situace. Obrázek č. 2 zobrazuje výše zmíněné rozdělení a je v něm zvýrazněn pouze stát a občanský sektor, jelikož tyto regulátory jsou pro účely diplomové práce relevantní.

Obrázek č. 2: Vztah státu, trhu a občanského sektoru jako regulátorů života společnosti

Zdroj: Upraveno dle Abrahamson (1995), v Potůček (2016, s. 36)

Jak stát, tak organizace občanského sektoru se řadí mezi formalizované aktéry – kolektivní subjekty (Potůček 2016, s. 56). Stát disponuje legislativní mocí, „zajišťuje obecný a stabilizovaný rámec fungování společnosti“ (*Ibid.*, s. 36). Je zprostředkovatelem formování a uplatňování práva a výkonu politické moci, k čemuž mu dopomáhá veřejná správa. Stát má v tomto ohledu ve společnosti svrchovanou moc, jelikož může právo

nastolovat, uplatňovat a vymáhat. Také rozhoduje o tom, které zájmy jsou veřejné a měla by jim být věnována pozornost v rámci celé společnosti. Stát má tedy v regulaci dvojí roli. „*Jednak vytváří obecné podmínky pro uplatnění ostatních regulátorů, udržuje je a dohlíží na jejich dodržování. Jednak se na realizaci společenských cílů podílí, a některé i sám realizuje*“ (Dunleavy, O'Leary 1987, citováno dle Potůček 2016, s. 37). Naproti tomu občanský sektor je „*institucionalizovaným vyjádřením života občanské společnosti*¹²“ a tvoří ho organizace, které dobrovolně sdružují občany se společnými hodnotami a chutí pracovat na určité změně ve společnosti. Zatímco u státu disponujícím legislativní mocí jsou středem zájmu politické procesy, u občanského sektoru jsou to lidské potřeby. Právě ty uspokojuje tam, kde o ně není postaráno vůbec, nebo tyto potřeby není schopen zajistit trh či stát. Funkce těchto dvou regulátorů nemůže občanský sektor zastupovat, ale může je vhodně doplňovat. Ve smyslu formální nezávislosti na státu je součástí soukromého sektoru, zatímco stát spadá do veřejného sektoru, jak zobrazuje Obrázek č. 2 výše. Cílem organizací občanského sektoru není zisk, ale „*uspokojování zájmů určité komunity nebo i celé společnosti*“. Tyto organizace lze dělit dle typu aktivit na servisní (nabízí a poskytují služby) či advokační (prosazují určitý zájem) a dle typu jejich cílové skupiny na vzájemně prospěšné a obecně prospěšné (v některých případech omezené na určitou skupinu či území) (Potůček 2016, s. 38-39). Autoři Salamon a Anheier popisují „*nestátní neziskový sektor jako soubor institucí, které existují vně státních struktur, avšak slouží v zásadě veřejným zájmům, na rozdíl od zájmů státních*“ (Salamon, Anheier 1992, citováno dle Škarabelová 2005, s. 24). Za určující faktory nestátních neziskových organizací považují institucionální strukturu, neziskovost, dobrovolnou účast, samosprávu, oddělenost a nezávislost na státní správě (*Ibid.*, s. 24).

V případě organizací v problematice pracovního vykořisťování se jedná o obecně prospěšné organizace zaměřené na ochranu lidských a občanských práv. Nestátní nezisková organizace La Strada se zabývá jak servisními, tak advokačními aktivitami. V rámci servisních nabízí obětem obchodu s lidmi ubytování v azylových bytech s utajovanou adresou a zprostředkování ubytování v dalších zařízeních. Dále zdarma nabízí finanční a materiální pomoc, sociální/pracovní/právní poradenství, telefonickou krizovou

¹² Občanskou společnost lze definovat jako „... *nezávislou samoorganizací společnosti, jejíž jednotlivé části se dobrovolně zapojují do veřejné činnosti, aby uspokojovaly individuální, skupinové či veřejné zájmy v rámci právně definovaného vztahu mezi státem a společností*“ (Weigle-Butterfield 1993, citováno dle Potůček 2016, s. 38).

pomoc, zprostředkování zdravotní a psychologické/psychiatrické péče a zajištění návratu oběti do země původu. Do advokačních aktivit patří hájení a zajištění práv obchodovaných osob, tvorba analýz, monitorování problematiky a snaha o systémové změny ve spolupráci se státem (La Strada ČR 2015).

Stát a občanský sektor se liší v základních mechanismech fungování (veřejná správa vs. dobrovolné sdružování), mají odlišené rozhodovatele (politici, úředníci, občané vs. vůdci a členové organizace), regule chování (právo a nařízení vs. dohody), kritéria rozhodování (cíle politik a způsoby jejich realizace vs. zájmy členů, veřejné zájmy), sankce (autorita, hrozba donucení vs. sociální nátlak) a směr operací (seshora dolů vs. zdola nahoru) (Potůček 2016, s. 40). Přesto se však ve svých aktivitách doplňují a spolupracují spolu na potírání různých problémů ve společnosti.

3.4 TEORIE ČTYŘ „K“

Cílem diplomové práce je analýza spolupráce a vztahů mezi státem a nestátními neziskovými organizacemi (NNO). Různé formy vztahů mezi těmito aktéry popisuje teorie čtyř „K“¹³. Adil Najam v této typologii rozlišuje čtyři typy vztahů, které mohou mezi státem a NNO vznikat: kooperační, konfrontační, komplementární a kooptační. Toto rozdělení je posuzováno na základě cílů a strategií (prostředků), které mohou být u aktérů shodné, či odlišné. Každý institucionální aktér (stát a NNO) prosazuje určité cíle a preferuje určité strategie (prostředky), pomocí kterých jich chce dosáhnout (Najam 2000, s. 383).

Ke *kooperačnímu* vztahu dochází v případě, že stát sdílí s NNO podobné cíle ohledně určité problematiky a také preferují podobné strategie (prostředky), kterými těchto cílů dosáhnout. Teorie čtyř „K“ nepovažuje dokonalou mocenskou symetrii mezi státem a nestátními neziskovými organizacemi jako podmínku pro spolupráci a kooperaci. Dle Najama je však důležité, že stát či NNO nebudou vnímat cíle či strategie (prostředky) toho druhého jako hrozbu pro svou činnost. Příkladem kooperačního vztahu je poskytování humanitárních služeb a pomoci nestátními neziskovými organizacemi, které tak činí v souladu se státem (*Ibid.*, s. 384-385).

Konfrontační vztah nastává v případě, kdy stát a NNO považují cíle a strategie toho druhého jako protichůdné. V rozporu jsou preferované cíle i strategie (prostředky) těchto

¹³ Anglický název zní *The Four-C's Model*. Jednotlivé vztahy jsou pojmenovány jako *Cooperation*, *Confrontation*, *Complementarity*, *Co-optation* (Najam 2000, s. 383).

aktérů. Na základě teorie zahrnuje konfrontace nejen úkony donucovací kontroly státu, ale také politický vzdor a opozici NNO. Pokud jsou cíle a strategie obou aktérů odlišné, pravděpodobně se jimi budou cítit navzájem ohroženi a z toho důvodu se mezi nimi utvoří konfrontační vztah. Příkladem může být komerční lov velryb. Cílem vlád Norska a Japonska je rozumné využívání tohoto vzácného a cenného přírodního zdroje a jejich strategií je velryby lovit pro vědecké účely. Cílem aktivistických mezinárodních environmentálních skupin (např. Greenpeace) je odstranit zabíjení ohrožených druhů a preferovanou politikou je zákaz všech lovů velryb. Cíle i strategie obou aktérů jsou v tomto případě v konfrontaci (*Ibid.*, s. 385-386).

U *komplementárního* vztahu sdílí stát s NNO podobné cíle, ale preferuje různé strategie. Tento typ vztahu je nejčastěji v oblasti poskytování služeb, kde nestátní neziskové organizace vyplňují funkce, které není schopen zajistit stát. Pokud jsou cíle obou aktérů podobné, je pravděpodobné, že dospějí k uspořádání, ve kterém se budou navzájem doplňovat při dosahování sdílených cílů, navzdory odlišným strategiím (*Ibid.*, s. 387-388).

Kooptační vztah nastává tehdy, když stát a NNO sdílí podobné strategie, ale preferují odlišné cíle. Tyto situace jsou často přechodné. Teorie předpokládá, že tento vztah bude pravděpodobně nestabilní, jelikož jedna či druhá strana se pokusí změnit cíle té druhé. Vztah může setrvávat ve vzájemné manipulaci, přeměnit se na konfrontaci, nebo se jedné straně podaří přesvědčit stranu druhou o kompatibilitě jejich cílů. V rámci tohoto přesvědčování hraje roli mocenská asymetrie. Právě ta rozhodne, zda a která strana prosadí svůj názor, či se vzdá. Nestabilita situace se vyřeší tím, že se vztah přemění v jeden ze tří zmíněných scénářů (*Ibid.*, s. 388-389).

V případě spolupráce státu a NNO při potírání pracovního vykořisťování v ČR se dle teorie jedná o vztah kooperační. Oba aktéři mají stejný cíl (eliminovat pracovní vykořisťování) a s NNO La Strada spolupracují i na tvorbě strategií a programů, pomocí kterých chtějí tohoto cíle dosáhnout.

Tabulka č. 4: Teorie čtyř „K“

		Cíle	
		Podobné	Odlišné
Preferované strategie (prostředky)	Podobné	Kooperace	Kooptace
	Odlišné	Komplementarita	Konfrontace

Zdroj: Vlastní zpracování, upraveno dle Najam (2000, s. 383)

3.5 TEORIE NNO

Jak je zmíněno výše, stát a nestátní neziskové organizace mohou spolupracovat, či být naopak v konfrontaci z více důvodů. Faktory vzniku a rozvoje neziskových organizací studují teorie nestátních neziskových organizací (NNO), které do příčin jejich existence zahrnují i stát a trh. V základu těchto teorií jsou teorie jednofaktorové, které se vždy zaměřují na jeden faktor a odvíjí se „především o omezenosti a nedostatečnosti nejen tržního, ale i veřejného sektoru“ (Hyánek 2011, s. 3). Patří do nich *Teorie vládních a tržních selhání*, *Teorie důvěry*, *Teorie strany nabídky*, *Teorie státu blahobytu*, *Teorie vzájemné závislosti* a *3rd Party Government* (*Ibid.*, s. 3-13).

Teorie vládních a tržních selhání vychází ze základů neoklasické ekonomie a přesvědčení, že trh je nejvhodnější koordinační nástroj, který je schopný optimální alokace zdrojů. Zároveň však dochází k situacím, kdy tato schopnost trhu zajistit stabilitu a spravedlnost selhává (např. problém černého pasažéra). Tyto případy se snaží kompenzovat stát pomocí veřejných statků, avšak vzápětí selhává také. Černého pasažéra dokáže svou donucovací mocí přinutit za statek či službu kolektivní spotřeby. Stát ale selhává v případech, kdy je poptávka velice heterogenní. Snaží se vyhovět většině (tzv. voliči mediánovi), ale už nepokryje potřeby jednotlivců a skupin s menšinovými preferencemi. Právě tyto situace řeší nestátní neziskové organizace, které uspokojují potřeby občanů, o které se nedokázal postarat trh ani stát (*Ibid.*, s. 3-4).

Občan často čelí v tržním prostředí situacím, kdy není v rovnocenném postavení s poskytovatelem určité služby či statku. Touto informační asymetrií se zabývá *Teorie důvěry*, kdy jedinec z hlediska nedostatku informací není schopen posoudit kvalitu nabízených služeb, včetně těch sociálních. Poskytovatelé tuto informační převahu mohou zneužít ve svůj prospěch, a občané z toho důvodu k nim mohou být skeptičtí. Jak již bylo zmíněno, cílem NNO není zisk, ale uspokojování potřeb. To může u občanů vyvolávat pozitivní konotace a důvěru, že NNO nebudou chtít informační převahy využít (*Ibid.*, s. 4-6). V ČR však důvěra v neziskové organizace není velká. Dle dat CVVM jim nedůvěřuje více než polovina respondentů¹⁴ (CVVM 2018, s. 2).

Konkurenci na straně nabídky se věnuje *Teorie strany nabídky*. Popisuje motivace neziskových poskytovatelů (jednotlivců) statků a služeb založit neziskovou organizaci

¹⁴ 51 % respondentů nedůvěřuje, 36 % důvěřuje. Šetření CVVM probíhalo 3. – 15. 3. 2018, vzorek činil 1061 respondentů starších 15 let (CVVM 2018, s. 1).

a vyhovět tak poptávce ve společnosti. Důležitými faktory ovlivňujícími založení NNO jsou transakční náklady, které neziskoví podnikatelé porovnávají s užitky. Patří mezi ně například „náklady na identifikaci a shromáždění přispěvatelů; náklady spojené s organizací chodu organizace; náklady na zjištění, zda poptávka bude dostačující na pokrytí nákladů“ apod. Výše těchto nákladů závisí i na ochotě státu neziskové organizace podporovat (Hyánek 2011, s. 7-10). V ČR podporuje stát neziskové organizace v souvislosti s prevencí obchodu s lidmi dlouhodobě. MV podpořilo v období 2012–2015 preventivní aktivity NNO částkou 3 391 005 Kč a finančním zdrojem NNO pro poskytování služeb je i MPSV (MV ČR 2016, s. 19).

Teorie státu blahobytu uznává historickou roli neziskových organizací, které suplovaly roli ještě nevyvinutého sociálního státu. Teorie však předpokládá, že neziskové organizace budou s růstem tržních vztahů a posilováním odpovědnosti státu ztrácet na důležitosti, jejich role ve společnosti bude okrajová a jejich hlavním cílem bude doplňovat široký komplex služeb poskytovaných trhem a státem (Hyánek 2011, s. 10-11).

Důvody spolupráce státu a nestátního neziskového sektoru nabízí *Teorie vzájemné závislosti*. Neziskové organizace reagují na potřeby lidí daleko rychleji a v některých oblastech působí dříve, než do nich své organizace nasadí stát. Stát pak může výsledků práce NNO i podporu veřejnosti, kterou během ní získaly, využít pro své aktivity. Další důvod nespočívá v přednostech NNO, ale v jejich omezených možnostech. Vychází ze „selhání neziskových organizací“, které jako neziskové často nemají finanční či lidské zdroje na své aktivity. Pokud je mají, může členům chybět odbornost. Díky tomu ani ony nejsou schopny dostatečně pokrýt veškeré existující potřeby občanů. Vztah státu a NNO je dvousměrný, lze ho na základě teorie popsat jako komplementární a zároveň substituční. Ekonomické subjekty limituje jejich povaha, zákony, tradiční postavení ve společnosti apod. Stát a NNO se v uspokojování potřeb občanů navzájem doplňují a nahrazují. Jejich vztah tak zahrnuje spolupráci i rivalitu (*Ibid.*, 2011, s. 11-12).

Dle *3rd Party Government teorie* není vztah mezi státem a neziskovými organizacemi substituční. Neziskové organizace mohou se státem vytvářet efektivní partnerství a společnými silami zabezpečovat veřejné služby. Tato partnerství označuje teorie *third party government* neboli „vládnutí prostřednictvím třetích stran“. Zatímco stát dokáže vykompenzovat selhání a slabé stránky nestátního neziskového sektoru, mohou NNO vykompenzovat slabé stránky státu. Navzájem se činí efektivnějšími a jejich vztah je komplementární, jelikož si v rámci svých selhávání uvědomují potřebu spolupráce (*Ibid.*,

2011, s. 13). Na rozdíl od Najamovy teorie (viz výše) tak komplementární vztah nefunguje na základě podobných cílů, ale potřeby spolupráce na základě uvědomování si vlastních nedostatků.

3.6 KONCEPT DŮSTOJNÉ PRÁCE A KRITÉRIUM LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI

V rámci obchodu s lidmi za účelem pracovního vykořisťování je porušován koncept důstojné práce, který zavedla Mezinárodní organizace práce v roce 1999. Ta koncept definuje jako *„produktivní práci pro muže i ženy, která se odehrává v podmínkách svobody, spravedlnosti, jistoty a lidské důstojnosti. Důstojná práce zahrnuje příležitosti pro práci, která je produktivní a zajišťuje férový příjem, zabezpečuje jistotu zaměstnání a sociální zabezpečení pro pracovníky a jejich rodiny. Poskytuje příležitosti pro osobní rozvoj, posiluje sociální integraci, umožňuje vyjádřit svobodně své námitky, skloubit rodinný a pracovní život a garantuje rovné příležitosti a rovné zacházení pro všechny“* (ILO 2018). Mezinárodní organizace práce dále definuje čtyři hlavní pilíře, které koncept utvářejí: tvorba pracovních míst a rozvoj podnikání, sociální zabezpečení, pracovní podmínky a právo, vláda a sociální dialog. Pro zajištění důstojné práce by měl stát integrovat všechny čtyři složky a pracovat na přístupu, který bude přijatelný pro všechny aktéry (Soukup 2008, s. 7-8).

Obchod s lidmi jako forma organizovaného zločinu proti lidskosti je z pohledu řešení problému silně spjat s hodnotovými základy veřejné politiky. Teoretik Marshall rozšířil pojem práv občana do tří složek: práva politická, občanská a sociální. Občanská práva souvisí s individuální svobodou, ochranou osobnosti, svobodou projevu, myšlení a vyznání atd. Politická práva umožňují podílet se na výkonu lidské moci a práva sociální zajišťují jedinci žít lidsky a důstojně dle standardů odpovídajícím dané společnosti. Zejména sociální a občanská práva jsou v případě pracovního vykořisťování a nucené práce porušována. Lidská práva jsou v současné době deklarována v ústavách všech demokratických zemí a hrají velkou roli v „polity“ základu Evropské unie a jejím fungování. Vytváří tak *„jakési kritériální jádro mnoha prakticky provozovaných veřejným politikám“* (Potůček 2016, s. 18-20).

Kritérium lidské důstojnosti je jeden z normativních modelů veřejných politik. Jeho základní předpoklad definoval Karl Popper: *„je v povaze člověka, že mu štěstí zaručit nelze, nicméně důstojné podmínky pro život ano“* (Potůček 2005, s. 27). Cílem modelu tedy

není utilitarismus a maximalizace blaha pro co největší počet lidí, ale maximální odstranění lidského neštěstí a utrpení. Každý člověk má svá základní práva a svobody, které by měl stát garantovat. Kritérium lidské důstojnosti je založeno na přesvědčení, že každý člověk má svou vnitřní hodnotu, která je založena na tom, že je lidskou bytostí, ne na jeho měřitelném přínosu společnosti (*Ibid.*).

4 PRACOVNÍ VYKOŘIŠŤOVÁNÍ V ČR

4.1 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ

Obchod s lidmi definuje Protokol OSN o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, který byl přijatý v roce 2000¹⁵ a znamenal velký pokrok v postihování tohoto fenoménu, neboť nabízí první mezinárodní definici. Na základě tohoto Protokolu se trestný čin obchodu s lidmi skládá ze 3 složek: „*jednání (najímání, přeprava, přesun, ukrývání a zajištění dokladů), 2) užití prostředky (hrozba použití násilí a dalších donucovacích prostředků, únosu, finančního podvodu, podvodu, zneužití moci nebo zranitelného postavení, přijetí plateb či výhod, a to za účelem získání souhlasu osoby mající kontrolu nad jinou osobou) a 3) záměr vykořisťovat*“ (Střílecký, Topinka 2013, s. 16).

Pracovní vykořisťování je jedním z mnoha typů¹⁶ obchodování s lidmi. Ty se ale mnohdy prolínají a v rámci pracovního vykořisťování tak může docházet i například k vykořisťování sexuálnímu. Některé zdroje uvádí sexuální vykořisťování jako druh pracovního vykořisťování, seznam forem obchodu s lidmi je tedy ovlivněn institucí, která ho tvoří. Ministerstvo vnitra v Národní strategii boje proti obchodování s lidmi v ČR vymezuje pracovní vykořisťování jako jednu z nejčastějších forem. V praxi však pracovní vykořisťování ve většině případů nesplní podmínky, které stanovuje zákon č. 40/2009 Sb., a nemůže být tedy souzeno jako obchod s lidmi, nýbrž jako porušování zákoníku práce. V tomto ohledu není terminologické vymezení v souladu s praxí. Termín pracovní vykořisťování není sám o sobě „*legálním pojmem, lze jej vnímat jako pojem, který je svou obecností nadřazen jiným pojmům zakotveným v trestním zákoníku*“ (MV ČR OBP 2018, s. 4). Pod termín pracovní vykořisťování tak lze zahrnout legislativně definované pojmy **otroctví¹⁷, nevolnictví¹⁸, nucené práce¹⁹, praktiky podobné otroctví (spadající pod**

¹⁵ Protokol vznikl jako doplněk Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (Střílecký, Topinka 2013, s. 16).

¹⁶ Sexuální vykořisťování, vynucená účast na drobné kriminalitě, pašování a pěstování drog, odnětí orgánů a lidských tkání, nucené sňatky a sňatkové podvody, jiné typy podvodů, nucená žebrota... (Střílecký, Topinka 2013, s. 17-30).

¹⁷ § 168 zákona č. 40/2009 Sb., odst. 1 a 2 písm. d) TZ (obchodování s lidmi).

¹⁸ § 168 zákona č. 40/2009 Sb., odst. 1 a 2 písm. d) TZ (obchodování s lidmi).

¹⁹ § 168 zákona č. 40/2009 Sb., odst. 1 a 2 písm. e) TZ (obchodování s lidmi).

„jiné formy vykořisťování“²⁰ a zvláště vykořisťující pracovní podmínky²¹ (*Ibid.*, s. 4).

Pojem **pracovního vykořisťování** je často spojován s pojmem **nucené práce**. Tyto termíny používají někteří výzkumníci a instituce jako synonyma, Ministerstvo vnitra ČR²² je však rozlišuje na základě administrativní povahy – nuceného smluvního závazku. Jako nucená práce nejsou definovány činnosti, ke kterým se osoba zaváže (písemně či ústně) v rámci občanského a obchodního práva (různé druhy smluv). Tyto činnosti jsou definovány pod pojmem „jiné formy vykořisťování“. Činnosti, které v rámci nich jedinec vykonává, jsou totožné s nucenou prací, ale nebude k nim administrativně donucen – k výkonu práce se zaváže dobrovolně (MV ČR OBP 2006, s. 1-2). U nucené práce je k podpisu administrativního dokumentu donucen nátlakem, či je k práci nucen bez smlouvy. U „jiných forem vykořisťování“ osoba smlouvu podepíše v dobré vůli, že podmínky v ní stanovené budou dodržovány. To je často případ cizinců, se kterými je v zemích původu sjednán určitý typ práce za určitých podmínek. Po příjezdu na území ČR ale tyto podmínky či samotný typ práce nejsou dodrženy. Vykonávají např. stavební a úklidové práce za minimální nebo nulovou mzdu a k jejich výkonu jsou různými formami nuceni. Nucenou práci definuje Úmluva č. 29 Mezinárodní organizace práce, o nucené nebo povinné práci, čl. 2, jako „každou práci nebo službu, která se na nějaké osobě vymáhá pod pohrůžkou jakéhokoli trestu a ke které se tato osoba nenabídla dobrovolně“ (*Ibid.*, s. 1). Toto vymezení však neposkytuje jasnou definici nucené práce a dalších souvisejících pojmů. Obsahuje termíny, které jsou v praxi těžko interpretovatelné – např. nedobrovolnost, nátlak, souhlas, hrozba trestu apod. Stejně tak neexistuje shoda o výkladu pojmů nucené práce a pracovního vykořisťování ani mezi odborníky (Střílecký, Topinka 2013, s. 21).

Jak již bylo zmíněno, česká legislativa nahlíží na pracovní vykořisťování pouze v souvislosti s obchodem s lidmi. Trestný čin obchodu s lidmi je definován v trestním zákoníku, ustanovení § 168 zákona č. 40/2009 Sb. a vychází z definice OSN o obchodu s lidmi:

„(1) Kdo přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá dítě, aby ho bylo užito

²⁰ § 168 zákona č. 40/2009 Sb., odst. 1 a 2 písm. e) TZ (obchodování s lidmi).

²¹ § 342 odst. 1 TZ (neoprávněné zaměstnávání cizinců).

²² Rozlišení je nastíněno ve Stanovisku OBP k trestnému činu obchodování s lidmi podle § 232 a trestního zákona ve vztahu k pojmům nucené práce a jiné formy vykořisťování (MV ČR OBP 2006).

- a) jiným k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla,
- b) jiným k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jeho těla,
- c) k službě v ozbrojených silách,
- d) k otroctví nebo nevolnictví, nebo
- e) **k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování, anebo kdo kořistí z takového jednání, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.**

(2) Stejně bude potrestán, kdo jinou osobu než uvedenou v odstavci 1 za použití násilí, pohrůžky násilí nebo jiné těžké újmy nebo lsti anebo zneužívaje jejího omylu, tísně nebo závislosti, přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje, přijme nebo vydá, aby jí bylo užito

- a) jiným k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla,
- b) jiným k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jejího těla,
- c) k službě v ozbrojených silách,
- d) k otroctví nebo nevolnictví, nebo
- e) **k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování, anebo kdo kořistí z takového jednání“ (Zákon č. 40/2009 Sb.).**

S ohledem na problematiku definici pojmu pracovní vykořisťování vydalo MV v roce 2018 Společné stanovisko k výkladu pojmů souvisejících s pracovním vykořisťováním. Dokument obsahuje přeloženou zprávu EUROJUST, který analyzoval 32 rozsudků týkajících se pracovního vykořisťování z 10 členských států EU a Norska. Na základě této analýzy vypracoval 7 indikátorů obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování. MV stanovilo, že tyto indikátory bude možné v českém prostředí „aplikovat v případech obchodování s lidmi za účelem otroctví, nevolnictví, nucené práce, praktik obdobných otroctví i dalších forem, které mají svůj původ v práci“ (MV ČR OBP 2018, s. 15).

Prvním indikátorem jsou špatné životní a pracovní podmínky. Spadá do nich nízká či žádná mzda, nepřiměřená pracovní doba, zadržování výplaty, povaha a rozsah práce, zajištění ubytování na pracovišti, snaha obcházet pracovněprávní předpisy, porušování práv zaměstnanců a nedodržování hygienických předpisů a předpisů o bezpečnosti práce. Druhým indikátorem je nátlak a omezení svobody pohybu, kdy může být osoba na

pachateli závislá, nebo nebyla úplně zbavena osobní svobody, ale zaměstnavatel (pachatel) vykonává přísný dohled nad jejím pohybem mimo práci, využívá pohružek těžké újmy osoby či její rodiny apod. Dalším indikátorem je neznalost jazyků. Oběť je zvláště zranitelná, pokud není schopna se v zemi, kde vykonává práci, dorozumět a pokud je pracovní smlouva v cizím jazyce, kterému nerozumí. Indikátorem je také zadržování osobních dokladů zaměstnavatelem nebo jeho jménem, kdy jsou osobě zadrženy doklady a přístup k nim je povolen jen v případě převádění peněz do země původu. Obchod s lidmi za účelem pracovního vykořisťování může indikovat i nedodržování právních předpisů daného státu při pobytu oběti. Oběti často nelegálně migrují, ať už dobrovolně, či nedobrovolně. Pachatel může oběti pomoci zorganizovat cestu, např. poskytne falešné pobytové a pracovní povolení, čímž má velkou moc kontroly nad pracovníky. „*Pracovní vykořisťování implikuje zaměstnávání cizinců bez pracovního povolení za pracovních podmínek, které by mohly porušovat nebo omezovat pracovní práva*“ (Ibid., s. 17-18).

Posledními indikátory jsou dlužní vázanost (dlužní nevolnictví/debt bondage) blíže popsána v kapitole 4.1.1 a žádné nebo omezené zdravotní a sociální pojištění, které vyplývá z neexistence pracovní smlouvy. Kromě těchto indikátorů je třeba zohlednit i vyplácení mzdy v hotovosti a dobu trvání, po kterou byla osoba vystavena psychickému nebo fyzickému násilí. V případech, kdy se na základě nedostatku důkazů neprokáže pracovní vykořisťování, postihovat pachatele za diskriminační pracovní podmínky (Ibid., s. 19).

Tabulka č. 5: Indikátory obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování

INDIKÁTORY OBCHODOVÁNÍ S LIDMI ZA ÚČELEM PRACOVNÍHO VYKOŘIŠŤOVÁNÍ	
Indikátory	V trestním řízení je nutno zohlednit
Špatné životní a pracovní podmínky	Specifické okolnosti případu
Nátlak a omezení svobody pohybu	Úmyslný trestný čin
Neznalost jazyků	Irelevance souhlasu oběti
Zadržování osobních dokladů zaměstnavatelem nebo jeho jménem	Bezvýznamnost právního postavení a/nebo pracovněprávního vztahu
Dlužní vázanost	Účel vykořisťování založený na alespoň jednom z následujících prvků: (a) nátlak; (b) špatné životní a pracovní podmínky; (c) závislost; (d) de facto žádná svoboda pohybu
Žádné nebo omezené zdravotní pojištění a příspěvky na sociální zabezpečení	Životní standardy v cílové zemi
	Obzvláště vysoká míra zranitelnosti dětí

Zdroj: MV ČR (2018, s. 21, dle EUROJUST)

Obchod s lidmi je závažnou formou **organizovaného zločinu**. Ten je dle Policie ČR „*druhem skupinové trestné činnosti páchané organizovanou zločineckou skupinou nebo zločineckou organizací. Tyto skupiny a organizace mají většinou víceúrovňovou vertikální organizační strukturu a je pro ně typické soustavné páchání koordinované závažné trestné činnosti. (...) Cílem organizovaného zločinu je dosažení maximálního zisku při vynaložení minimálních nákladů (...)*“ (Policie ČR, ÚOOZ SKPV 2016). V případě nucené práce a pracovního vykořisťování těží pachatelé zisky z práce obětí. Nelegálního zisku je „*dosahováno uplatněním obchodované osoby na nelegálním pracovním trhu. Zdrojem zisku je pak všestranné vykořisťování obchodovaných osob v důsledku jejich nelegálního či legálně proměnlivého postavení a závislosti na zprostředkujících zločineckých organizacích. Formou vykořisťování je pak nejčastěji nízká mzda, různé „poplatky“ za přístup na pracovní trh v ČR, za bydlení, platby za zprostředkování služeb, neplacení odvodů, dávek a daní apod.*“ (IG ANALYSIS & CONSULTING 2006, s. 6).

Organizovaný zločin je posuzován na základě přesně stanovených kritérií:

- Zahrnuje spolupráci 3 nebo více osob;
- Po trvající, nedefinitivní dobu;
- Páchanou jako závažnou trestnou činnost;
- Za účelem zisku či moci.

(Cejp 2017, přednáška OZ v rámci předmětu FSV UK Kriminalita a současná česká společnost, slide 7).

Typickými znaky organizovaného zločinu jsou „*dokonalá příprava, soustavnost, operace na co největším prostoru, absolutní koncentrace moci, specifika použití násilí a rozsáhlá korupce*“ (*Ibid.*, slide 10). Toto trestné jednání poškozuje politiku, ekonomiku, stát a jeho instituce, společnost a ohrožuje občany, potenciaální oběti (*Ibid.*, slide 12).

4.1.1 Druhy otroctví spojené s pracovním vykořisťováním

Existuje několik poddruhů otroctví spojeného s pracovním vykořisťováním, ukazujících, že jedinec se do role „moderního otroka“ může dostat velice snadno. Prvním typem je *dlužní otroctví*, kdy je jedinec nalákán na půjčku, kterou má splácet prací. Nakonec však pracuje za minimální mzdu či zadarmo a dluh se může přenést na další generace (Poremská 2016, s. 2). Druhým typem je *dědičné otroctví*, které je přítomné v některých zemích třetího světa (Indie, Niger, Mali...). Otroctví zde spadá do určité kasty či společenské vrstvy, je tedy podmíněno kulturně a je téměř nemožné z tohoto statusu vystoupit (*Ibid.*, s. 3).

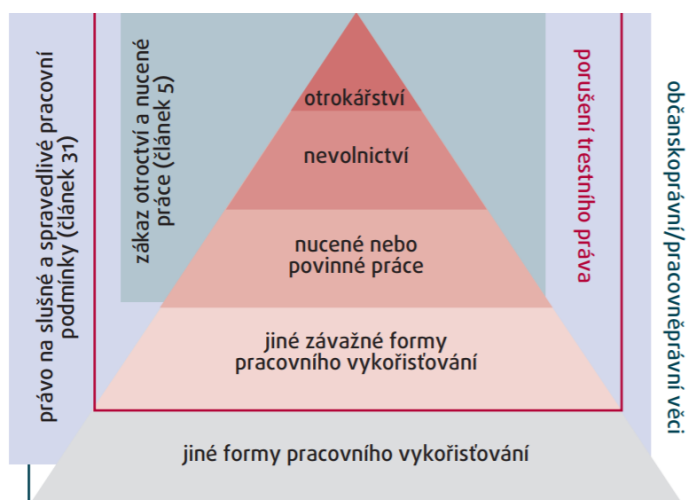
Třetím typem je *otrocká práce ve výrobním řetězci*, kdy jsou oběti využívány k produkci zboží. U tohoto typu je obchod s lidmi velice těžko zjištělný, jelikož cesta od výrobce ke spotřebiteli je v dnešním globalizovaném světě dlouhá a firmy prodávající produkt v Evropě ho vyrábí na druhém konci světa a pracovní podmínky nejsou vždy objasněny (*Ibid.*, s. 3).

Dalším typem je *zneužívání migrující pracovní síly*. Mnoho jedinců z chudších regionů cestuje za prací s vidinou většího výdělků. Existuje zde ale riziko, že se nechají zlákat na první pohled výhodnými pracovními podmínkami v zahraničí. Zprostředkovatel práce vyžaduje platbu předem za cestu a zajištění práce, a poskytne na to oběti úvěr. Ta ale nakonec nemůže opustit předjednané zaměstnání, dokud dluh nesplatí, což vede k nucené

práci. Nelegálně pracujícím imigrantům pak vykořisťující zaměstnavatel hrozí nahlášením úřadu a deportací, v případě že by otročskou práci chtěli opustit (*Ibid.*, s. 3).

Posledním druhem obchodu s lidmi souvisejícím s pracovním vykořisťováním je *dětská práce*, kdy jsou nezletilí nuceni k práci, která je často nebezpečná a může je ohrozit na životě (*Ibid.*, s. 4). Formy a stupeň závažnosti pracovního vykořisťování v návaznosti na mezinárodní legislativu zobrazuje Obrázek č. 3.

Obrázek č. 3: Formy a závažnost pracovního vykořisťování

Zdroj: FRA (2015, s. 3)

4.2 STATISTIKY PRACOVNÍHO VYKOŘIŠŤOVÁNÍ

Na základě nejaktuálnějších dat z Global Slavery Indexu žije v moderním otroctví v České republice odhadem 31 000 lidí. V reakci vlád na moderní otroctví se ČR umístila se známkou BB²³. Ta značí, že reakce vlády na moderní otroctví zahrnuje krátkodobé služby zaměřené na podporu obětí. Rámec českého trestního práva kriminalizuje určité formy moderního otroctví a existují zde aktéři, kteří mají svou pracovní náplní koordinovat reakci

²³ Známkování na základě dosaženého skóre v měřených indikátorech je rozděleno od „nejlepšího“ výsledku po „nejhorší“ – AAA, AA, A, BBB, BB, B, CCC, CC, C, D. Výsledná známka se skládá ze získaného skóre v indikátorech: podpora obětí moderního otroctví státem, mechanismy trestního práva zabraňující modernímu otroctví, **spolupráce státu s dalšími aktéry na národní i regionální úrovni (včetně zaměření na neziskové organizace)**, rizikové faktory umožňující moderní otroctví (postoje, sociální systémy, instituce) (Global Slavery Index 2018).

vlády. Česká republika také nabízí ochranu osobám ohroženým moderním otroctvím. Zároveň dle Indexu mohou některé vládní politiky a postupy kriminalizovat oběti, zapříčinit jejich deportaci nebo usnadnit otroctví (Global Slavery Index 2018). V EU bylo dle odhadů Evropského parlamentu v letech 2012–2014 celkem 63 251 zjištěných obětí. Jelikož se však jedná o těžko odhalitelný zločin, obětí nucených prací bylo odhadem 21 milionů (včetně obětí obchodování s lidmi za účelem pracovního a sexuálního vykořisťování). Za roky 2013–2014 bylo 15 846 registrovaných obětí, z toho 67 % sexuálního vykořisťování (většinu obětí tvořily ženy, 95 %) a 21 % nucené práce (většina obětí nucených prací byli muži, 74 %). 12 % obětí bylo nuceno k žebřání, službě v domácnosti či jim byly odňaty orgány. Majoritu obětí obchodu s lidmi představovali občané EU (65 %), a to nejčastěji z Rumunska, Bulharska, Nizozemska, Maďarska a Polska. EU během těchto let stíhala 4 079 osob, přičemž stejná osoba mohla být stíhána vícekrát. Odsouzených osob bylo 2 129 (Evropský parlament 2017). Dle odhadů Europolu z roku 2015 dosahují celosvětově roční zisky ze všech forem obchodu s lidmi 29,4 miliardy EUR (Zpráva Evropské komise 2017, s. 1).

Dle zprávy o stavu obchodování s lidmi v České republice bylo za rok 2017 identifikováno 14 obětí tohoto trestného činu. Zdrojové země obětí jsou především Rumunsko, Bulharsko, Ukrajina a Slovensko. Co se týče obchodování českých občanů, je cílovou zemí zejména Velká Británie a Irsko. Do Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi MV, na kterém spolupracuje s nestátní neziskovou organizací La Strada, bylo zařazeno 24 pravděpodobných obchodovaných obětí. Ty pocházeli nejčastěji z České republiky (9 obětí), Moldavska (5 obětí), Ukrajiny (5 obětí) a dále z Nigérie, Filipín, Vietnamu a Slovenska. V 7 případech se jednalo o sexuální vykořisťování a v 17 případech o pracovní vykořisťování (MV ČR 2018, s. 4). Právě tyto dvě formy, jak již bylo zmíněno, jsou nejčastější formy obchodu s lidmi v České republice.

Co se týče pachatelů, bylo v roce 2017 dle statistik MS odsouzeno 9 osob, z toho tři podmíněně a 6 nepodmíněně. Trendem pachatelů jsou nenásilné projevy donucení. „*Využívají lsti, zneužívají tísně a závislosti oběti nebo jejího omylu. Není pochybnost o tom, že tato okolnost zvyšuje latenci této trestné činnosti*“ (Ibid., s. 4). Psychická újma je na rozdíl od fyzických projevů (jizvy, modřiny...) hůře zjištělná. Pachatelé pocházeli nejčastěji z Rumunska a Slovenska. Jedná se o osoby etablované v České republice, které trestnou činností páchají ve spolupráci s občany ČR. Státní příslušnost pachatelů je velice shodná se státní příslušností obchodovaných obětí (Ibid., s. 7).

Pachatelé jsou tedy často mezinárodní tým, který tvoří zástupci z obou zemí – země původu i cílové.

Důležité jsou v odhalování pracovního vykořisťování kontroly státních orgánů. Státní úřad inspekce práce (SÚIP) vykonal během roku 2017 celkem 9 707 kontrol s cílem odhalit nelegální zaměstnávání. V rámci nich zjistil 2 918 nelegálně pracujících osob. Nejčastěji se jednalo o cizince – občany třetích zemí (1 917 osob), dále občany ČR (767 případů) a EU (234 osob). Nelegální zaměstnanci byli ve větší míře identifikováni ve stavebnictví, hotelnictví a pohostinství, sektoru stravování a výrobním průmyslu (*Ibid.*, s. 12). K oslabení práv zaměstnance a vytváření vykořisťujících podmínek dochází při podvodném agenturním zaměstnávání. Obchodní společnost obejde povinné povolení ke zprostředkování zaměstnání („povolení k agenturnímu zaměstnávání“) tím, že místo uzavření smlouvy s agenturou o dočasném přidělení zaměstnance uzavře s další obchodní společností nájemní smlouvu (pronajme část své výrobní plochy) či smlouvu o dílo (produkt, který zaměstnanec vyrábí). Tímto se také obejde Zákoník práce, který agenturám práce zakazuje uzavření dohody o provedení práce se svými zaměstnanci (*Ibid.*, s. 5).

5 NASTAVENÍ POLITIKY: HLAVNÍ VEŘEJNĚPOLITICKÉ DOKUMENTY V PROBLEMATICE PRACOVNÍHO VYKOŘIŠŤOVÁNÍ

5.1 NADNÁRODNÍ ÚROVEŇ

Pro nastavení politiky České republiky v oblasti pracovního vykořisťování jsou důležité nadnárodní veřejněpolitické dokumenty, ze kterých zákony a Strategie ČR vychází či se jimi řídí. Důležité jsou dokumenty Evropské unie, které jsou pro ČR v rámci komunitárního²⁴ práva závazné. V rámci obchodování osob za účelem pracovního vykořisťování dochází k porušování základních lidských práv. Z výše zmíněných statistik vyplývá, že většina obětí obchodu s lidmi v ČR jsou občané EU. Na ty se vztahuje **Listina základních práv Evropské unie**, jejíž aktuálně platné znění vyhlásili Evropský parlament, Evropská rada a Evropská komise v roce 2012. S ohledem na tuto Listinu jednájí nejen soudy EU, ale také soudy členských států. Přímou na obchod s lidmi se v ní zaměřuje *Článek 5 – Zákaz otroctví a nucené práce* v Hlava I – DŮSTOJNOST. Ten stanovuje, že:

- „1. Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.*
- 2. Od nikoho se nesmí vyžadovat, aby vykonával nucené nebo povinné práce.*
- 3. Obchod s lidmi je zakázán“* (Listina základních práv EU 2012, s. 396).

Téma pracovních podmínek a vykořisťování však obsahují i další Články Listiny. *Článek 15 – Právo svobodné volby povolání a právo pracovat* zmiňuje občany třetích zemí, kterým stanovuje stejná práva na pracovní podmínky jako občanům EU: *„Státní příslušníci třetích zemí, kteří jsou oprávněni pracovat na území členských států, mají nárok na stejné pracovní podmínky jako občané Unie“* (Ibid., s. 398). Pracovním podmínkám se podrobněji věnuje *Článek 31 – Slušné a spravedlivé pracovní podmínky*. Dle něj:

- „1. Každý pracovník má právo na pracovní podmínky respektující jeho zdraví, bezpečnost a důstojnost.*

²⁴ Komunitární právo je „právo Evropských společenství (EU, ES). Zahrnuje směrnice, nařízení, rozhodnutí přijatá na základě Smluv a další prameny práva, které tvoří dohromady primární právo Evropské unie a Společenství“ (Business Center 2019).

2. Každý pracovník má právo na stanovení maximální přípustné pracovní doby, na denní a týdenní odpočinek a na každoroční placenou dovolenou“ (Ibid. s. 402).

Dětské práci se věnuje Článek 32 – *Zákaz dětské práce a ochrana mladých lidí při práci*. Jak vyplývá již z jeho názvu, dětská práce je v EU zakázána. „*Minimální věk pro přijetí do zaměstnání nesmí být nižší než věk pro ukončení povinné školní docházky (...). Mladí lidé přijatí do práce musí práci vykonávat za podmínek odpovídajících jejich věku a být chráněni před hospodářským vykořisťováním a před jakoukoli prací, která by mohla ohrozit jejich bezpečnost, zdraví nebo tělesný, duševní, mravní nebo sociální rozvoj nebo narušit jejich vzdělávání*“ (Ibid. s. 402).

Výše zmíněné informace z Listiny základních práv EU obsahuje i **Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod**, kterou vydal Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku v roce 2013. Ta se zákazem otroctví a nucených prací věnuje v Článku 4, který je téměř totožný jako body ve zmíněné Listině. Obsahuje však navíc výčet bodů, jež se pro účely Článku za nucenou práci nepovažují²⁵ (Evropský soud pro lidská práva 2013, s. 7).

V roce 2005 přijala Rada Evropy **Úmluvu Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi**, jejímž účelem je „*a) předcházet a potírat obchodování s lidmi, při zaručení rovnosti pohlaví; b) chránit lidská práva obětí obchodování, vypracovat ucelený rámec ochrany a pomoci obětem a svědkům při zaručení rovnosti pohlaví, jakož i zajistit účinné vyšetřování a trestní stíhání; c) podporovat mezinárodní spolupráci při boji proti obchodování s lidmi*“ (Poslanecká sněmovna PČR 2016, s. 2). Úmluva se vztahuje na všechny formy obchodování – národní, nadnárodní, napojené i nenapojené na organizovaný zločin. Česká republika tuto Úmluvu podepsala ve Štrasburku 2. května 2016 a vstoupila pro ni v platnost 1. července 2017 (Sbírka mezinárodních smluv č. 33/2017, s. 6933).

²⁵ „*Za „nucenou nebo povinnou práci“ se pro účely tohoto článku nepovažuje: a. práce běžně požadovaná při výkonu trestu uloženého podle článku 5 této Úmluvy, nebo v době podmíněného propuštění z tohoto trestu; b. služba vojenského charakteru nebo, v případě osob, které odmítají vojenskou službu z důvodů svědomí v zemích, kde je takové odmítnutí vojenské služby uznáváno, jiná služba vyžadovaná místo povinné vojenské služby; c. služba vyžadovaná v případě nouze nebo pohromy, která ohrožuje život nebo blaho společenství; d. práce nebo služba, která tvoří součást běžných občanských povinností*“ (Evropský soud pro lidská práva 2013, s. 7).

Občanům třetích zemí se dále věnuje **Směrnice Rady 2004/81/ES ze dne 29. dubna 2004 o povolení k pobytu pro příslušníky třetích zemí, kteří jsou oběťmi obchodování s lidmi nebo obdrželi pomoc k nedovolenému přistěhovalectví, a kteří spolupracují s příslušnými orgány**. Směrnice je platná pro všechny členské státy EU a „*zavádí povolení k pobytu pro oběti obchodování s lidmi nebo, rozhodne-li se členský stát rozšířit oblast působnosti této směrnice, pro státní příslušníky třetí země, kteří obdrželi pomoc k nedobrovolnému přistěhovalectví a pro které je povolení k pobytu dostatečnou pobídkou ke spolupráci s příslušnými orgány, přičemž obsahuje některé podmínky k ochraně proti zneužití*“ (Směrnice Rady 2004/81/ES, s. 69). Povolení k pobytu stát vydává na dobu minimálně šesti měsíců či prodlužuje jeho platnost (*Ibid.*, s. 70).

Problematicke se dále věnuje **Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011, o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí**. Tato směrnice nahrazuje předchozí Rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV ze dne 19. července 2002 o boji proti obchodování s lidmi. Unie se tímto legislativním dokumentem zavazuje bojovat s obchodováním s lidmi, jež je pro EU i členské státy prioritou. Rozlišuje rozdílné účely obchodování na základě pohlaví obětí. „*(...) Faktory se mohou lišit v závislosti na dotčených odvětvích, jako je obchodování s lidmi v sexuálním průmyslu nebo pro účely vykořisťování jako pracovní síly, například v odvětví stavebních prací, v zemědělství nebo pro práce v domácnosti*“ (Směrnice EP a Rady 2011/36/EU 2011, s. 1). Opatření na podporu a pomoc obětem by proto hledisko pohlaví měla zohledňovat. Směrnice popisuje i spolupráci státu a NNO, na kterou je diplomová práce zaměřena: „*Členské státy by měly podporovat činnost organizací občanské společnosti a úzce s nimi spolupracovat, a to i s uznávanými nevládními organizacemi činnými v této oblasti, které se věnují práci s oběťmi obchodování s lidmi, přičemž tato spolupráce by se měla zaměřit zejména na iniciativy související s vytvářením koncepcí, na informační a osvětové kampaně, na výzkumné a vzdělávací programy, odbornou přípravu, jakož i na monitorování a hodnocení účinku opatření proti obchodování s lidmi*“ (*Ibid.*, s. 2).

Obchodované osoby jsou oběťmi trestných činů. Na ty se zaměřuje **Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu**. Tato směrnice zároveň nahrazuje Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. Obětem obchodování s lidmi se konkrétně věnuje odstavec (57), který jim přisuzuje nárok na zvláštní ochranná

opatření státem: „*Oběti obchodování s lidmi, terorismu, organizované trestné činnosti, násilí v rámci úzkého svazku, sexuálního násilí nebo vykořisťování, (...) jsou často vystaveny vysoké míře sekundární a opakované viktimizace, zastrašování a odvety. Zvláštní obezřetnosti je třeba při posuzování toho, zda jsou tyto oběti vystaveny riziku takové viktimizace, zastrašování a odvety, a je třeba systematicky předpokládat, že tyto oběti využijí zvláštních ochranných opatření*“ (Směrnice EP a Rady 2012/29/EU 2012, s. 63).

V oblasti obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování jsou důležitými veřejněpolitickými dokumenty také strategie, které jsou nástrojem pro rozvoj a koordinaci opatření. Za Evropskou unii je to **Strategie EU pro vymýcení obchodu s lidmi 2012–2016**, která ale již není v platnosti. Strategie určovala 5 priorit²⁶, na které by se měla EU zaměřit při řešení problematiky ve spolupráci orgány EU, členskými státy, mezinárodními organizacemi, třetími zeměmi, soukromým sektorem, neziskovým sektorem a dalšími aktéry. Na tuto Strategii navazuje **Zpráva o opatřeních navazujících na strategii EU pro vymýcení obchodu s lidmi a stanovení dalších konkrétních opatření** z roku 2017. Dle té je obchodování s lidmi v politické agendě EU na období 2018–2021 zaměřené na organizovanou a mezinárodní trestnou činnost prioritní oblastí. V oblasti potírání obchodu s lidmi došlo k pokroku, tento jev se ale neustále vyvíjí a z toho důvodu je do budoucna nutné posílit opatření EU. Zpráva stanovuje další priority a opatření²⁷, které mají členské státy bezodkladně plnit (Zpráva Evropské komise 2017, s. 1-9).

Obchodování s lidmi je hlavní výzvou pro vnitřní bezpečnost EU také ve **Strategii vnitřní bezpečnosti Evropské unie** z roku 2010. Dle ní „*závažná a organizovaná trestná činnost nabývá rostoucího významu. Její různé formy se objevují všude tam, kde lze při minimálním riziku vytěžit maximální finanční zisk, a to bez ohledu na hranice. Obchod s drogami, hospodářská trestná činnost, obchodování s lidmi, převaděčství, nedovolený obchod se zbraněmi, sexuální vykořisťování nezletilých osob a dětská pornografie, násilné*

²⁶ Priority: „*A. Identifikaci, ochranu a pomoc obětem obchodu s lidmi; B. Zesílení prevence obchodu s lidmi; C. Intenzivnější stíhání obchodníků s lidmi; D. Posílenou koordinaci a spolupráci mezi hlavními aktéry a soudržnost politik; E. Zlepšení znalostí o vznikajících problémech, které se týkají všech forem obchodu s lidmi, a účinnou reakci na ně*“ (Evropská komise 2012, s. 5).

²⁷ Opatření: „*1. Zintenzivnění boje proti sítím organizované trestné činnosti, mimo jiné narušením operačního modelu a přerušением řetězce obchodování s lidmi, 2. Zlepšení přístupu obětí obchodování s lidmi k právům a uplatňování těchto práv, 3. Zintenzivnění koordinované a jednotné reakce v rámci EU i mimo ni*“ (Zpráva Evropské komise 2017, s. 3).

trestné činy, praní peněz a podvody týkající se dokladů jsou pouze některé z projevů organizované a závažné trestné činnosti na území EU. (...)“ (Rada EU 2010, s. 6).

Pro mezinárodní definování pojmu obchodování s lidmi je důležitý **Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi (tzv. Palermský protokol)**, který stanovil základy potírání obchodu s lidmi v globálním měřítku a doplňuje **Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu**. Ta byla Českou republikou podepsána v roce 2000 v Palermu a v platnost pro ni vstoupila v roce 2013. Protokol byl ČR ratifikován v roce 2014 a v účinnost vešel začátkem roku 2015 (Sbírka mezinárodních smluv č. 33/2017, s. 6956). Palermský protokol, který je zmiňován již v kapitole 4.1 Terminologické vymezení, definoval základní pojmy, se kterými pracují i další zmíněné Úmluvy a Strategie. Popisuje termín obchodování s lidmi²⁸, avšak pouze v souvislosti s organizovaným zločinem. K pracovnímu vykořisťování běžně dochází i v neorganizovaných strukturách.

Dalším důležitým nadnárodním dokumentem pro definování pojmu nucené práce je **Úmluva Mezinárodní organizace práce, č. 29 o nucené nebo povinné práci** z roku 1930. Tento dokument je blíže popsán již v kapitole 4.1. Terminologické vymezení.

5.2 NÁRODNÍ ÚROVEŇ

Problematika obchodování s lidmi a konkrétně pracovního vykořisťování je v českém prostředí ukotvena v trestněprávní a pracovněprávní legislativě. Nejdůležitější je **§ 168 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku**, který stanovuje trestný čin obchodování s lidmi. Skutková podstata zákona je popsána již v kapitole 4.1. Terminologické vymezení. Zákon kriminalizuje i přípravu a stanovuje trestní sazbu dle povahy trestného činu. Pachateli hrozí odnětí svobody a propadnutí majetku buď na 5–12 let, 8–15 let či 10–18 let (Zákon č. 40/2009 Sb.).

§ 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů definuje oběti trestného činu

²⁸ „(a) *Obchodováním s lidmi se rozumí najímání, doprava, transfery, ukrývání nebo přijímání osob pod hrozbou nebo za použití síly nebo jiných forem nátlaku, únosem, lstí, podvodem, zneužitím pravomoci nebo situace bezbrannosti nebo za použití poskytnutí nebo získání peněz nebo prospěchu k získání souhlasu pro ovládnutí osoby jinou osobou, za účelem vykořisťování. Vykořisťování zahrnuje minimálně vykořisťování prostitucí jiných nebo jinými formami sexuálního vykořisťování, nucenou práci nebo službami, otroctvím nebo praktikami podobnými otroctví, nevolnictví nebo odstraňování orgánů. (b) Souhlas oběti obchodování s lidmi k úmyslnému vykořisťování uvedenému v odstavci (a) tohoto článku bude neúčinný tam, kde byl použit některý z prostředků uvedených v odstavci (a)*“ (Scheinost 2001, s. 28).

obchodování s lidmi jako oběti zvláště zranitelné. Tyto oběti mají dle zákona na základě žádosti právo na bezplatnou odbornou pomoc, ochranu před druhotnou újmou („*Zabránění kontaktu oběti a osoby jí blízké s osobou, kterou oběť označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede*“). Dále může taková oběť žádat o výslech osobou stejného či opačného pohlaví a „*má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu*“ (Zákon č. 45/2013 Sb.).

Průběhu trestního řízení s obětí obchodu s lidmi se věnuje **Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)**. Ten chrání informace o totožnosti poškozeného, uděluje obchodovaným osobám možnost právního zastoupení zmocněncem či nahlížení do spisu (Zákon č. 141/1961 Sb.).

Jak již bylo v práci nastíněno, pracovní vykořisťování je nejčastěji postihováno jako porušování pracovněprávních předpisů. Za pracovněprávní legislativu se problematice věnuje **zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů**, který „*upravuje právní vztahy vznikající při výkonu závislé práce mezi zaměstnanci a zaměstnavateli; tyto vztahy jsou vztahy pracovněprávními*“ (Zákon č. 262/2006 Sb.). Upravuje práva a povinnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů, mezi které se řadí také agentury práce. Právě ty v mnoha případech práva zaměstnanců a pracovní podmínky v rámci vykořisťování porušují. Dle § 13 Základní zásady pracovněprávních vztahů zaměstnavatel:

- „a) nesmí přenášet riziko z výkonu závislé práce na zaměstnance,*
- b) musí zajistit rovné zacházení se zaměstnanci a dodržovat zákaz jakékoli diskriminace zaměstnanců, jakož i fyzických osob ucházejících se o zaměstnání,*
- c) musí dodržovat zásadu poskytování stejné mzdy nebo platu a jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, popřípadě odměny za stejnou práci a za práci stejné hodnoty,*
- d) musí poskytovat zaměstnanci informace v pracovněprávních vztazích a zajišťovat projednání s ním,*
- e) musí seznamovat zaměstnance s kolektivní smlouvou a vnitřními předpisy,*
- f) nesmí zaměstnanci za porušení povinností vyplývajících mu z pracovněprávního vztahu ukládat peněžní postihy ani je od něho požadovat; to se nevztahuje na škodu, za kterou zaměstnanec odpovídá,*
- g) nesmí požadovat ani sjednat zajištění závazku v pracovněprávním vztahu, s výjimkou konkurenční doložky a srážek z příjmu z pracovněprávního vztahu“ (Zákon č. 262/2006 Sb.).*

Vykořisťování pracovníci také často pracují přesčas. Přesčasům se v zákonu věnuje Hlava V, § 93:

„(1) Práci přesčas je možné konat jen výjimečně.

(2) Práci přesčas může zaměstnavatel zaměstnanci nařídít jen z vážných provozních důvodů, a to i na dobu nepřetržitého odpočinku mezi dvěma směnami, popřípadě za podmínek uvedených v § 91 odst. 2 až 4 i na dny pracovního klidu. Nařízená práce přesčas nesmí u zaměstnance činit více než 8 hodin v jednotlivých týdnech a 150 hodin v kalendářním roce.

(3) Zaměstnavatel může požadovat práci přesčas nad rozsah uvedený v odstavci 2 pouze na základě dohody se zaměstnancem.

(4) Celkový rozsah práce přesčas nesmí činit v průměru více než 8 hodin týdně v období, které může činit nejvýše 26 týdnů po sobě jdoucích. Jen kolektivní smlouva může vymezit toto období nejvýše na 52 týdnů po sobě jdoucích.

(5) Do počtu hodin nejvýše přípustné práce přesčas ve vyrovnávacím období podle odstavce 4 se nezahrnuje práce přesčas, za kterou bylo zaměstnanci poskytnuto náhradní volno“ (Zákon č. 262/2006 Sb.).

Zmíněné výčty jsou přehledem toho nejdůležitějšího, co může být při pracovním vykořisťování zaměstnavatelem porušováno. Zákon je však daleko obsáhlejší a věnuje se i dalším oblastem, např. noční práci, bezpečnosti a zdraví zaměstnanců či okamžitému zrušení pracovního poměru zaměstnancem (např. pokud mu „zaměstnavatel nevyplatil mzdu nebo plat nebo náhradu mzdy nebo platu anebo jakoukoli jejich část do 15 dnů po uplynutí termínu splatnosti“) (Zákon č. 262/2006 Sb.). V některých případech pracovního vykořisťování však oběti nemají podepsanou žádnou pracovní smlouvu a pracují na černo. V tom případě se na ně zaměstnanecká práva ani povinnosti zaměstnavatele, které stanovuje Zákoník práce, nevztahují.

Přestupky a porušování zákoníku práce jsou postihovány na základě **zákona č. 251/2005 Sb., o inspekci práce**. Ten stanovuje pravomoci Inspektorátů práce, které zřizuje MPSV. Dále popisuje práva a povinnosti při kontrole a vymezuje finanční míru pokut (Zákon č. 251/2005 Sb.). Zprostředkování zaměstnání a zaměstnávání zaměstnanců ze zahraničí se věnuje **zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti**. Zprostředkování zaměstnání agenturami práce se věnuje Hlava V. Ta stanovuje, že agentura působící na území ČR si nemůže za zprostředkování vyžadovat žádný poplatek. V případě zprostředkování za úhradu hradí tuto sumu zaměstnavatel, nikoliv fyzická osoba (občan).

„Ve prospěch agentury práce nebo uživatele jsou při zprostředkování zaměstnání za úhradu rovněž zakázány jakékoliv srážky ze mzdy nebo z jiné odměny poskytované zaměstnanci za vykonanou práci“ (Zákon č. 435/2004 Sb.).

Pracovně vykořisťované osoby nemají často žádnou sociální ochranu, zaměstnavatel (agentura práce) za ně neodvádí zdravotní a sociální pojištění. V případě pracovního úrazu se tak mohou dostat do velkých finančních potíží, jelikož svou pracovní náplň nemohou vykonávat, pro agenturu se stanou nepotřebnými (přestane jim vyplácet mzdu) a léčbu úrazu nemají z čeho hradit. Nejen tato problematika je předmětem **zákona č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů**. Dle jeho má zaměstnanec „v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem právo na uspokojení splatných mzdových nároků nevyplacených mu jeho zaměstnavatelem, který je v platební neschopnosti“. Problematické pro agenturně vykořisťovanou osobu však je, že „zákon se nevztahuje na zaměstnance agentur práce, kterým je zprostředkováno zaměstnání podle § 14 odst. 1 písm. b) a § 66 zákona o zaměstnanosti a kteří byli uspokojeni z pojištění agentury práce sjednaného podle § 58a zákona o zaměstnanosti“ (Zákon č. 118/2000 Sb.).

Obětem obchodování s lidmi může být za účelem ochrany udělen dlouhodobý pobyt v ČR na základě **§ 42e zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR**. O povolení k dlouhodobému pobytu rozhoduje a vydává ho Odbor azylové a migrační politiky MV. Podmínkou je spolupráce obchodované osoby s příslušnými orgány a naopak žádný kontakt a spolupráce s podezřelým z trestného činu. Zákon tak vychází ze zmíněné Směrnice Rady 2004/81/ES. „(1) Povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území vydá ministerstvo na žádost cizinci, který je a) pravděpodobnou obětí trestného činu obchodování s lidmi (...). Cizinec podle odstavce 1 musí být neprodleně v jazyce, ve kterém je schopen se dorozumět, poučen orgánem činným v trestním řízení nebo ministerstvem o právu požádat o povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území a o podmínkách tohoto pobytu. Cizinci je ode dne, kdy byl poučen podle věty první, poskytnuta lhůta 1 měsíce pro rozhodnutí“ (Zákon č. 326/1999 Sb.).

Česká republika také v pravidelných intervalech vydává **Národní strategii boje proti obchodování s lidmi**, nejaktuálnější je pro období 2016–2019. Na základě té je potírání pracovního vykořisťování prioritní oblastí. Na tuto Strategii navazuje **Zpráva o stavu obchodování s lidmi v ČR**. Z obou těchto dokumentů bylo v předchozích kapitolách diplomové práce čerpáno a z toho důvodu již nebudou blíže popsány.

6 ANALÝZA AKTÉRŮ

Pro identifikaci aktérů ze státní sféry a neziskového sektoru, kteří v oblasti řešení pracovního vykořisťování v ČR figurují, byla zvolena rychlá analýza aktérů, blíže popsaná v kapitole Metodologie. Kromě identifikace aktérů posloužila i k lepšímu pochopení jejich spolupráce, které se věnují následující kapitoly. Tabulka č. 5 zobrazuje orientační seznam aktérů, ve kterém byl generován co největší počet konkrétních národních aktérů za stát a neziskový sektor, již se mohou se studovanou problematikou setkat při výkonu své práce. Matice aktérů v Tabulce č. 6 obsahuje klíčové národní aktéry²⁹ z veřejné a neziskové sféry.

Tabulka č. 6: Orientační seznam aktérů

Aktéři veřejného sektoru (stát)	Aktéři neziskového sektoru
Státní úřad inspekce práce (SÚIP)	La Strada ČR
Oblastní inspektoráty práce (OIP)	Diakonie ČCE
Oblastní úřady práce	Arcidiecézní charita Praha – projekt Magdala
Ministerstvo práce a sociálních věcí	Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) ³⁰
Ministerstvo vnitra – Odbor prevence kriminality (OPK)	Sdružení pro integraci a migraci (SIMI)
Ministerstvo vnitra – Odbor bezpečnostní politiky (OBP)	Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU)
Ministerstvo vnitra – Odbor azylové a migrační politiky (OAMP)	
Ministerstvo zahraničních věcí	
Ministerstvo zdravotnictví	
Ministerstvo spravedlnosti – Státní zastupitelství	
Ministerstvo spravedlnosti – Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP)	

²⁹ Klíčoví aktéři byli vybíráni na základě informací z analýzy veřejněpolitických dokumentů a expertních rozhovorů.

³⁰ Mezinárodní organizace pro migraci je mezivládní organizace sídlící v Ženevě. Právním statutem tak nespadá do žádné z kategorií v tabulce. Experti však byla při rozhovorech zmiňována a z toho důvodu byla zařazena do sloupce neziskového sektoru. Vhodnější by však bylo označení „ostatní aktéři“.

Soudy	
Policie ČR – Národní centrála proti organizovanému zločinu (NCOZ)	
Policie ČR – Služba kriminální policie a vyšetřování (SKPV)	
Policie ČR – Krajská ředitelství	
Policie ČR – Služba cizinecké policie	
Policie ČR – Služba pořádkové policie	

Zdroj: Vlastní zpracování, upraveno dle Start a Hovland (2004, s. 24)

Tabulka č. 7: Matice rychlé analýzy aktérů

Spolupráce klíčových aktérů z veřejného a neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování v ČR				
Klíčovní aktéři	Dimenze			
	Moc a vliv podílet se na politice		Postoj ke spolupráci aktérů v rámci nastavené politiky	
	Míra	Odhad spolehlivosti	Míra³¹	Odhad spolehlivosti
La Strada ČR	L	/	-	/
Diakonie ČCE	L	/	--	/
MV ČR - OAMP	H	/	++	?
MV ČR - OPK	H	/	++	?
MV ČR - OBP	H	/	N	??
MPSV ČR	H	/	N	???
MPSV ČR - SÚIP	M	?	-	?
MZV ČR	H	?	N	???
MS ČR	H	/	N	???
Policie ČR	M	?	+	??

Zdroj: Vlastní zpracování

³¹ U aktérů, s kterými nebyly realizovány rozhovory, bylo postoj ke spolupráci těžké posoudit. Některé informace byly zprostředkovány skrze rozhovory, kdy se dotázaný o aktérovi a jeho postoji zmínil. V tom případě byl použit symbol ?? značící „informovaný odhad“. U klíčových aktérů, kde se postoj ke spolupráci nepodařilo zjistit, byl použit znak „N“ – Neuveдено.

6.1 NÁRODNÍ AKTÉŘI

6.1.1 Stát

Tématice obchodování s lidmi a pracovního vykořisťování se věnuje několik ministerstev a jimi zřizovaných institucí. Problematiku má v gesci **Ministerstvo vnitra**, konkrétně Odbor prevence kriminality (OPK), Odbor azylové a migrační politiky (OAMP) a částečně Odbor bezpečnostní politiky (OBP). Aktuální Národní strategii boje proti obchodování s lidmi v ČR na rok 2016–2019 však vydal Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality (OBPPK), který vznikl spojením výše zmíněných odborů 1. 6. 2015. V současnosti takový odbor ale neexistuje, od 1. 1. 2018 přešla agenda obchodu s lidmi opět pod OPK. Tento odbor má na starosti financování, zajišťování spolupráce aktérů, koordinaci, monitoring a vyhodnocování problematiky. Pravidelně vydává Zprávu o stavu obchodování s lidmi v ČR, plní funkci národního zpravodaje a zřizuje Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi. Na tom se podílí i neziskové organizace, IOM a Policie ČR. Program vznikl v roce 2013 jako Model podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi při projektu Organizace spojených národů v rámci otevření tzv. Palermského protokolu k ratifikaci (Bandit, Kutálková 2015, s. 12). Odbor bezpečnostní politiky si v problematice ponechal právní stanovisko, jinak spadá od roku 2018 opět celá pod Odbor prevence kriminality.

Z hlediska pobytových statusů, udělování dlouhodobých pobytů a dobrovolných návratů řeší problematiku OAMP. Dle výše zmíněné legislativy může tento Odbor udělit osobě dlouhodobý pobyt za účelem ochrany, pokud obchodovaná osoba spolupracuje se státními orgány a není v kontaktu s podezřelým.

Ministerstvo vnitra také zajišťuje mezirezortní skupiny, v rámci kterých si aktéři z různých sektorů vyměňují zkušenosti, informace, podněty a návrhy na přijetí určitých opatření. V roce 2008 vznikla Mezirezortní koordinační skupina pro oblast boje obchodování s lidmi (MKS). Předsedou je ministr vnitra a tajemníkem ředitel OPK. Ve skupině se minimálně 2x do roka schází zástupci „*MV – včetně zástupců NCOZ, Policejního prezidia, dále MS včetně zástupce NSZ a IKSP, MŠMT, MZV, MPSV, MZ, Rady vlády pro národnostní menšiny, Rady vlády pro lidská práva, Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, i zástupci nevládních neziskových organizací zabývajících se problematikou obchodování s lidmi (La Strada Česká republika, o. p. s., Projekt Magdala Arcidiecézní charity Praha, Diakonie ČCE a Rozkoš bez rizika o.s.) a zástupce mezivládní*

organizace Mezinárodní organizace pro migraci Praha (IOM Praha)“ a z jejich sezení plynou podklady pro tvorbu Zprávy o stavu obchodování s lidmi i Strategie (MV ČR 2019).

Dalším aktérem za stát, který pod Ministerstvo vnitra spadá, je **Policie ČR**. Ta je klíčová v odhalování i potírání obchodování s lidmi a pracovního vykořisťování. Na problematiku obchodování s lidmi jako na organizovaný zločin se specializuje Národní centrála proti organizovanému zločinu (NCOZ), která vznikla v roce 2016 sloučením Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu (ÚOOZ) a Útvaru odhalování korupce a finanční kriminality (ÚOKFK) (Policie ČR 2019a). Do řešení problematiky se v případě, že se neprokáže prvek organizovanosti, vkládají i Krajská ředitelství Služby kriminální policie a vyšetřování (SKPV) a dále podle povahy případu i Služba cizinecké policie a Služba pořádkové policie, která se mnohdy může k případu dostat jako první.

Velkou roli hraje v problematice pracovního vykořisťování také **Ministerstvo práce a sociálních věcí**. To je nejen garantem sociálních služeb a dávek, ale v oblasti zaměstnanosti pod něj spadá Státní úřad inspekce práce (SÚIP) a následně Oblastní inspektoráty práce (OIP). Ty mají za úkol kontrolovat dodržování zákoníku práce a dalších předpisů, poskytují bezplatně poradenskou a informační činnost. Dále pod něj spadají Úřady práce a Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ), která vyplácí důchody a nemocenské dávky. MPSV je také gestorem Mezirezortního koordinačního orgánu pro potírání nelegálního zaměstnávání cizinců (MOPNZC), jehož úkolem je „koordinovat činnost příslušných institucí, navrhnout legislativní změny přispívající k řešení nelegálního zaměstnávání cizinců a vytvářet koncepci řešení tohoto problému. MOPNZC dále doporučuje směry kontrolní a preventivní činnosti a získává informace z oblasti výzkumu migrace, z oblasti ekonomiky, a to se zaměřením zejména na oblast "šedé" ekonomiky“ (MV ČR, 2019a).

Vymáhání práva a postihování pachatelů zajišťuje **Ministerstvo spravedlnosti**. Problematikou boje obchodování s lidmi se zabývají zejména Státní zastupitelství v čele s Nejvyšším státním zastupitelstvím. Přednášky a mezinárodní konference na toto téma občasně realizuje Justiční akademie. Pracovní vykořisťování však často nenabyde skutkové podstaty obchodování s lidmi, jak již bylo zmíněno, a je řešeno v rámci porušování zákoníku práce. Pokud se osoba chce domáhat např. nedoplačené mzdy, musí situaci řešit v občanskoprávní rovině skrze soudy.

Jak již bylo zmíněno, většina vykořisťovaných a obchodovaných na území ČR jsou cizinci. Z toho důvodu se problematika dotýká i **Ministerstva zahraničních věcí**. Cizinci ze třetích zemí v ČR musí žádat o české vízum na zastupitelských úřadech, na kterých mohou dostat informace o prevenci a ochraně své osoby před obchodováním a vykořisťováním. MZ také s neziskovými organizacemi spolupracuje na velmi specifické formě vykořisťování, pachatelů s diplomatickou imunitou.

Pracovně vykořisťované osoby často nemají žádné zdravotní ani sociální pojištění, což se projeví zejména při zdravotním úrazu. V tomto se oblast obchodování s lidmi okrajově dotýká i **Ministerstva zdravotnictví**. Občané EU mají na základě Evropského práva „nárok na lékařské ošetření, které je neodkladné a nemůže počkat do návratu do země původu. Ženy a muži, kteří jsou občany tzv. třetích zemí, získávají vstup do systémů zdravotního pojištění, pokud jsou držiteli DPO, a v některých případech také, pokud jim bylo uděleno vízum za účelem strpění pobytu“ (Bandit, Kutálková 2015, s. 13).

6.1.2 Neziskový sektor

Odlíšné, avšak důležité postavení má v problematice **Mezinárodní organizace pro migraci (IOM)**. Je to mezivládní organizace založená v roce 1951 (IOM 2019). V rámci diplomové práce je pro organizaci zařazena do neziskového sektoru, i když její postavení je mimo stát i neziskové organizace. IOM je aktivní v Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi MV. Dále pro toto ministerstvo zajišťuje Program dobrovolných návratů. Do návratové politiky se IOM zapojil v roce 2001, kdy s Ministerstvem vnitra podepsal Smlouvu o asistovaných dobrovolných návratech. „Program nabízí migrantům, kteří porušili pobytový režim, možnost důstojného a bezplatného návratu domů za asistence IOM. Jde o poskytnutí alternativního řešení situace lidem, kterým hrozí nebezpečí nuceného návratu (deportace). Ve spolupráci se Správou uprchlických zařízení MV ČR je tato asistence poskytována i žadatelům o mezinárodní ochranu“ (IOM 2019). S neziskovými organizacemi spolupracuje na tvorbě preventivních kampaní. V roce 2015 např. ve spolupráci s Diakonií ČCE realizoval Informační kampaň pro prevenci pracovního vykořisťování občanů Bulharska v ČR (IOM 2019a).

Jednou ze tří klíčových nestátních neziskových organizací, které se v České republice problematice obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování věnují, je **La Strada ČR**, která je součástí mezinárodní organizace La Strada International. Je to jediná a nejdéle působící nestátní nezisková organizace, která se specializuje na pomoc obchodovaným

a vykořisťovaným osobám. „*La Strada poskytuje cílové skupině sociální služby, věnuje se prevenci a vzdělávání a advokačními a lobby aktivitami usiluje o systémové či legislativní změny s cílem předcházet obchodování s lidmi a vykořisťování a chránit práva a zájmy cílové skupiny*“ (La Strada 2015). Organizace poskytuje bezplatně čtyři registrované sociální služby: krizovou pomoc, azylové domy, odborné sociální poradenství a telefonickou krizovou pomoc. V rámci těchto služeb nabízí klientům ubytování ve dvou azylových bytech odděleně pro muže a ženy s utajovanou adresou, zprostředkování ubytování na ubytovně či ve specializovaných zařízeních, jako jsou detoxikační centra, psychiatrická centra apod. Dále finanční a materiální pomoc, La Strada hradí stravu a nezbytné ošacení či léky a hygienické potřeby. V rámci sociálního poradenství informuje osoby o jejich právech a povinnostech, nabízí služby dalších organizací, pomáhá při vyřizování dokladů, dávek, s vyplňováním různých formulářů a žádostí včetně tlumočení. Klientům také může zajistit cestu do domovské země, zprostředkovat zastupování u smluvních advokátních kanceláří či nestátních organizací (La Strada 2015). Dle expertního rozhovoru se sociálním pracovníkem této organizace se mezi tyto služby zařadí ještě práce v terénu.

„Máme v současné době čtyři registrované sociální služby plus terén, který teď bude nově registrován jako sociální služba. Ty služby jsou určeny pro všechny osoby starší 18 let bez ohledu na pohlaví, státní příslušnost a pobytový status“ (Expert č. 4).

Další neziskovou organizací, která se na obchodované a vykořisťované osoby zaměřuje, je **Diakonie Českobratrské církve evangelické (ČCE)**. I ta je členem mezinárodní platformy, která se jmenuje Eurodiakonie (Diakonie ČCE 2019). Na obchodované a vykořisťované osoby se zaměřuje skrze dvě ze svých mnoha služeb – azylový dům a krizová pomoc.

„Nabízíme pomoc a podporu v rámci 2 sociálních služeb Azylový dům a Krizová pomoc osobám obchodovaným, pracovníě vykořisťovaným nebo komerčně zneužívaným, bez rozdílu státní příslušnosti, občanům ČR, občanům EU i cizincům z tzv. třetích zemí, mužům i ženám starším 18 let, s věkovým omezením u služby Azylový dům do 64 let věku“ (Expert č. 1).

V roce 2010 bylo zřízeno detašované pracoviště Diakonie v Plzni pod názvem Diakonie Západ, které se specializovalo na prevenci vykořisťování. Důvodem bylo dle rozhovoru s Expertem č. 2 to, že v lokalitě se nachází industriální zóny, do kterých jezdí přes pracovní agentury množství osob, zejména cizinců z východní Evropy. Postupem času se toto pracoviště rozšířilo na 13 registrovaných služeb. Na řešení problematiky obchodování s lidmi a vykořisťování se zaměřuje jedna z nich – Terén pro ohrožené osoby (Diakonie Západ 2019).

„Služba se zabývá zejména prevencí pracovního vykořisťování a obchodování s lidmi, ale zároveň pracuje obecně s migranty a azylanty, kteří přicházejí do plzeňského regionu zejména za prací. Řešíme s nimi různé zakázky od sociálního začleňování nebo integrace až po situace pracovního vykořisťování, nevyplacených mezd atd. Původně ten program vznikl v roce 2010 čistě jako prevence obchodování s lidmi, ale navázaly se na něj další problémy oblasti zejména toho sociálního začleňování“ (Expert č. 3).

Středisko celostátních programů a služeb Diakonie ČCE také v rámci programu Férová práce v Čechách nabízí e-learningový kurz o pracovních podmínkách a životě v ČR. V rámci kurzu se osoba dozví informace o bezpečné a férové práci, životních podmínkách a pobytu v ČR, právech zaměstnance či zdravotním pojištění. Kurz je možné absolvovat v českém, bulharském nebo rumunském jazyce (Diakonie ČCE SCPS 2019).

Třetí neziskovou organizací, která se problematikou obchodu s lidmi v ČR zabývá, je **Arcidiecézní Charita Praha**. Ta spadá pod Charitu Česká republika, celorepublikovou charitní síť. Zřizuje projekt Magdala, který *„poskytuje obětem obchodu s lidmi či osobám blízkým obchodování s lidmi krizovou pomoc, pomoc materiální, právní poradenství a odborné sociální poradenství. Zprostředkovává ubytování v režimu utajení, doprovází oběti na úřady, k lékařům či policii a i k soudům. Při příchodu takového člověka do Poradny začíná tzv. běh na dlouhou trať, kdy je třeba se na situaci člověka dívat komplexně a pracovat tak na více rovinách současně“* (Charita Praha 2018).

Zmínění aktéři za stát i neziskový sektor spolu na různých úrovních spolupracují na potírání obchodu s lidmi a vykořisťování. To, jak spolupráce probíhá, jak jsou s ní aktéři spokojeni a zda je podle nich efektivně nastavená, popisují následující kapitoly.

7 POTÍRÁNÍ PRACOVNÍHO VYKOŘIŠŤOVÁNÍ V ČR: SPOLUPRÁCE STÁTU A NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

Zpracované poznatky vychází z expertních rozhovorů, konkrétně se zástupci OPK MV, OAMP MV, SÚIP a neziskových organizací La Strada a Diakonie ČCE. Informace z rozhovorů jsou doplněny o doporučení, analýzy a výroční zprávy zmíněných organizací, Zprávu expertní skupiny o obchodu s lidmi vedenou Institutem pro kriminologii a sociální prevenci a manuál pro Policii ČR zaměřující se na obchodování s lidmi.

7.1 PREVENCE

Při potírání obchodování s lidmi a pracovního vykořisťování mezi sebou spolupracují jak neziskové organizace, tak státní orgány. V některých oblastech pak spolupráce probíhá napříč neziskovým a veřejným sektorem.

V rámci prevence vytváří státní orgány spolu s IOM a neziskovými organizacemi informační preventivní kampaně. Role státu je zde spíše pasivní, kampaně financuje a neziskové organizace je realizují. Cílem kampaní je informovat osoby o jejich právech a povinnostech na území České republiky. Jejich cílení a dosah je však problematický. Ideálně by kampaně měly, co se týče cizinců, zasahovat do zemí původu, tedy informovat osoby ještě předtím, než vstoupí na území ČR za účelem práce. Takové kampaně jsou ale finančně náročné a množství cizinců přicházejících za prací do ČR pochází z odlehlých oblastí států východní Evropy (např. Rumunska či Bulharska), mají nižší vzdělání a informace získávají zejména ze sítě známých, kteří za prací také odešli. Pokud se navíc jedná o občany EU, kteří nemusí na zastupitelský úřad pro žádost o české vízum, je složité umisťovat propagační materiály apod. tak, aby se k nim dostali. Informační kampaně jsou také zaměřené vůči zaměstnavatelům, u kterých osoby pracují zprostředkovaně přes pracovní agenturu. Jak uvádí Expert č. 5, takovou kampaň realizovalo např. MPSV spolu s OAMP MV, kdy cílili na informování zaměstnavatelů zaměstnávajících v ČR cizince.

„Udělat plošnou kampaň, když si vezmete, spousta těch lidí přichází z odlehlých oblastí. Je tu hodně Rumunů, Bulharů, často ve vykořisťujících podmínkách a velká řada z nich je ze zemědělských oblastí daleko od center, ty informace nemají. U euroobčanů, kteří nemusí ani na zastupitelský úřad, nemáte moc šanci, jak se k nim

dostat. Lidé, kteří chodí na zastupitelský úřad, třeba Filipínci a Filipínky a další, kteří musí žádat o české vízum, jsou v situaci, kdy už zpravidla zaplatili nějakému zprostředkovateli, agentuře, poměrně vysoký poplatek. Jdou na úřad, kde dostanou informaci nebo naše letáky, ale je to o krok později, než by se k nim měly dostat“ (Expert č. 4).

„Prevence by měla být zaměřená vůči potenciálním obětem, aby věděly, jaká práva v České republice mají, jak má vypadat běžný pracovní den, kolik by měly dostávat za práci a podobně. A potom vůči velkým zaměstnavatelům, kteří si najímají agentury. MPSV ve spolupráci s OAMP vytvořilo kartu pro zaměstnavatele, kteří zaměstnávají cizince, na co si mají dávat pozor, co jsou jejich povinnosti. Takže určité stát by měl tvořit preventivní kampaně. Ale ono je to těžké, protože úplně nevíme, jaký účinek tyto kampaně mají, nejde to zjistit“ (Expert č. 5).

Složitost dosahu preventivních kampaní dokazuje i Analýza dopadů realizovaných opatření v oblasti zvýšení informovanosti Bulharů a Bulharek působících na českém trhu práce. Tu pro MPSV realizovala nezisková organizace La Strada spolu s organizacemi Diakonie ČCE SCPS a IOM v rámci projektu „Inovacemi k prevenci vykořisťování EU občanů“. Kampaň probíhala čtyři měsíce v roce 2015 a zahrnovala informační video v bulharském jazyce na portálu YouTube, distribuci informativních letáků v médiích vyskytujících se v institucích, které s cizinci přichází do styku - územní pracoviště Úřadu práce, oblastní inspektoráty práce, pracoviště Celní správy, cizinecká policie, OAMP MV, Integrační centra a další NNO pracující s migranty, marginalizovanými skupinami a oběti trestných činů, bulharské kulturní a náboženské sdružení a kluby, vytipované ubytovny a pracoviště. Materiály distribuovali terénní pracovníci v krajských městech, kde se dle jejich zkušenosti vyskytuje větší počet Bulharů. V rámci kampaně bylo celkem distribuováno 18 116 informativních letáků, plakátů a komiksů (La Strada 2015a, s. 6-15). Navzdory snaze organizací La Strada, Diakonie ČCE SPCS a MPSV většina bulharských respondentů informativní video neviděla (83 %), více než polovina neviděla ani další materiály - leták (66 %), komiks (73 %), či plakát (69 %). Kampaň zasáhla (tzn. vidělo alespoň nějaký z materiálů) 32 respondentů ze 115, tedy necelá třetina (29 %) (La Strada 2015a, s. 15-27). Většina informativních materiálů se nedostala k cílené skupině Bulharů a pokud ano, tak k tomu došlo až na území ČR, viz Obrázek č. 4.

Obrázek č. 4: Povědomí respondentů o kampani

POVĚDOMÍ RESPONDENTŮ O NĚKTERÉM Z MATERIÁLŮ KAMPANĚ - shrnutí

<i>Hodnota</i>	<i>Absol. četnost spot</i>	<i>Absol. četnost leták</i>	<i>Absol. četnost komiks</i>	<i>Absol. četnost plakát</i>	<i>Absol. četnost v % spot</i>	<i>Absol. četnost v % leták</i>	<i>Absol. četnost v % komiks</i>	<i>Absol. četnost v % plakát</i>
Ano, před odjezdem	0	0	0		0	0	0	
Ano, na území ČR	14	32	19	18	12,5	28,6	17,0	16,1
Ne	93	74	82	77	83	66	73,2	68,8
Chybí	5	6	11	17	4,5	5,4	9,8	15,2
Celkem	112	112	112	112	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: La Strada (2015a, s. 27)

Nezisková organizace La Strada v rámci svých preventivních aktivit za rok 2016 distribuovala celkem 2 500 letáků v autobusech do Německa a Rakouska, rozdala 4 548 tištěných materiálů, vylepila 2 196 samolepek v 11 jazycích. Absolvovala 43 terénních výjezdů (La Strada 2016, s. 10).

„Děláme kampaně, ke kterým jsou vizuály, které máme v dopravních prostředích. Používali jsme i lokální časopisy a noviny. Teď se připravuje kampaň zaměřená na Jihočeský a Jihomoravský kraj. Snažíme se distribuovat informace prostřednictvím institucí a organizací v regionech a naší práce v terénu. Informujeme lidi a nabízíme, že se v případě problému můžou obrátit na nás nebo další organizace. V taškách máme kontakty i na jiné organizace. Snažíme se je nasměřovat tam, kde jim pomůžou. Což vnímáme jako prevenci toho, aby se nedostali do situace, kdy je bude někdo zneužívat a vykořisťovat“ (Expert č. 4).

Jak již bylo v diplomové práci zmíněno, neziskové organizace nabízí v rámci prevence sociální služby, zejména sociálního a právního poradenství. Anonymní, bezplatnou a poradenskou činnost realizuje i SÚIP, který všem osobám bez rozdílu nabízí poradenství v oblasti pracovního práva. SÚIP může také předávat informace od neziskových organizací při provádění kontrol. Jedná se o kontrolní orgán, který, pokud odhalí obchodování s lidmi či závažné porušování pracovních podmínek, předává případ složkám Policie ČR. Samotná problematika obchodování s lidmi a vykořisťování tak není v jeho gesci, přesto se ho jeho zaměření silně dotýká. Prevence a předávání informativních materiálů však není při

kontrolách dle rozhovorů technicky proveditelné. SÚIP je represivní orgán, který kontroluje dodržování legislativy a v případě porušení uděluje sankce. Na preventivní aktivity je dle expertních rozhovorů při kontrolách již pozdě. Více o tomto tématu pojednávají následující kapitoly.

„Kontrolujeme to, co je v naší působnosti a před nějakým časem jsme měli schůzku s (anonymizováno), kde proběhla základní domluva, že pokud na něco takového narazíme, hlavně při speciálních kontrolách v určitých oblastech, jako jsou masážní salony a podobná místa, kde jsou cizinky, tak že jim máme podat informaci o tom, že existuje organizace jako (anonymizováno), pokud by se s ní chtěli spojit,“ (Expert č. 7).

Další spolupráce státu a neziskového sektoru probíhá na úrovni společných setkání, na kterých si účastníci vyměňují zkušenosti a podněty, konzultují návrhy na případnou úpravu legislativy. Nejdůležitější je v tomto ohledu Mezirezortní koordinační skupina pro oblast boje obchodování s lidmi, kde jsou diskutovány nástroje a Strategie boje proti obchodu s lidmi. Klíčová jsou pro spolupráci i regionální setkání.

„Máme mezirezortní koordinační skupinu pro oblast boje proti obchodování s lidmi, která připravuje podklady pro každoročně zpracovávanou zprávu o stavu obchodování s lidmi, takže od nich dostáváme jejich pohledy na obchod s lidmi. A zároveň se v rámci mezirezortní skupiny vytváří i Strategie. Dávají se dohromady prioritní oblasti, nejen ze strany Vnitra, ale ze strany všech aktérů, ze státní správy a z neziskového sektoru,“ (Expert č. 5).

„Centrum pro integraci uprchlíků organizuje Platformu pro práci s cizinci v Plzeňském kraji a tam jsou sezváni zástupci ze všech možných sektorů, z neziskového, státního – z OSPODů, policie. A všichni, kdo nějakým způsobem přijdou do kontaktu s cizinci. A ti lidé se tam seznámí“ (Expert č. 2).

V rámci efektivní spolupráce jsou také klíčová společná školení zaměřená na více aktérů jak ze veřejného, tak neziskového sektoru. *„Jen společné vzdělávání pro všechny strany podílející se na potírání obchodování a pomoc obětem (policie, státní zástupci, organizace*

poskytující pomoc obětem atd.) povede k lepšímu vzájemnému pochopení rolí a posílí spolupráci. To následně pomůže jak efektivnímu stíhání, tak efektivní pomoci obchodovaným osobám“ (IKSP 2005, s. 131-132)

7.2 ŘEŠENÍ

V řešení problematiky mají stát a neziskové organizace své role. Zatímco stát se zaměřuje na stíhání pachatelů, neziskové organizace pomáhají v rámci svých služeb financovaných státem obětem. Strany spolupracují při řešení konkrétních případů obchodování s lidmi a vykořisťování, kdy neziskové organizace mohou předat klienta (oběť) Policii ČR. Ten má k sociálním pracovníkům zpravidla větší důvěru a díky práci v terénu mohou neziskové organizace předat policii cenné poznatky k vyšetřování. Složky Policie ČR by na druhou stranu měly oběť, ke které se dostanou jako první, informovat o pomoci nabízené neziskovými organizacemi.

„Naším hlavním zájmem je zabezpečit člověka, který byl obchodovaný, Zájmem orgánů činných v trestním řízení, potažmo státu, je primárně vynucení a stíhání pachatelů. V něčem se samozřejmě prolínáme, ani v našem zájmu není, abychom měli další a další lidi od stejných zaměstnavatelů. My se navzájem potřebujeme s těmi institucemi, a hlavně orgány činnými v trestním řízení, protože my můžeme pro tyto lidi nabídnout zázemí, aby se z té situace dostali, zregenerovali, aby byly zajištěny jejich základní potřeby, a spolupracovali na trestním řízení“ (Expert č. 4).

Neziskové organizace se o oběti obchodu s lidmi starají také v rámci Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi. Ten má v gesci MV OPK a oběti do něj mohou zařazovat jak neziskové organizace, tak policie. V případě pracovního vykořisťování, u kterého se neprokáže prvek obchodování s lidmi, však osoba nemá na Program a služby v rámci něho poskytované nárok.

„Do toho Programu může zařadit osobu jak policie, v tom případě, že už má nějaké indicie k tomu, že to bude oběť obchodování s lidmi, nebo nevládní organizace, s kterou spolupracujeme a kterou vnímáme, že už má nějakou praxi v problematice obchodování s lidmi. Víme, že indikátory, které používají, svědčí o tom, že to může být oběť obchodování s lidmi. Takže do Programu zařazuje policie a nevládní

organizace, případně může i IOM. A my potom máme 60denní lhůtu na rozmyšlenou, a když je zařadí nevládní organizace nebo IOM, tak těch 60 dnů jsou jim poskytovány služby, a po 60 dnech si vyžádáme stanovisko policie, jestli tu věc už řeší a jestli v tom spatřuje obchodování s lidmi, nebo ne. To je rozdíl. Když je zařadí policie, tak pak stanovisko samozřejmě nevyžadujeme“ (Expert č. 5).

Poté, co podá policie či nezisková organizace návrh o zařazení oběti do Programu, je tento návrh předložen národnímu koordinátorovi, kterým je I. náměstek MV. Oběť je zařazena v případě, že splňuje dané podmínky: dobrovolně vyplnila vstupní prohlášení a projevila zájem o vstoupení i setrvání v Programu, přerušila kontakty se zločineckým prostředím a souhlasí s ubytováním v azylovém domě poskytovaném neziskovou organizací. Program je založen na několika fázích. První fází představuje lhůta na rozmyšlenou a krizová intervence, během které se musí oběť rozhodnout, zda poskytne spolupráci orgánům činným v trestním řízení. V případě, že je oběť cizinec, je lhůta kratší a policie má další lhůtu na ověření, zda osoba splňuje podmínky pro udělení víza za účelem ochrany na území ČR. Pokud tyto podmínky splňuje, bude jí poskytováno vízum po celou dobu trvání trestního řízení a po jeho skončení má nárok na bezpečný návrat do své země původu. Oběti, která se rozhodne nespolupracovat, je po uplynutí lhůty nabídnut Program dobrovolného návratu. Pokud tento Program odmítne, následuje správní vyhoštění. V případě spolupráce pokračuje oběť do fáze přípravy na sociální reintegraci. V konečné fázi může oběť získat trvalý pobyt z humanitárních důvodů, který jí bude udělen, pokud jí např. hrozí v zemi původu nebezpečí. Tento druh pobytu uděluje Služba cizinecké a pohraniční policie. Dále může získat oběť – cizinec legalizaci pobytu na území ČR. Osoba se může kdykoliv rozhodnout ukončit účast v Programu, či tato účast končí s pravomocným odsouzením pachatelů, ukončením trestního řízení a v případě, že spolupráce oběti na trestním řízení již není nutná. Osoba může být z Programu i vyřazena – pokud se prokáže, že se nejedná o oběť obchodu s lidmi, osoba se dobrovolně navrátí do vykořisťujícího prostředí nebo kontaktuje pachatele, úmyslně spáchá trestný čin, poruší pravidla azylového ubytování (opustí ho či někomu nahlásí jeho adresu), odmítne spolupráci se státními orgány či poskytuje nepravdivé údaje (OBP 2006, s. 11-12).

Cílem Programu je, aby oběť spolupracovala při rozkrývání případu obchodování s lidmi. Z toho důvodu jí Program nabízí privilegia a služby, které jí ve stanovené lhůtě na rozmyšlenou mohou přesvědčit, aby se spoluprací souhlasila. Oběť má nárok na „*okamžité*

vysvobození z kriminálního prostředí, měsíční krizovou intervencí, azylové ubytování a finanční podporu, právní a psycho-sociální poradenství, zdravotní péči, rekvalifikační kurzy, dlouhodobou sociální intervencí, možnost zařazení do programu ochrany svědka podle zákona č. 137/2001 Sb.“ (Ibid., s. 12).

Jak však vyplývá z rozhovorů, většina pracovních vykořisťovaných klientů nespadá do skutkové podstaty obchodované osoby. V praxi tak neziskové organizace spolupracují nejčastěji se SÚIP (konkrétními Oblastními inspektoráty práce) a podávají úředníkům podněty – konkrétní subjekty, kde je dle výpovědí klientů pracovní právo porušováno. Tyto podněty tak mohou SÚIP usnadnit práci.

„My jsme v kontaktu dlouhodobě s inspektorátem práce, víme o sobě. Když potřebujeme rady, tak se s nimi radíme. Měli jsme i případy, které jsme řešili společně, půjčovali jsme jim tlumočnický, které oni neměli atd. Oni se na nás zase obraceli, když potřebovali zajistit nějaké služby. Ve spolupráci s nimi jsme také sepisovali návrhy na kontroly ve firmách“ (Expert č. 2).

„Ve vztahu k inspektorátům je podnět možné podat anonymně. Inspektorát pak ví, na co se zaměřit a ta práce je pro ně pak jednodušší“ (Expert č. 4).

Z expertních rozhovorů dále vyplynula neúspěšná snaha neziskových organizací o spolupráci s finančním úřadem, na který by mohly podávat podněty stejně, jako na SÚIP.

„Rádi bychom spolupracovali s finančním úřadem, ale to je neprůchodné. Dáváme i podněty na finanční úřad, resp. naši klienti, protože je tam určitá motivace pro stát, ale není tam žádná zpětná vazba. Zpětnou vazbu nedávají“ (Expert č. 4).

Co se týče navrácení osob do zemí původu, mimo správní či soudní vyhoštění, spolupracuje stát s IOM a nevládními organizacemi na dobrovolných asistovaných návratech občanů do země původu. Koordinaci pobytových oprávnění pro oběti-cizince má v gesci OAMP MV ve spolupráci se Správou cizinecké a pohraniční policie (OBP 2006, s. 13). Pobytový status, udělování víz i vyhoštění osoby z území ČR tak zcela závisí na rozhodnutí státních úředníků. Dle zprávy IKSP by však nestátní neziskové organizace i

další subjekty, které pracují s obchodovanými osobami, měly mít právo vyjádřit svůj postoj při rozhodování o návratu či vystěhování obchodované osoby a na jejich názor by měl stát ve stanovisku brát ohled (IKSP 2005, s. 166).

8 ZHODNOCENÍ SPOLUPRÁCE

Dotázaným expertům byla položena otázka, jak by dosavadní spolupráci jejich organizace, odboru či konkrétního oddělení s dalšími relevantními aktéry zhodnotili. Zatímco u expertů z veřejné sféry převažují názory, že spolupráce s neziskovými organizacemi je dostačující a vhodně nastavená, u zástupců neziskových organizací je názor spíše opačný. Postoje ke spolupráci státu a neziskového sektoru byly polarizovány do pozitiv a negativ, které popisují následující podkapitoly.

8.1 POZITIVA

Jako jedno z hlavních pozitiv považují experti financování neziskového sektoru státem. Stát financuje služby, které neziskové organizace poskytují. Za rok 2017 poskytlo MV na zajištění Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi a preventivní aktivity ve smyslu terénní práce, osvěty a sociálního poradenství neziskových organizací finanční částku ve výši 1 188 584 Kč (MV ČR 2018, s. 23). Dotace na registrované sociální služby určené zejména cílové skupině obětem obchodu s lidmi poskytuje neziskovému sektoru i MPSV. V roce 2017 dostaly organizace, které se v ČR na tuto problematiku specializují, celkem 10 milionů Kč. Nezisková organizace La Strada získala na provoz azylových domů, krizovou pomoc, odborné sociální poradenství a telefonickou krizovou pomoc 6 800 566 Kč, Diakonie ČCE – SCPS na azylové domy a krizovou pomoc 3 200 128 Kč (*Ibid.*, s. 47). Stát tak v oblasti sociálních služeb a péči o oběti obchodu s lidmi přenáší svou působnost na neziskové organizace, které mu s jejich poskytováním pomáhají. Na druhou stranu i ony potřebují pomoc státu, a to ve smyslu zmíněného financování, bez kterého by nemohly fungovat. Oba sektory si vzájemnou potřebnost uvědomují.

„Bud’ stát může ty služby zřídit a dělat, protože vždy tu budou lidé, kteří potřebují asistenci. Nebo bude financovat, aby to dělaly neziskovky“ (Expert č. 2).

„My nemáme možnosti, které mají neziskové organizace, které mohou mít síť kontaktů. Nemůžeme jít úplně do hloubky, působíme tak povrchově. Proto využívají složky státního aparátu neziskové organizace, které pomáhají, jsou bliž těm lidem. Stát nedokáže být úplně bliž lidem, to si musíme přiznat“ (Expert č. 6).

Jedná se o vzájemnou závislost³², kdy se stát a neziskový sektor doplňují, ale existuje mezi nimi i rivalita. Ta je nastíněna v následujícím výroku, kdy dle slov Experta č. 5 dříve panovala mezi Policií ČR a NNO nedůvěra. Ta vyústila v to, že Policie ČR nechtěla neziskovým organizacím sdílet informace o případu, což není její povinností. Sdílí nebyli také pracovníci neziskových organizací např. s informací, že mají v péči oběť, která by byla pro Policii ČR vhodná jako svědek k aktuálnímu případu. Odlišné cíle a rivalita jsou blíže popsány v následující podkapitole „Negativa“.

„Je to užitečné tím, že stát jen poskytuje finance a nemusí se starat o všechno, usnadňuje mu to práci. S neziskovkami zajišťujeme ubytování, zdravotní péči atd., takže kdybychom si to měli vše zajišťovat sami, tak je to určitě komplikovanější. Já za sebe hodnotím spolupráci kladně a rozhodně bych neměnila. Já si myslím, že se nám daří. Dříve byl třeba problém spolupráce neziskových organizací a policie, ale co mám zprávy od policie teď, tak hodnotí spolupráci velmi kladně se všemi neziskovkami“ (Expert č. 5).

Způsob financování hodnotili kladně všichni oslovení experti, jak z veřejné sféry, tak z neziskového sektoru. Pozitivně hodnotili i samotnou existenci politiky boje proti obchodu s lidmi, Strategii boje proti obchodování s lidmi a fakt, že jsou do ní MV zapracovány podněty od neziskových organizací, které mají díky své terénní práci v mnoha ohledech lepší vhled do problematiky.

„Jako silnou stránku bych viděl to, že zde existuje nějaká politika boje proti obchodu s lidmi, která je komplexní. Je tu Strategie, Program, spolupráce s neziskovým sektorem, finanční podpora neziskového sektoru, mezioborové platformy. Jedna z pozitivních věcí je, že si od nás berou podněty, podklady a je vidět, že do Strategií ty podklady zapracovávají“ (Expert č. 4).

„Silná stránka je, že stát finančně velmi dobře podporuje La Stradu i Diakonii a programy na potírání obchodu s lidmi, vznikají letáčky, jsou konference“ (Expert č. 3).

³² Viz Teorie vzájemné závislosti na straně 31.

Jak je zmíněno v citaci Experta č. 4, pro posilování spolupráce mezi státem a neziskovým sektorem jsou důležité mezioborové platformy, mezirezortní skupiny a různé konference, kde mají aktéři možnost se osobně potkat, vyměnit si zkušenosti a názory. Expert č. 3 v případě Platformy pro integraci cizinců zdůrazňuje zejména navázání osobního kontaktu a domluvy, jelikož dle jeho slov není možné z pozice pracovníka v sociálních službách prosazovat návrhy či řešení. Platformu pořádá v jednotlivých krajích ČR Centrum na podporu integrace cizinců, které zřizuje od roku 2009 Správa uprchlických zařízení MV v souladu s vládní Konceptí integrace cizinců (CPIC 2019).

„V té platformě nemůžeme prosazovat žádné návrhy, řešení situací, ale dohodneme se tam třeba, že budeme předávat informace na Ministerstvo vnitra takovým a takovým způsobem. Cizinecká policie tam třeba řekne: „tam jsou ubytovny, kde jsme minule našli spoustu nelegálních migrantů nebo nelegálně pracujících nebo s nějakým problémem, jeďte tam atd.“, tak spíše na takové úrovni. Na lokální úrovni, nepolitické ale spíše sociální“ (Expert č. 3).

Mezirezortní koordinační skupinu pro oblast boje obchodování s lidmi hodnotí kladně také dotázaní experti z veřejného sektoru. Zatímco Expert č. 5 mluví o partnerech, kteří se na ní setkávají a debatují, následující kapitola popisuje, že se neziskové organizace jako rovnocenní partneři necítí.

„Máme tady skupinu, kde spolupracujeme všichni aktéři. Ti, kteří můžou přispět, tak tam mohou projevit své názory, mohou o tom diskutovat. Je tam nastavená spolupráce, a partneři, kdyby měli pocit, že něco nefunguje, tak nám to mohou říct a můžeme to řešit. Ale zatím jsem nic takového nevyčila“ (Expert č. 5).

Na legislativním ukotvení problematiky by oslovení experti ze státu nic neměnili, spolupráce s neziskovým sektorem je dle jejich slov vhodně nastavená.

„Já myslím, že současné ukotvení toho problému a právní řešení je odpovídající tomu, jaké má stát pravomoci a možnosti. Provázání s neziskovým sektorem je dle mého názoru ideální, právě on by měl pracovat s těmi lidmi, kteří konkrétně přijdou. Stát by mohl odhalovat například firmy, které nelegálně zaměstnávají, popřípadě dělat razie

v podnicích, kde je vysoká pravděpodobnost, že by se tam ten člověk mohl vyskytovat. To může stát udělat, ale konkrétně s těmi lidmi by měl pracovat neziskový sektor a myslím, že to dělá dobře“ (Expert č. 6).

V tom se výrazně liší od názorů zástupců neziskových organizací, dle kterých je termín obchod s lidmi v trestním zákoníku velmi široce uchopen, což ztěžuje jeho stíhání. Změny navrhuje i v pracovněprávní legislativě, zejména v zavedení odpovědnosti zaměstnavatelů za své zaměstnance. Zaměstnavatelé, zejména pracovní agentury, totiž pracovní sílu dopraví na území ČR, ale v případě jakéhokoliv problému či ukončení pracovního poměru nezajistí cestu zpět do země původu. Podrobně je toto téma rozpracováno v kapitole „Návrhy na efektivnější spolupráci“.

8.2 NEGATIVA

Díky své odlišné náplni práce se v některých případech dostávají zástupci státu a neziskového sektoru do konfrontačního vztahu³³, jelikož mají odlišné cíle. Stát je represivní orgán a jeho primárním cílem je vykonávat právo a vynucovat dodržování platné legislativy. Posláním a cílem neziskových organizací je pomáhat obchodovaným a vykořisťovaným osobám. Tyto cíle se však dostávají do rozporu v momentě, kdy je na území ČR osoba nelegálně. Tato osoba se může stát obětí obchodu s lidmi či vykořisťování a může na ní být pácháno bezpráví. Pokud však nedostane jako pravděpodobná oběť trestného činu obchodování s lidmi povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území ČR³⁴, reakce státu bude tuto osobu vyhostit.

„Oni dělají svojí práci, my děláme svojí práci a naše práce se vzájemně vylučují, nebo mají odlišné cíle. (Anonymizováno) má zájem na tom, aby zde určitá osoba zůstala, my vykonáváme právo a dle práva, zákona, legislativy by tady ten člověk neměl zůstat“ (Expert č. 6).

V případě pracovního vykořisťování, kde se neprokáže skutková podstata obchodu s lidmi, navíc osoba dle Zákona o pobytu cizinců na území ČR nemá na získání povolení k dlouhodobému pobytu z důvodu ochrany právo. Neziskové organizace se v případě

³³ Viz Najamova Teorie čtyř „K“ na straně 29.

³⁴ Viz § 42e zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.

bezprávi snaží pomáhat všem osobám, ať už mají v České republice legální, či nelegální pobyt.

„My víme, že lidem chtějí (neziskové organizace) nějakým způsobem pomoci, ale zase by měly chápat, že existují nějaké zákony a že by se měly dodržovat“ (Expert č. 8).

Stát hájí zájmy České republiky, zatímco neziskové organizace hájí zájmy konkrétní osoby a oběti. Postoj státních úředníků je však na základě rozhovorů zřejmý. Osoby, které jsou v ČR často i vědomě nelegálně, musí počítat s rizikem, že se mohou stát oběťmi obchodování a vykořisťování, zaměstnavatel jim nevyplatí mzdu, budou pracovat hodně přesčasů apod.

„Nezisková organizace od začátku do konce pomáhá, i lidem, kteří vědomě porušují zákon. Ale v té úrovni my nejsme ta pomoc. Oni jim mají pomáhat. A jakmile oni řeknou, my tady máme cizince ze třetích zemí na stavbě a oni je tady vykořisťují, dávají jim tolik a tolik na hodinu, oni tady strádají apod. ... Když zavolají nám, my tam přijdeme, jsou zajištěni a vyhoštěni. Což jim samozřejmě v konečném důsledku spíš nepomůže, než pomůže. Spolupracovali jsme s jednou neziskovkou na školení, ale tam se to minulo. Oni na nás apelovali, aby když někoho zkontrolujeme, cizince, tak abychom mu řekli, jak příště, jak lépe. To nejde. V tu chvíli my už se s ním vůbec nebavíme. Jednou je nelegál a my nemůžeme pomoci. Oni mu mají pomoci ještě, než sem přicestuje“ (Expert č. 7).

V ČR jsou pro zajištění cizinců, kteří vstoupili nebo pobývali na území státu nelegálně, určena tři zařízení – ve Středočeském, Moravskoslezském a Plzeňském kraji. Osoby, které jsou do těchto zařízení umístěny, čekají na realizaci správného vyhoštění či předání jinému státu dle mezinárodní úmluvy (Správa uprchlických zařízení MV 2017). Na základě informací z rozhovorů jsou dva typy osob, které jsou na území ČR zajištěny kvůli nelegálnímu pobytu a mohou být oběťmi obchodování s lidmi či vykořisťování. První typ osob nemusí být obchodovaný přímo na území ČR, je obchodovaný na území jiného státu, ale přes ČR nelegálně projíždí a je zachycen státními složkami.

„My se s těmi lidmi setkáme, kteří jsou obchodováni. Nemusí být obchodováni přímo na území ČR, přes území ČR mohou projíždět. Jsou obchodováni například v Rumunsku, nebo v kterémkoliv jiném členském státě. V pohovoru uvedou, že například v Rumunsku byli zavřeni na nějakém hotelu, motelu, ubytovacím zařízení a každý den je do práce odvážel nějaký muž. Z práce je odvážel, pak jim dal najíst a takhle se to dělo v průběhu let. Potom se dotyčný rozhodl, že odjede pryč, nelegálně ovšem, a na území ČR byl zachycen. V tom případě my nemůžeme konat, jako kdyby byl obchodovaný, protože on není obchodovaný na území ČR, a my vykonáváme ten proces vrácení do Rumunska, kde by on měl říci, že byl obchodovaný, a tam by mu měla být poskytnuta nějaká zákonná práva. Jestli mu jsou poskytnutá, to nevím, jelikož je Rumunsko členem EU, tak by měla“ (Expert č. 6).

Druhý typ osob má pobytové oprávnění v jiné zemi EU, a do ČR vycestuje vykonávat práci s vědomím, že bude v zemi nelegálně. Pro státní orgány je při pohovorech konaných po zajištění osoby velice složité odhalit, zda byla k této cestě za účelem nelegální práce či jiné činnosti osoby donucena. Trendem u pachatelů obchodování s lidmi a vykořisťování je psychický nátlak více než fyzické násilí. Ten je však hůře rozpoznatelný a prokazatelný. Pokud osoba – potencionální oběť nepodá stížnost sama, přičemž u psychického vydírání a nátlaku je tato verze pravděpodobnější, státní složky této osobě nemohou nijak pomoci a zprocesují vyhoštění.

„Mají určité pobytové oprávnění, například v Itálii, a do ČR jsou vysláni. Oni ví, že na ten pobytový průkaz nesmí vycestovat z té dané země, ovšem vycestují a následně v ČR vykonávají nelegální činnost. Oni si jsou vědomi, že to dělají nelegálně, ale dělají to... nebo při pohovorech říkají, že to dělají dobrovolně. My samozřejmě víme, že když potkáme ženu, která má na tváři jizvy, na zádech jizvy, že to asi úplně dobrovolně nedělá, ale když ona nevyvine ten prvotní krok to řešit a s tím něco dělat, tak my nemáme žádné pravomoci, jak postupovat. Vždy ten prvotní impuls musí směřovat od toho člověka, s tím, že on chce pomoci. Ne že my budeme vyhledávat lidi, kteří potřebují pomoc. Na tom je i postavený celý Program i Zákon o obětech trestných činů. Vždy oběť musí ten trestný čin nahlásit“ (Expert č. 6).

Rozpor zájmů může mezi pracovníky ze státu a neziskového sektoru vytvářet předsudky a osobní antipatie, které mohou spolupráci ztěžovat. To potvrzují i následující úryvky. Předsudky zmínily během rozhovorů obě strany, tedy jak zástupci státu, tak neziskových organizací.

„Postoj některých úředníků k neziskovému sektoru není úplně respektující. Je to vnímané tak, že ne vždy jsme na stejné lodi. To může být někdy pravda, někdy není. Jsou tam nějaké předsudky, na základě i reálných zkušeností, někdy je to oprávněné, ale je to předsudek a stereotyp, kdy my jsme s nimi do kontaktu ještě nepřišli, ale oni přišli do kontaktu s několika jinými neziskovkami a potom nás hází do stejného pytle. A naopak. Jsou i předsudky neziskového sektoru vůči institucím“ (Expert č. 4).

„Za sebe můžu říct, že s (anonymizováno) nespolupracuji úplně rád, protože mi hází klacky pod nohy. A pokud to dělá jedna organizace, tak do budoucna budu mít antipatii i k ostatním organizacím. Samozřejmě pak jsou organizace, například (anonymizováno), která se snaží lidem pomoci a nesnaží se dělat naschvály státním orgánům“ (Expert č. 6).

V oblasti potírání obchodu s lidmi a vykořisťování není dle expertů z neziskových organizací nastavená systémová partnerská spolupráce mezi státními orgány a nestátními neziskovými organizacemi. Ty nejsou při řešení problematiky vnímány jako partneři, a je otázkou, zda lze tento fakt změnit. Jak vyplývá z teoretické části této práce, stát a neziskový sektor nejsou rovnocennými partnery. Stát má svrchovanou a formativní moc, zatímco neziskové organizace poskytují služby garantované státem občanům a mají moc interpretativní (Bogner 2005, s. 201f). Díky nejasně definované partnerské spolupráci tak mnoho aktivit a rozhodnutí závisí na osobní iniciativě a vůli konkrétního státního úředníka.

„Vzájemná spolupráce není dostatečná, a to hlavně na úrovni výkonu při řešení konkrétního případu. Není systémově nastavena úroveň partnerské spolupráce mezi NNO a státními orgány, vše záleží na ochotě a otevřenosti konkrétních pracovníků na daných pozicích a pracovištích. Chybí cílená metodika spolupráce státních a nestátních organizací v této oblasti. Tady je asi rezerva na obou stranách“ (Expert č. 1).

„Bohužel to hodně záleží na osobní iniciativě lidí, kteří na těch pozicích jsou. Máme zkušenosti, že něco fungovalo lépe, když tam byl nějaký konkrétní člověk, měl nápady, iniciativu a prosadil tam, že se budou dělat setkání, na kterých budeme my, Ministerstvo vnitra, inspektoráty práce a jezdili jsme po republice. Myslím, že to bylo hodně užitečné, protože jsme měli možnost potkat se s lidmi v regionech a byli jsme zaštitěni autoritou MV. Byli jsme bráni jako partneři více, než když se na ně obrátíme sami. Takže v tomhle je mezioborová spolupráce užitečná. Nevím ale o tom, kdo by se toho teď chopil ze strany MV a přijde mi to škoda. Oni vysvětlili svůj pohled na věc lidem na inspektorátech, vyzvali je k akci a měli jsme možnost to probírat, sladit si noty a pak to nějakou dobu fungovalo dobře. Chybí tyto iniciativy a systematický monitoring problematiky. To si myslím, že také odešlo s jedním kolegou na vnitru. My to děláme taky. Ale když to vzejde od nás, tak to nemá takovou váhu, jako když to vzejde od MV“ (Expert č. 4).

Požadavek na formalizování spolupráce mezi NNO a státními orgány vznesla i La Strada v doporučení české vládě z roku 2004. Zmiňuje rozdílnost základních úkolů Policie ČR a neziskových organizací specializujících se na problematiku. Policie ČR se soustředí zejména na odhalování trestné činnosti, která může být spojená s obchodováním s lidmi. Zájmem NNO je ochrana práv obchodovaných osob. Spolupráce je výhodná pro obě zmíněné strany, a to zejména v případě, že existují jasně stanovené úkoly, práva a povinnosti obou stran (La Strada 2004, s. 11).

Zatímco státní úředníci vytykají neziskovému sektoru pomoc i v případě nedodržování zákonů danou osobou, neziskové organizace vytykají státním orgánům zdoluhavý byrokratický proces a zkosnatělost. Neziskové organizace chtějí případ konkrétní oběti řešit co nejdříve. Stát má však legislativně nastavené procesy, které pomoc obchodované či vykořisťované osobě dle neziskových organizací prodlužují.

„Stát má administrativu a potřebuje na vše papír, už to více zefektivnit nejde. My potřebujeme nějaký podklad, třeba práci v Programu hodně pociťujeme, že neziskovky chtějí, aby bylo jednání rychlejší, že chtějí co nejrychleji zařadit oběť, což takhle samozřejmě nejde. My potřebujeme na rozhodnutí nějaký čas. Víím, že je od neziskovek tlak vše urychlit a zjednodušit, ale myslím si, že už to více nejde“ (Expert č. 5).

Nepružnost úřadů souvisí i s efektivitou řešení konkrétního případu. Následující citace opět zmiňuje i rozdílné postavení státu a neziskového sektoru. Oslovení zástupci neziskových organizací nejsou při řešení případu bráni jako partneři, což je způsobeno jak systémovým nastavením politiky, tak i případnými osobními postoji a názory.

„To jsou úřady, ty jsou takhle zkostratělé. Máme nějaké pokyny a standardy, jak rozpoznat pracovní vykořisťování, jak rozpoznat obchodování s lidmi, ale to je tak vše. A my to ani nemůžeme řešit. V případě, že zastihneme partičku Rumunů zavřených někde, kteří tam budou pracovat za méně než minimální mzdu, tak my tam nenaběhneme, ale můžeme se obrátit na NCOZ, nebo na cizineckou policii, která se obrátí na NCOZ. V roce 2014 jsme na jednu ubytovnu, kde se na nás obrátilo asi 5 lidí, že se cítí vykořisťováni a obchodováni, byly tam rysy obchodu s lidmi, zavolali cizineckou policii, oni zavolali lidi z hospodářské kriminálky, inspektorát práce, my jsme byli jako tlumočníci, a nic moc se nestalo. Takže asi slabá stránka je efektivita. Snažili jsme se navázat spolupráci s městem, moc to nedopadlo, s krajem také ne“ (Expert č. 3).

Stát a neziskový sektor se přitom v potírání pracovního vykořisťování významně doplňují. Neziskové organizace na rozdíl od státních orgánů pracují s konkrétními lidmi a můžou od nich státu poskytnout cenné informace pro vyšetřování případu.

„My jsme v kontaktu s terénem, s lidmi ve službách, a věřím tomu, že jim dokážeme přinést mnoho podnětů a poznatků, ke kterým se MV, ale často ani policie vůbec nedostanou“ (Expert č. 4).

Tabulka č. 8 zobrazuje shrnutí pozitivních a negativních aspektů spolupráce státu a neziskového sektoru při potírání pracovního vykořisťování a obchodu s lidmi. Z tabulky je zřejmé, v kterých oblastech se experti z veřejné a neziskové sféry shodnou a v kterých se naopak názorově liší.

Tabulka č. 8: Pozitivní a negativní aspekty spolupráce

POZITIVA		NEGATIVA	
Stát	NNO	Stát	NNO
Financování NNO	Financování NNO	NNO upřednostňuje zájmy osoby s nelegálním pobytem před českým právem	Zkostonatělost státní správy
Existující politika boje proti obchodu s lidmi	Existující politika boje proti obchodu s lidmi	Stereotypy a předsudky	Stereotypy a předsudky
Mezirezortní skupiny, konference...	Mezirezortní skupiny, konference...		Spolupráce závisí na ochotě konkrétního úředníka
Legislativní ukotvení problematiky			Legislativní ukotvení problematiky
Spolupráce je vhodně nastavená			Spolupráce není vhodně nastavená

Zdroj: Vlastní zpracování

9 NÁVRHY NA EFEKTIVNĚJŠÍ SPOLUPRÁCI

9.1 STYČNÉ OSOBY VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ

Oslovení experti z neziskových organizací při rozhovorech zmiňovali potřebu styčných důstojníků ve veřejné správě, ke kterým by se mohli obracet pro radu či by s nimi tyto osoby mohly jít do terénu a na místě zhodnotit situaci. Na rozdíl od sociálních pracovníků mají možnost vymáhat právo a dokáží tak například u nepoctivých zaměstnavatelů vzbudit větší respekt. V současnosti má oficiální styčné důstojníky, tzv. styčné důstojníky pro menšiny, pouze Policie ČR v rámci preventivních aktivit a sociální exkluze. Styční důstojníci jsou na 14 krajských ředitelstvích Policie ČR a jsou státem pověřeni odborníci na problematiku menšin a sociálně vyloučených lokalit. Jedním z jejich hlavních úkolů je ve vztahu k NNO „*iniciace součinnosti a spolupráce s orgány státní správy, územní samosprávy a nevládními organizacemi zabývajícími se problematikou menšin*“ (MV ČR 2019b).

„Známe lidi na cizinecké policii, kde je styčný důstojník, kterého občas oslovíme pro radu. Oni často dělají zátahy a pak se na nás obrací ti zaměstnanci. Tak když jsme je tam přivedli, tak také nebyl problém tam uspořádat sezení a vysvětlit jim, co se stalo. Tady spolupráce funguje, za ty roky nás znají a berou nás. Oni vědí, že nejsme šílení fanatici, kteří by za každou cenu jen hájili, ale snažíme se tu situaci mít v bilanci“
(Expert č. 2).

Kromě styčných důstojníků má Policie ČR pozici asistenta při jednání s policií a dalšími úřady. Jedná se o terénní službu, která ve vyloučených lokalitách, přičemž se jedná především o menšiny, zajišťuje komunikaci s Policií ČR. Asistenti se dlouhodobě pohybují v určité lokalitě, snaží se s místními obyvateli navázat důvěru, nabízí jim pomoc a poradenství. Nejčastějšími klienty těchto asistentů jsou oběti a svědci latentní kriminality – kuplířství, obchodu s lidmi, lichvy, distribuce drog apod. Asistent je tak významnou spojkou mezi terénem a Policií ČR, zaměstnává ho samospráva či nezisková organizace. Pozice asistenta je postavena na partnerství a úzké spolupráci Policie ČR s dalšími subjekty (*Ibid.*).

Styčné osoby by dle informací z expertních rozhovorů měly být i v dalších institucích, které jsou v řešení obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování klíčové –

Inspektorát práce (Oblastní inspektoráty práce) a Úřad práce (Oblastní úřady práce). Ti by se stejně jako styční důstojníci při Policii ČR soustředili pouze na jednu lokalitu a byli v kontaktu s terénem i neziskovými organizacemi.

„Já bych si představil užší spolupráci s Inspektorátem, aby tam byla styčná osoba pro nás, jako pro naši službu, která by, pokud narazíme na porušování zákoníku práce, které bude hraničit s pracovním vykořisťováním, mohla jít s námi, rovnou na místě zhodnotila situaci, je tu porušení, není. Je to člověk ze státu, který může vymáhat právo“ (Expert č. 3).

„Možná by pomohlo, pokud bychom měli v oblasti obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování určené styčné důstojníky na úrovni státních institucí jako cizinecká policie, úřady práce, státní inspekce práce, ke kterým bychom se mohli v konkrétních případech přímo obracet. Postačující by mohlo být i jen konzultovat další postup“ (Expert č. 1).

Tato spolupráce by mohla posílit vzájemnou důvěru nejen mezi veřejným a neziskovým sektorem, ale také důvěru osob (potencionálních obětí) ke státním institucím. Inspektorát práce provádí kontroly jako represivní orgán. Dle expertních rozhovorů ho kontrolované osoby neberou jako možnost, kde mohou pracovní vykořisťování oznámit, ale spíše jako obavu z postihu. Jak však vyplývá z předchozí kapitoly, ta je v případě nelegálního pobytu zcela oprávněná.

9.2 ÚPRAVA LEGISLATIVY

9.2.1 Trestněprávní legislativa

Expertí během rozhovorů zmiňovali problematické ukotvení termínů obchodování s lidmi, které je široké. Pracovní vykořisťování není samo o sobě legislativou nijak uchopené. Pokud vykořisťování nesplní skutkovou podstatu obchodování s lidmi danou zákonem, nemůže být takto postihováno a oběť nemá nárok být zařazena do Programu podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi. Neexistují oficiální kritéria, dle kterých by soudní či policejní orgán identifikoval pracovní vykořisťování. Teoretické ukotvení legislativy je dle expertů odlišné od praxe. Obchodování a vykořisťování se mnohdy prolínají

s porušováním Zákoníku práce a definování skutkové podstaty činu závisí do velké míry na osobě, která se jím zabývá.

„Měla by se změnit definice obchodování a vykořisťování v zákoně, který je špatně definovaný na naše podmínky, praxe je úplně jiná. Kde dochází k obchodu s lidskou prací, pracovnímu vykořisťování, tak to nejde na žádný legislativní předpis napasovat. A ve chvíli, kdy vám někdo nevyplácí mzdu půl roku, a vy u něj pracujete a dostáváte jen zálohy, ale máte u něj podepsanou pracovní smlouvu, tak už to není obchod s lidmi ani pracovní vykořisťování. Je to občansko-právní problém nevyplacené mzdy a máte se obrátit na občanský soud. Správným obchodem se tady nesetkáváme, s vykořisťováním ano, ale to spadne do porušování zákoníku práce. Obchod s lidmi definují zákonem. Ale morálně, kdybych měl mluvit sám za sebe, a ne za organizaci, to pracovní vykořisťování je spíše obchodování s lidskou prací“ (Expert č. 3).

„Co se týká obchodu s lidmi, tak tam je to velmi široce nadefinované. Na druhou stranu, kdyby to bylo nadefinované tak, že by to byl každý druhý případ, tak to by asi také nefungovalo. S obchodovanými lidmi jsme přicházeli do styku minimálně, to byli spíše vykořisťování v práci, pracující za nestandardních podmínek, kde byly nedodržované různé pracovní podmínky. A sice tam všude jsou nějaké znaky obchodu s lidmi, ale v tom zákoně se musí naplnit podmínky, a tam vždy nějaká chybí. Abychom mohli kvalifikovat trestný čin obchodování s lidmi, tak to je zřídka. My řešíme pracovní vykořisťování, nestandardní podmínky ubytování atd., s tím se setkáváme běžně, to je normální věc. I nevyplacené mzdy, zadržování dokladů, ale už tam zase chybělo něco jiného. Ten zákon je strašně výlučný, je to těžké. S pracovním vykořisťováním to není nikde úplně definované. Je definovaný obchod s lidmi, kde to musí něco naplnit, a to většinou nenaplní, a to vykořisťování je takové, jak kdo s tím naloží. My to bereme jako nestandardní podmínky“ (Expert č. 2).

Následující citace znázorňují názorový rozpor mezi zástupci státu a neziskové organizace. Zatímco expert z neziskové organizace má legislativní ukotvení za nedostatečné, což znemožňuje účinné vymáhání těchto činů, expert z veřejné sféry zastává názor, že orgány státní správy s legislativou umí v případě stíhání pachatelů a definování trestných činů pracovat.

„Kdyby se dařilo ty věci vymáhat a prosazovat v praxi tak, jak jsou nastavené, tak by to asi stačilo. Z různých důvodů se to nedaří, a potom by nějaké úpravy mohly pomoci. Vykořisťování není trestním činem, ale spadají pod to věci, které jsou už definované jinak. Není to jednoduché, už několik let vedeme debaty o tom, jestli pod obchod s lidmi subsumovat veškeré pracovní vykořisťování, nebo jestli by bylo vhodnější, kdyby trestní čin vykořisťování existoval samostatně. Pak by to znamenalo přenastavit i ty ostatní věci. Program je v tuhle chvíli pro obchodované osoby, je otázka, jestli by měl být i pro vykořisťované, nebo ne, je to všechno propojené. Vykořisťovaná osoba nemá nárok být zařazena do Programu, řeší se tam pak věci typu, jestli je tam možné zažalovat nějaký jiný trestný čin, třeba vydírání, a když je vydírání spojené s pracovněprávní problematikou a nevyplacenou mzdou, tak jestli už by to nebyl ten obchod. A teď někdo to v tom vidí, někdo to v tom nevidí. I těm soudům se do toho nechce. Kdyby bylo vykořisťování samostatným trestním činem, je otázka, jestli by lidé dosáhli na ty benefity, které stát nabízí obchodovaným. K tomu se stát zavázal v rámci mezinárodních úmluv, že bude chránit obchodované osoby. Je otázka, jestli by se chtěl zavázat k tomu, že bude stejným způsobem chránit vykořisťované. A ten rozdíl by byl někdy jen v tom, že se nepodaří prokázat něco, co tam reálně bylo, ale ten obchod z toho nikdo nedokázal udělat anebo bylo jednodušší ho z toho nedělat a stíhat aspoň něco“ (Expert č. 4).

„Je nám sice na mezinárodních setkáních vytýkáno, že ve skutkové podstatě toho trestného činu třeba máme jiné formy vykořisťování a pod to schováváme všechno, od nucené žebroty a páchání kriminality a podobně, ale já si myslím, že soudci a státní zástupci s tím umí pracovat, i policisté. A když je dostatek důkazů, tak jsou schopní ten případ odsoudit a vyřešit“ (Expert č. 5).

Legislativní nastavení, které definuje pravomoci a působnost jednotlivých státních orgánů, může být dle experta č. 3 překážkou spolupráce mezi státem a neziskovými organizacemi. Státní úředníci jsou při výkonu své práce limitováni svou oblastí působnosti. Příkladem může být SÚIP a policie, o kterých pojednává následující podkapitola.

„Spolupráce není možná vzhledem k tomu, jak je to ukotvené v zákoně a co jednotlivé subjekty můžou. Takže kdyby se změnil zákon, změnila by se struktura

zainteresovaných aktérů, úřadů, neziskovek a změnily by se jejich pravomoci, teprve tehdy by se mohla navázat lepší spolupráce. Já nemůžu navazovat užší spolupráci s někým, kdo my nemůže pomoci anebo kdo nemůže pomoci ani těm klientům. I kdyby měl tu vůli, tak nemůže jít přes svoje pravomoci“ (Expert č. 3).

9.2.2 Pracovněprávní legislativa

Experti ze státních institucí i neziskových organizací vidí hlavní problém v tom, že zaměstnavatelé nenesou odpovědnost za své zaměstnance a tuto odpovědnost nestanovuje zákon. V praxi se tak může stát, že zaměstnanec, který do ČR přijel vykonávat práci zprostředkovanou ve většině případů přes pracovní agenturu a za toto zprostředkování zaplatil, sjednané zaměstnání z různých důvodů ztratí. V takovém případě ale agentura není povinná osobu navrátit zpět do země původu. Ta se ocitne na území ČR bez práce, sociálního a zdravotního zajištění, v tíživé finanční situaci a s případnou jazykovou bariérou.

„Pracovní agentury by měly mít zodpovědnost za své pracovníky, což nemají. Měly by mít povinnost ty lidi ubytovávat, pokud je sem přivezou, a pokud to skončí, zajistit, aby se vrátili. Zaměstnavatelé, což jsou většinou pracovní agentury, sem ty osoby dovezou. Není to z donucení, oni sem chtějí přijet, zaplatí si za to. Pak je třeba vyhodit z ubytování, skončí na ulici, nebo třeba tu práci nezvládnou, jak se od nich očekává, a oni řeknou „my vás nepotřebujeme“. Ale už za ně nepřevzou zodpovědnost a nedopraví je zpátky domů, nechají je tady. Takže ti lidé jsou pak tady na ulici, bez práce, bez peněz, mohou začít páchat nějakou drobnou trestnou činnost a nepůsobí to dobře na veřejnost, což je logické“ (Expert č. 2).

„Když tady někdo skončí na ulici v důsledku jednání pracovní agentury, tak oni chtějí, ať se o něj ta agentura postará. Ale zatím takový zákon nebyl napsaný, že zaměstnavatel má přebírat zodpovědnost za své zaměstnance“ (Expert č. 3).

Úředníci SÚIP zmiňovali odpovědnost zaměstnavatelů ve vztahu ke kontrolám, které realizují. V rámci nich postihují zejména zaměstnance s nelegálním pobytem. Zatímco pro zaměstnance jeho „odhalení“ znamená vyhoštění (v případě neexistujících sociálních a

kulturních vazeb na české prostředí), zaměstnavatel obdrží ve většině případů pokutu, jejíž výše pro něj není finančním problémem. Experti ze státních orgánů se shodli, že by při nedodržování pracovních podmínek udělovali mnohem vyšší sankce. Za rok 2017 realizoval SÚIP celkem 9 707 kontrol, při nichž zjistil celkem 2 918 nelegálně pracujících osob (z toho 1 917 cizinci, 767 občané ČR a 234 občané EU). Nejčastějším důvodem pokuty byl přestupek, nesplnění oznamovací povinnosti nebo nevedení evidence podle zákona (celková výše pokut 9 270 500 Kč) a přestupek za umožnění výkonu nelegální práce (celková výše pokut 82 431 000 Kč) (MV ČR 2018, s. 46-47).

„Odpovědnost za zaměstnance nebo za lidi, kteří tam přijdou pracovat. Oni jsou pak naprosto v šedé zóně a když se jim náhodou něco stane, tak nikomu nepatří, nikdo je nezná, nikdo se o ně nestará. Oni někde ráno nasednou do dodávky a někdo úplně neznámý je doveze na nějaké pracoviště a řekne „tady budete dneska“. Zítřka jedou někam jinam“ (Expert č. 7).

„Co se týče vykořisťování a obchodování, to je problém s odpovědností toho, pro koho je ta práce dělaná. At už přímo nebo nepřímo. Ten člověk nebo společnost, kde dochází k výkonu práce, z toho má užitek, ale nenese odpovědnost. Je to odpovědnost společníka a jednatele za společnost. V tuto chvíli se nejvíce trestá člověk, který tady pracuje nelegálně. To je to nejsnazší a nejrychlejší. Ale tam jde o to, trestat ty, kteří to umožňují a vyžadují“ (Expert č. 8).

Trestání konkrétních osob – zaměstnavatelů, je problematické. Expert č. 8 zmiňuje konkrétní společníky a jednatele, kteří by měli být nositeli odpovědnosti. V praxi však dochází k řetězení obchodních vztahů a podnikatelských subjektů, čímž se odpovědnost rozvolňuje a pro úředníky SÚIP je těžší trestat konkrétní fyzickou osobu. Ti navíc během kontrol mohou udělit pokutu např. za nevyplacení mzdy, ale nemohou zaměstnavatele jakkoliv přinutit, aby zaměstnanci dlužné nároky vyplatil. Pokud by tuto pravomoc měli, rozhodnutí by bylo exekutovatelné. Zaměstnavatelé se snaží různými způsoby obcházet zákon tak, aby se odpovědnosti za zaměstnance zprostili.

Jak je zmíněno v citaci výše, při kontrolách nelegálního zaměstnávání jsou postihováni zejména zaměstnanci. Ti kontrolorům nedůvěřují, ačkoliv cílem kontrol by měla být ochrana jejich pracovních práv. Kontroly by proto měly být upraveny tak, aby

z nich nevyplývala povinnost úředníků SÚIP předávat informace např. OAMP, které řeší pobytové oprávnění cizinců a vyhoštění, či aby byli vůči složkám cizinecké policie vázáni mlčenlivostí. „*Jako důležité se též jeví rozvinutí spolupráce inspekce práce a nevládních organizací, které umožní zprostředkovat kontakt mezi pracovníkem a inspekcí v neformálním prostředí. Usnadní to i udržení dlouhodobého kontaktu s pracovníkem například v době, kdy již odcestoval z Česka*“ (MCP 2016, s. 9). Otázkou však je, zda by navázání takové spolupráce bylo možné. Kontroly probíhají velice formálně a pokud se u osoby zjistí nelegální práce, úředníci SÚIP tuto osobu předávají Policii ČR. O udržování dlouhodobého kontaktu s pracovníkem, který na území ČR pobýval nelegálně, nemají státní orgány z expertních rozhovorů zájem.

„Třeba přijdeme do nočních klubů a těm pracovníkům i pracovnícím můžeme dát na neziskové organizace kontakt. My přicházíme jako represivní orgán, v tu chvíli tam ty slečny samozřejmě nepracují, nedělají nic. Musíme z nich nejprve dostat, co tam dělají, kdo jsou, a potom bychom jim měli podat kontakt „nechcete se odsud dostat“. No působí to dost zvláštně. Vůbec by to od nás asi nebraly jako pomoc. Spíše se to dělá tak, že pokud kriminální policie přijde na to, že tam jsou obchodovatelní, tak s nimi v podstatě navážou ten kontakt a zajistí jim jinou totožnost a podobně. Ale to už je přes policii. Ten prvotní kontakt, to nejde“ (Expert č. 8).

Experti z veřejné sféry však také nebyli zcela spokojeni s legislativním ukotvením, a to konkrétně pojmu nelegální práce³⁵, který zaměstnavatelé obcházejí.

³⁵ Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti definuje pojem nelegální práce: „1. závislá práce vykonávaná fyzickou osobou mimo pracovněprávní vztah,
2. práce vykonávaná cizincem v rozporu s vydaným povolením k zaměstnání nebo bez tohoto povolení, je-li podle tohoto zákona vyžadováno, nebo v rozporu se zaměstnaneckou kartou, kartou vnitropodnikově převedeného zaměstnance nebo modrou kartou vydanými podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky nebo bez některé z těchto karet; to neplatí v případě výkonu jiné práce podle § 41 odst. 1 písm. c) zákoníku práce, nebo
3. práce vykonávaná cizincem pro právnickou nebo fyzickou osobu bez platného oprávnění k pobytu na území České republiky, je-li podle zákona o pobytu cizinců na území České republiky vyžadováno“ (Zákon č. 435/2004 Sb.).

9.3 SPOLUPRÁCE NA REGIONÁLNÍ ÚROVNI

Všichni dotázaní aktéři kladně hodnotili mezirezortní skupiny, mezioborová setkání apod. Dle výpovědí expertů z neziskového sektoru by však spolupráce byla efektivnější, pokud by byla více zaměřená na lokální úroveň. Na pravidelných regionálních setkáních, kde by byli zástupci neziskových organizací, oblastních inspektorátů práce, oblastních úřadů práce, Policie ČR atd., by se tyto osoby mohly vzájemně informovat o problematice v dané lokalitě. V důsledku by tak setkání byla účinnější, pokud by neprobíhala centralizovaně pro celou ČR, ale v rámci jednotlivých regionů.

„Navázat spolupráci na lokální úrovni, což se nějak daří, ale není to spíše o spolupráci, ale o informovanosti“ (Expert č. 3).

„Platformy a mezioborová setkání. My se v rámci meziresortní skupiny setkáváme, ale ještě bych do toho více zapojil regiony. Tohle je hodně centralizované, mít možnost setkat se s lidmi na inspektorátu práce, kde jich je z toho lokálního třeba 10, tak je to něco jiného, než když je tam někdo za SÚIP a ten reprezentuje všechny pobočky za ČR“ (Expert č. 4).

9.4 SPOLUPRÁCE MEZI ČLENSKÝMI STÁTY EU

Jak již bylo v práci zmíněno, problematika obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování souvisí s migrací, ať už legální, či nelegální. Z toho důvodu je důležitá spolupráce nejen v rámci aktérů na území ČR, ale také s nadnárodními aktéry. Česká republika je členem EU a občané EU zde nepotřebují povolení k pobytu ani pracovní povolení. Zároveň jsou dle zmíněných statistik nejčastějšími oběťmi pracovního vykořisťování v ČR. Členské státy by měly v rámci potírání obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování aktivně spolupracovat a předávat si potřebné informace pro trestní stíhání pachatelů. Ti v rámci obchodu s lidmi páchají různé trestné činy s různými postihy na území různých států. Využívají legislativních nedostatků v jednotlivých zemích. Pokud spolu státy, zejména orgány činné v trestním řízení, nespolupracují a neexistuje mezi nimi tok informací, může trestní řízení skončit neúspěchem (La Strada 2004, s. 11). Expert č. 6 také zmiňoval potřebu nastavení jednotných legislativních parametrů mezi členskými státy EU v rámci udělování pobytů, víz apod.

„Lepší spolupráce mezi členskými státy EU, aby byly nastaveny jednotné parametry, kdy ten člověk může vstoupit na území a může dostat povolení pobytu, jelikož teď to není dobře zpracované. Například vydávání pracovních víz, cestovních víz a tak dále. To by se mělo v rámci EU standardizovat, pracuje se na tom“ (Expert č. 6).

Spolupráce na úrovni EU funguje, co se týče kontrol nelegálního zaměstnávání. Ty koordinuje EUROPOL³⁶.

„Proběhla akce na vykořisťování a obchodování s lidmi minulý týden ve všech státech EU. V tom týdnu se uskutečnily akce právě na tuto kontrolu. Mezinárodní spolupráce tam je, za účasti policie. Zaštiťuje to Europol“ (Expert č. 8).

Akce, kterou zmiňuje ve výše zmíněné citaci Expert č. 8, se jmenuje „Společné akční dny Europolu 2019 – pracovní vykořisťování“ a ČR jí vykonala na základě plnění závazků členství v EU. Opatření bylo zaměřeno na oblast obchodování s lidmi a pracovního vykořisťování ve všech členských státech EU. Kontrolní akce proběhla v České republice 8. 4. 2019 v Karlovarském kraji a bylo při ní zajištěno 10 cizinců, se kterými bylo zahájeno správní vyhoštění z území členských států EU. Kontrolní akce byla realizována ve spolupráci „Národní centrály proti organizovanému zločinu SKPV, exp. Plzeň, Odboru cizinecké policie KŘP Karlovarského kraje a Oblastního inspektorátu práce pro Plzeňský a Karlovarský kraj. Do akce bylo nasazeno 33 policistů, kteří společně s pracovníci Oblastního inspektorátu kontrolovali objekt společnosti v Chebu. Zkontrolovali více jak dvě desítky osob, přičemž u deseti cizinců zjistili porušení zákona o pobytu cizinců na území České republiky, spočívající ve výkonu zaměstnání bez povolení k zaměstnání, ačkoliv je toto povolení podmínkou k jeho výkonu“ (Týřová 2019).

9.5 SPOLUPRÁCE V OBLASTI INFORMOVANOSTI A PREVENCE

Jak vyplývá z realizovaných rozhovorů a zmíněného výzkumu, cílení a evaluace preventivních kampaní není jednoduchým úkolem. Příležitost pro užší spolupráci vnímají pracovníci dotázaných neziskových organizací v oblasti vzdělávání zejména zahraničních pracovníků ohledně jejich pracovních práv. Expert č. 3 zmiňuje v citaci níže setkání na téma zaměstnaneckých karet realizované MV. Státní orgány setkání a kurzy pořádají,

³⁶ Evropský policejní úřad.

avšak informace jsou na nich dle slov sociálních pracovníků často podávány velice odborně a zahraniční účastníci jim ani v jejich rodném jazyce nemusí rozumět. To je spjaté s úrovní jejich vzdělání. Problematické také je, aby se o těchto vzdělávacích kurzech dozvěděli a dostavili se na ně. S předáváním informací ohledně konání podobných kurzů by mohli napomoci právě neziskové organizace. Ty by se kurzů za účelem informovanosti a prevence mohly spoluúčastnit a předávat informace od státních orgánů ohledně práv a povinností na území ČR cizincům tak, aby pro ně byly lépe srozumitelné. Do politiky informování by měli být začleněni i zaměstnavatelé, např. kdy by měli zaměstnanci bez ohledu na národnost v začátku zaměstnání povinnost vzdělávací kurz či školení absolvovat (jako je tomu u školení o bezpečnosti práce). Školení by mohlo probíhat skrze oficiální video státního orgánu (MPSV), kde by osoba zvolila žádoucí jazyk. Toto nařízení by však samozřejmě nepostihlo osoby bez pracovní smlouvy, které pracují tzv. na černo a které jsou pracovním vykořisťováním ohroženy.

Aktivní politiku vzdělávání je dále možné rozvíjet tvorbou informačních letáků a komiksů (neziskové organizace obrázkové vysvětlivky používají pro odstranění jazykové a vzdělanostní bariéry), videí, nebo například horké telefonické linky, na které by jedinci měli možnost získat informace (MCP 2016, s. 11).

„K těm cizincům už se to nedostane. Oni na takové konference nepřijdou. Nepůjdou po 12hodinové šichtě na kurz, ať na kurz češtiny. Na MV bylo sezení o zaměstnaneckých kartách. Přišlo tam 10 lidí, kteří ani nerozuměli tomu, co tam říkají. Byli tam úředníci, co mluvili právníkými termíny, a ti lidé, i když tam měli překladatele, nemohli vůbec pochopit, o co jde. A to je nějaký prostor pro spolupráci. Přiblížit cizincům tu úředničinu a nějak jim jí zlidovět, aby jí pochopili. A naopak úředníkům a zkorumpovaným orgánům ukázat život těch cizinců nebo lidí, který můžou být vykořisťováni. Bavíme se o cizincích, protože většina našich klientů jsou cizinci. Ukázat každodennost lidí, se kterými se stýkáme. Oni ti úředníci si myslí, že sem přijedou lidi, chtějí si vydělat, tak ať se přizpůsobí a integrují. Ale ono to není pro všechny tak jednoduché“ (Expert č. 3).

ZÁVĚR

Diplomová práce se věnovala problematice pracovního vykořisťování v České republice a zkoumala spolupráci státu a nestátních neziskových organizací při jeho potírání. Hlavním cílem práce bylo analyzovat koncepci politiky v oblasti pracovního vykořisťování v České republice se zaměřením na spolupráci hlavních aktérů z veřejného a neziskového sektoru při jeho potírání. Na základě toho pak navrhnout možná zlepšení této spolupráce. K dosažení hlavního výzkumného cíle byla použita jak sekundární, tak primární data. Sekundárními daty byly zejména legislativní dokumenty z trestněprávní a pracovněprávní oblasti, a to na národní i nadnárodní úrovni, jelikož ČR je členem EU a podřizuje se jejímu právu. Cenným zdrojem byla také Národní strategie boje proti obchodování s lidmi pro období 2016–2019, Zpráva o stavu obchodování s lidmi v ČR a další veřejně dostupné dokumenty Ministerstva vnitra. Dále byly použity výroční zprávy nestátních neziskových organizací, které se na problematiku zaměřují, a jejich doporučení vládě ČR. Primární data byla čerpána z polostrukturovaných rozhovorů s osmi experty za stát a neziskový sektor. Ty poskytly na rozdíl od legislativních dokumentů vhled do praxe. Experti pocházeli z různých oblastí, které pracovní vykořisťování nějakým způsobem řeší či se s ním setkají (Odbor prevence kriminality a Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, Státní úřad inspekce práce, sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách dvou hlavních neziskových organizací specializujících se na problematiku – La Strada, Diakonie ČCE), a nabídli tak různé pohledy na studovaný fenomén. Sekundární a primární data byla také zdrojem pro rychlou analýzu aktérů, která pomohla k lepšímu pochopení toho, jak spolu stát a neziskový sektor spolupracují a jaké mezi sebou mají vztahy. Diplomová práce vychází z řady teorií a konceptů, přičemž pro pochopení vztahu státu a neziskových organizací jsou stěžejní Teorie čtyř „K“ a Teorie nestátních neziskových organizací (NNO).

Pro uchopení problematiky diplomová práce nejprve definuje obchod s lidmi a pracovní vykořisťování. To se ukázalo jako nelehký úkol, jelikož v české legislativě není termín „pracovní vykořisťování“ nijak ukotven. Vztahuje se k dalším termínům, které v trestním právu definovány jsou – otroctví, nevolnictví, nucená práce, praktiky podobné otroctví (spadající pod „jiné formy vykořisťování“) a zvláště vykořisťující pracovní podmínky. Aby bylo pracovní vykořisťování souzeno jako obchod s lidmi, musí splňovat skutkovou podstatu, kterou stanovuje zákon č. 40/2009 Sb. – prvek psychického či

fyzického násilí, lsti, zneužívání tísně nebo závislosti, prvek donucení, najmutí, zjednání, zadržování, krytí, dopravy, vydání apod. Tyto podmínky se však velice těžko prokazují. V diplomové práci je často užíváno spojení „obchod s lidmi a pracovní vykořisťování“, jelikož jsou tyto dva pojmy odlišné. Ne každé pracovní vykořisťování spadá do obchodování s lidmi, protože nesplňuje skutkovou podstatu. Současným trendem je u pachatelů upouštění od fyzického násilí a používání psychického nátlaku a výhrůzek. Díky tomu je čin těžko odhalitelný, jelikož psychické násilí na oběti není na první pohled znatelné a je pravděpodobnější, že oběť obchod s lidmi a vykořisťování ze strachu nenahlásí. Státní orgány i Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů jsou nastaveny tak, že oběť musí trestný čin ohlásit sama. Pokud to např. u pohovorů se státními úředníky po zachycení osoby s nelegálním pobytem na území ČR neudělá, nemohou jí nijak pomoci. Z výše zmíněných důvodů a problematicky definovaných pojmů je tak pracovní vykořisťování často souzeno jako porušování pracovněprávních podmínek zaměstnavatelem. Tomu udělí Inspektorát práce pokutu za nevyplácení mezd či nedodržování pracovních podmínek. Inspektorát práce však pouze kontroluje, zda jsou dodržovány zákonem stanovené pracovní podmínky, nemůže nijak vyžadovat jejich dodržování a nemůže zaměstnavatele jakkoliv donutit, aby zaměstnancům nevyplacenou mzdu zaplatil. Zaměstnanec tak musí spor řešit soudní cestou, která je finančně, časově i psychicky náročná, zejména v případě, kdy se potýká s jazykovou bariérou či je zaměstnancem zavražďován. Při souzení obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování nejsou oficiálně stanovena žádná kritéria, na základě kterých by byl tento čin indikován. Řešení konkrétního případu tak závisí na posouzení soudců a Policie ČR. Ti se mohou řídit doporučujícími Indikátory, které na základě analýzy rozsudků ze zemí EU stanovil EUROJUST. Dle výpovědí expertů ze státních institucí však umí příslušné osoby s legislativním ukotvením problematiky při jejím postihování pracovat. Názor pracovníků neziskových organizací je odlišný a legislativní definování je dle jejich výpovědí nedostatečné.

Stát a nestátní neziskové organizace spolupracují při potírání pracovního vykořisťování v oblasti prevence i řešení. Stát neziskový sektor financuje a podporuje vznik preventivních kampaní. Vytváří zmíněnou Strategii a Zprávu, do kterých poznatky a podněty od neziskových organizací zapracovává. Pravidelně probíhají mezioborová setkání a setkání mezirezortních skupin, na kterých se setkávají relevantní aktéři z veřejného i neziskového sektoru. Tyto dva sektory se doplňují, jelikož neziskové organizace poskytují

služby, které stát sám obstarat nedokáže a z toho důvodu je financuje. Mezi tyto služby patří například azylové domy s utajovanou adresou pro oběti obchodu s lidmi, krizová a terénní pomoc či sociální a právní poradenství. Společně také realizují Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi, který zajišťuje Ministerstvo vnitra, konkrétně Odbor prevence kriminality. Do Programu může oběti zařazovat Policie či nezisková organizace. Jak však indikuje název Programu, slouží pouze pro oběti obchodování s lidmi. Pokud se u pracovního vykořisťování neprokáže skutková podstata obchodu s lidmi zmíněná výše, oběť nemá nárok být do Programu zařazena. Zatímco stát působí v řešení problematiky jako represivní orgán a v jeho gesci je zejména postih a trestání pachatelů, neziskové organizace se zaměřují na pomoc obětem.

Mezi dotázanými státními úředníky a pracovníky neziskových organizací existuje názorový nesoulad ohledně zhodnocení spolupráce. Dle expertů ze státních orgánů je vhodně nastavená, dle neziskových organizací naopak. Zatímco se obě strany shodnou na zmíněném financování, existenci mezirezortních skupin a konferencí a pozitivním faktu, že v ČR existuje politika boje proti obchodu s lidmi, neshodnou se v rámci hájení odlišných zájmů. Státní úředníci se řídí platnou legislativou a hájí zájmy ČR. Neziskové organizace hájí zájmy osoby (klienta). Do rozporu se dostávají např. v případě, kdy je osoba na území ČR nelegálně. Cílem státu je tuto osobu vyhostit, cílem neziskové organizace jí pomoci nehledě na pobytový status. Tyto situace pak vytváří stereotypy a předsudky, které vzájemnou spolupráci znesnadňují.

Z expertních rozhovorů, které byly pro účely diplomové práce realizovány, vyplynulo několik návrhů pro zefektivnění spolupráce státu a nestátních neziskových organizací. Prvním je zavedení styčných osob ve veřejné správě. V současnosti má styčné důstojníky (pro menšiny) pouze Policie ČR. Jejich úkolem je specializované působení v konkrétní lokalitě, monitoring problematiky, předávání informací složkám Policie a spolupráce s dalšími aktéry, včetně neziskových organizací. Styčná osoba by dle oslovených pracovníků neziskových organizací měla být i na oblastních inspektorátech práce. Mohli by s ní konkrétní případy konzultovat a vyrazet jako tým do terénu, kde by styčný úředník na rozdíl od sociálního pracovníka disponoval donucovací mocí danou státem. Dalším doporučením je úprava trestněprávní a pracovněprávní legislativy. K účinnějšímu potírání problematiky by dopomohla spolupráce státu a neziskových organizací na regionální úrovni. Pravidelně se konají setkání mezirezortní koordinační skupiny pro oblast boje proti obchodování s lidmi, tato skupina však sdružuje zástupce z jednotlivých sektorů na

celostátní úrovni. Dle výpovědí expertů by bylo účinnější, pokud by podobná setkání byla více lokálně zaměřená a setkávali by se na nich např. aktéři v rámci konkrétního kraje. Problematika pracovního vykořisťování přesahuje hranice České republiky, z toho důvodu je důležitá spolupráce mezi členskými státy EU. Ty by si mezi sebou měli aktivně předávat informace o případech a podezřelé činnosti, pachatelé totiž operují a páchají trestnou činnost napříč národními státy a využívají slabostí zákonů na úrovni jednotlivých národních států. EU by také měla mít jednotnou metodiku pro udělování cestovních víz a pobytů. V rámci koordinovaných kontrol napříč EU figuruje Europol, který během dubna 2019 organizoval kontroly podniků za účelem odhalení pracovního vykořisťování. Posledním doporučením, které diplomová práce zmiňuje, je spolupráce státu a neziskových organizací v oblasti informovanosti a prevence. Stát financuje preventivní kampaně, které jsou z velké části řízeny neziskovými organizacemi. Právě oblast prevence a informování osob (potencionálně vykořisťovaných zaměstnanců) je příležitostí pro větší spolupráci.

Pracovníci z neziskových organizací státu vytýkají jeho nepružnost a to, že státní úředníci nemají dostatek empatie pro osoby v nouzi. Zaměstnanci státních orgánů vytýkají neziskovým organizacím fakt, že s cílem pomáhat hájí i osoby s nelegálním pobytem na území ČR. Zatímco zájmem státu je takovou osobu vyhostit, pokud není kvalifikována jako oběť s nárokem na pobyt za účelem ochrany na území ČR, zájmem neziskových organizací je vykořisťované osobě pomoci. Pro cizince na území ČR jsou státem realizovány různé preventivní a jazykové kurzy. Dle sociálních pracovníků však často cizinci s nižším vzděláním úřední jazyk nechápou, a to i když je v jejich rodném jazyce. Neznají svá práva ani povinnosti, které na území ČR mají. Někteří cizinci, kteří se v ČR potýkají s problémy souvisejícími s jejich zaměstnáním (zprostředkovaným ve většině případů pracovní agenturou), pochází z odlehlých oblastí Rumunska či Bulharska a neumí číst ani psát. Je tak těžké na tyto osoby cílit preventivní kampaně v zemi původu a školit je na území ČR. Sociální pracovníci jsou těmto lidem blíže než státní úředníci. Z toho důvodu by měli na školeních, preventivních a jazykových kurzech spolupracovat. Tak, aby byly podávány informace srozumitelné a tím pádem účinek těchto akcí co nejefektivnější.

Ačkoliv z výzkumu diplomové práce vyplývá, že se naskýtá mnoho možností pro vylepšení spolupráce, pozitivní je, že je politika boje proti obchodu s lidmi za účelem pracovního vykořisťování nastavena. Obě strany, tedy stát i neziskový sektor, si uvědomují, že je problematiku nutné řešit komplexně a spolupracovat. Přestože není na straně státních institucí a neziskových organizací vždy shoda, uvědomují si, že se vzájemně

potřebují. Z tohoto faktu by měla vyplývat společná snaha o funkční spolupráci, a to nejen na národní, ale i nadnárodní úrovni. Obchod s lidmi a pracovní vykořisťování jsou totiž do velké míry spojeny s legální i nelegální migrací, jejich účinná prevence a řešení tak vyžaduje koordinaci mezinárodních aktérů.

SUMMARY

The thesis focused on labour exploitation in the Czech Republic and examined the cooperation of the state and non-governmental non-profit organizations in fighting labour exploitation. The main goal of the thesis was to analyze the concept of the policy on labour exploitation in the Czech Republic, with a focus on the cooperation of main actors from public and non-profit sectors in fighting labour exploitation, and to propose a potential improvement of this cooperation. Secondary and primary data were used to achieve the main research goal. Secondary data mainly included legislative documents concerning criminal and labour law on a national and transnational level since the CR is an EU Member State and subject to the EU's law. The National Strategy to Combat Human Trafficking for the Period of 2016 – 2019, the Report on Human Trafficking in the CR, other public documents of the Ministry of the Interior, annual reports of non-governmental non-profit organizations that focus on this issue and their recommendations to the Czech government were a valuable source of information. The primary data came from semi-structured interviews with eight experts representing the state and the non-profit sector. Contrary to legislative documents, they provided an insight into practice. These experts were from different areas where labour exploitation is handled in some way or where they come into contact with labour exploitation (the Crime Prevention Department, the Asylum and Migration Policy Department of the Ministry of the Interior, the State Labour Inspectorate, social workers and social assistants of the two main non-profit organizations specializing in labour exploitation – La Strada, Diaconia of the Evangelical Church of the Czech Brethren) and provided different views of the examined phenomenon. The secondary and primary data were also used for a quick analysis of the actors, which helped to better understand how the state and the non-profit sector cooperate and what their relationships look like. The thesis is based on many theories and concepts, of which the crucial theories for understanding the relationship of the state of non-profit organizations are the Four “C” Theory and the Theory of Non-Governmental Non-Profit Organizations (NNO).

To grasp this issue, the thesis first defines human trafficking and labour exploitation. This proved to be difficult since Czech legislation does not define the term “labour exploitation.” This term relates to other terms that criminal law defines – slavery, serfdom, forced labour, practices similar to slavery (that fall under “other forms of

exploitation”) and especially exploiting work conditions. In order for labour exploitation to be considered human trafficking, it must meet the merits stipulated in Act no. 40/2009 of Coll. – i.e. an element of psychological or physical violence, deception, abuse of distress or dependency, coercion, recruitment, contract, detention, harboring, transport, release, etc. This, however, is very difficult to prove. The thesis often mentions “human trafficking and labour exploitation” because these two terms are different. Not all labour exploitation falls under human trafficking since it does not meet the merits. Offenders currently use psychological coercion and threats instead of physical violence, which makes it difficult to discover their crime because a victim of human trafficking does not show any violence and is more likely not to report it out of fear. State authorities and Act no. 45/2013 of Coll., on crime victims, require the victim to report the crime. Therefore, state officials cannot help a captured and questioned person, who is in the CR illegally, unless he or she reports the crime. Because of the aforesaid reasons and problematically defined terms, labour exploitation is often viewed as violation of work conditions by an employer. The Labour Inspectorate then fines the employer for not paying wages and not observing work conditions. The Labour Inspectorate only checks whether the employer observed work conditions, but cannot require the employer to observe them or force the employer in any way to pay its employees outstanding wages. The employee must thus settle the dispute in court, which is expensive and time and psychologically demanding, especially if the employee has a language barrier or is intimidated by the employer. There are no official criteria, based on which human trafficking for the purposes of work exploitation could be indicated and judged. Therefore, a specific case is decided based on the evaluation of judges and the Police of the CR who can follow the recommending Indicators determined by EUROJUST based on the analysis of rulings in EU member states. According to the testimony of experts from state institutions, competent persons know how to work with legislation regulating this issue when evaluating individual cases. Non-profit organization workers have a different opinion and consider the legislative definitions insufficient.

The state and non-governmental non-profit organizations cooperate in preventing and solving labour exploitation. The state finances the non-profit sector and supports preventive campaigns. It creates the already mentioned Strategy and Report that incorporate the information and ideas from non-profit organizations. There are regular interdisciplinary meetings and meetings of interdepartmental groups where the competent actors from the public sector and the non-profit sector meet. These two sectors complement

each other since non-profit organizations provide services that the state is unable to provide and thus finances them. These services include e.g. asylum homes with a concealed address for victims of human trafficking, crisis and field assistance and social and legal consultations. Together they also carry out the Program of Support and Protection of Victims of Human Trafficking sponsored by the Ministry of the Interior, specifically by the Crime Prevention Department. Both the Police and non-profit organizations can include these victims in the Program. However, as the name of the Program indicates, it is only for victims of human trafficking. Victims of labour exploitation cannot be included in the Program unless the merits of human trafficking are proven. While the state handles this issue as an enforcement authority and mostly punishes offenders and holds them liable, non-profit organizations focus on helping victims.

The interviewed state officials and non-profit organization workers disagree with respect to their cooperation. Experts from state authorities deem their cooperation as good, but non-profit organizations consider it bad. While both parties see positively the mentioned financing, the existence of interdepartmental groups and conferences and the existence of the state policy on combating human trafficking, they defend different interests. State officials follow effective laws and defend the interests of the CR. Non-profit organizations defend the interest of victims (clients). They clash e.g. when the person is in the CR illegally. The state wants to expel such a person, while non-profit organizations want to help this person to obtain a residency status. These situations then create stereotypes and prejudices that complicate the mutual cooperation.

The expert interviews conducted for the purposes of this thesis resulted in several proposals for how to make the cooperation of the state and non-governmental non-profit organizations more effective. The first proposal is about appointing contact persons in the public administration. Currently, only the Police of the CR has contact officers (for minorities). They work in a specific location, monitor the situation, inform the Police and cooperate with other actors, including non-profit organizations. According to the interviewed non-profit organization workers, contact persons should also be at regional labour inspectorates. They could consult specific cases with such contact persons and check out the situation as a team since, contrary to social workers, contact officials would have enforcement power given by the state. Another recommendation is about amending criminal and labour legislation. The cooperation of state and non-profit organizations on a regional level would help to combat human trafficking more effectively. Interdepartmental

coordination groups for fighting human trafficking are held on a regular basis. However, this group consists of representatives of individual sectors on an all-state level. According to the interviewed experts, it would be more effective if similar meetings were more locally focused and attended e.g. by actors from a specific region. Labour exploitation goes beyond the borders of the Czech Republic, and this is why cooperation between EU member states is important. EU member states should actively inform each other about discovered and suspected labour exploitation since offenders operate and commit crimes in all national states and take advantage of weak national laws. The EU should have a single methodology for granting travel visas and residency statuses. Coordinated inspections within the EU are carried out by Europol, which in April 2019 inspected different establishments to see whether or not they exploit labour. The last recommendation mentioned in the thesis is the state's and non-profit organizations' cooperation in prevention and raising awareness. The state finances preventive campaigns that are mostly managed by non-profit organizations. It is prevention and raising awareness of persons (potentially exploited employees) that provide an opportunity for bigger cooperation. Non-profit organization workers criticize the state for its lack of flexibility and empathy for people in need. State officials criticize non-profit organizations for helping and defending people who are in the CR illegally. While the state wants to expel them from the CR, unless they qualify as victims for protection and residence in the CR, non-profit organizations want to help exploited persons. The state provides different preventive and language courses for foreigners in the CR. However, according to social workers, foreigners with a lower education often do not understand the official lingo even in their native language. They do not know their rights and obligations in the CR. Some foreigners, who have problems with their employment (usually arranged by an employment agency), come from distant regions in Romania or Bulgaria and are illiterate. It is thus difficult to target preventive campaigns to these persons in their native country and to train them in the CR. Social workers are closer to these persons than state officials. For this reason, social workers should help out with training and preventive and language courses in order to make the information provided to these persons understandable and the training and courses as effective as possible.

Although the research conducted for this thesis shows that there are many options to improve cooperation, the positive thing is that there is a policy on fighting human trafficking for the purposes of labour exploitation. Both parties, i.e. the state and the non-

profit sector, understand that this issue must be handled comprehensively and that they must cooperate. Even though state institutions and non-profit organizations do not always agree, they understand that they need each other. Therefore, they should strive for functioning cooperation both on a national level and a transnational level. Human trafficking and labour exploitation are linked to a great extent to legal and illegal migration, and so their effective prevention and solutions require the coordination of international actors.

POUŽITÁ LITERATURA

ALLIANCE 8.7, GLOBAL ESTIMATES. *Global Estimates of modern Slavery: Forced labour and forced marriage*. ILO: Geneva, 2017. ISBN 978-92-2-130131-8.

BAIEROVÁ, Dana. Neziskovka La Strada pomáhá v boji proti obchodování s lidmi a pracovnímu vykořisťování. In: *Deník neziskovky* [online]. 25. 8. 2014 [cit. 2019-01-27]. Dostupné z: <http://denikneziskovky.cz/neziskovka-la-strada-pomaha-v-boji-proti-obchodovani-s-lidmi-a-pracovnimu-vykoristovani>.

BANDIT, Rad; KUTÁLKOVÁ, Petra. *Analyza interdisciplinárního přístupu k prevenci obchodování s lidmi: Výzkumná zpráva*. Praha: Demografické informační centrum, 2015. Dostupné z: www.strada.cz/images/Publikace/Analyza/Analyza_mezioborove_spoluprace.pdf.

BOGNER, Alexander. How Experts Draw Boundaries. Dealing with non knowledge and uncertainty in prenatal testing. In: *Science, Technology and Innovation Studies 1*, 2005. 17–37.

BOGNER, Alexander; MENZ, Wolfgang. Alexander; The Theory-Generating Expert Interview: Epistemological Interest, Forms of Knowledge, Interaction. In: LITTIG, Beate; MENZ, Wolfgang. *Interviewing experts*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. ISBN 978-0-230-22019-5.

BRYMAN, Alan. *Social Research Methods: 4th Edition*. New York: Oxford University Press Inc., 2012. ISBN 978-0-19-958805-3.

BUSINESS CENTER. Komunitární právo. In: *Business Center* [online]. 2019 [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://business.center.cz/business/pojmy/p501-komunitarni-pravo.aspx>.

CEJP, Martin. Organizovaný zločin [přednáška]. Praha: Fakulta sociálních věd UK, Institut sociologických studií, 7.1.2017. In: *předmět FSV UK Kriminalita a současná česká společnost*.

CPIC. Informace o projektu. In: *Centra na podporu integrace cizinců* [online]. 2019 [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <http://www.integracnicentra.cz/>.

CVVM. *Tisková zpráva: Důvěra k vybraným institucím veřejného života – březen 2018*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2018. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4580/f9/po180405.pdf.

ČLOVĚK V TÍSNI. Otročká práce existuje i v Česku, většinu obětí tvoří migranti. In: *Člověk v tísni* [online]. 28.4.2017 [cit. 2019-01-04]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/co-delame/migrace-v-souvislostech/otrocka-prace-existuje-i-v-cesku-vetsinu-obeti-tvori-migranti-4101gp>.

DIAKONIE ČCE SCPS. Využívaným na trhu práce pomáhá e-learningový kurz. In: *Diakonie Českobratrské církve evangelické* [online]. 2019 [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://scps.diakonie.cz/o-nas2/realizovane-projekty-strediska/vykoristovany-m-na-trhu-prace-pomaha-e-learning/>.

DIAKONIE ČCE. O nás: Diakonie ČCE. In: *Diakonie Českobratrské církve evangelické* [online]. 2019 [cit. 2019-04-19]. Dostupné z: <https://www.diakonie.cz/o-diakonii/>.

DIAKONIE ZÁPAD. Služby Diakonie Západ. In: *Diakonie Českobratrské církve evangelické, Diakonie Západ* [online]. 2019 [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: <https://www.diakoniezapad.cz/sluzby-diakonie-zapad/>.

EVROPSKÁ KOMISE. Sdělení komise Evropskému parlamentu, radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů: Strategie EU pro vymýcení obchodu s lidmi 2012–2016. In: *EUR-Lex* [online]. 19.6.2012 [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52012DC0286>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. Zpravodajství. Obchodování s lidmi: v EU je téměř 16 000 obětí. In: *Evropský parlament* [online]. 23.10.2017 [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20171012STO85932/obchodovani-s-lidmi-v-eu-je-temer-16-000-obeti>.

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*. Štrasburk: Council of Europe, 2013. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf.

FRA. *Závažné pracovní vykořisťování: pracovníci pohybující se v rámci EU nebo směrem do EU*. Vídeň: FRA – Agentura Evropské unie pro základní práva, 2015. ISBN 978-92-9491-189-6.

GLOBAL SLAVERY INDEX. Findings – Navigating the Index. In: *The Global Slavery Index* [online]. 2018 [cit. 2019-01-04]. Dostupné z: <https://www.globalslaveryindex.org/2018/findings/navigating-the-index/>.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN: 978-80-262-0982-9.

HENDL, Jan; REMR, Jiří. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

HYÁNEK, Vladimír. *Revize teorií neziskového sektoru*. Brno: Společnost pro studium neziskového sektoru, 2011. ISBN 978-80-904150-5-8.

CHARITA PRAHA. Projekt Magdala pomáhá obětem obchodu s lidmi. In: *Arcidiecézní Charita Praha* [online]. 14.5.2018 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://praha.charita.cz/sluzby/magdala/aktualne/projekt-magdala-pomaha-obetem-obchodu-s-lidmi/>.

IG ANALYSIS & CONSULTING. *Potírání obchodu s lidmi v ČR a možnosti optimalizace bezpečnostní politiky státu. Analytický pracovní dokument pro potřebu OBP MV ČR. Únor – březen 2006*. Praha: Ivan Gabal Analysis & Consulting, 2006.

IKSP. *Zpráva expertní skupiny o obchodování s lidmi*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. ISBN 80-7338-044-7.

ILO. Decent work. In: *ILO* [online]. 2018 [cit. 2019-01-06]. Dostupné z: <http://www.ilo.org/global/topics/decent-work/lang--en/index.htm>.

IOM. Asistované dobrovolné návraty a reintegrace. In: *International Organization for Migration* [online]. 2019 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.iom.cz/aktivity/asistovane-dobrovolne-navraty-a-reintegrace>.

IOM. Informační kampaň pro prevenci pracovního vykořisťování občanů Bulharska v ČR. In: *International Organization for Migration* [online]. 2019a [cit. 2019-05-02]. <https://www.iom.cz/vod/informacni-kampan-pro-prevenci-pracovniho-vykoristovani-obcanu-bulharska-v-cr>.

LA STRADA. *Analýza dopadů realizovaných opatření v oblasti zvýšení informovanosti Bulharů a Bulharek působících na českém trhu práce*. Praha: La Strada ČR, 2015a. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/ukoncene-projekty/projekt_prevence_vykoristovani/analyza_dopadu_30.9.2015.pdf.

LA STRADA. Co nabízíme. In: *La Strada* [online]. 2015 [cit. 2019-02-19]. Dostupné z: <http://www.strada.cz/cz/co-nabizime>.

LA STRADA. *Doporučení vládě České republiky*. Praha: La Strada, 2004. Dostupné z: <http://www.strada.cz/cz/publikace-a-vystupy-la-strada-cr>.

LA STRADA. *Výroční zpráva La Strada*. Praha: La Strada, 2016. Dostupné z: <http://www.strada.cz/publikace-odkazy-/vyrocni-zpravy>.

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EU. In: *EUR-Lex* [online]. 2019 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>.

MALÝ, Ivan; PAVLÍK, Marek. *Tvorba a implementace veřejné politiky: stručný průvodce studiem*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3562-5.

MCP. *Subdodavatelské vztahy a porušování pracovních práv občanů Evropské unie: Od konkrétních případů k systémovým doporučením*. Policy paper č. 2/2016. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2016.

MEUSER, Michael; NAGEL, Ulrike. ExpertInneninterviews – vielfach erprobt, wenig bedacht. Ein Beitrag zur qualitativen Methodendiskussion. In: GARZ, Detlef; KRAIMER, Klaus (eds). *Qualitativ-empirische Sozialforschung. Konzepte, Methoden, Analysen* (Opladen: Westdeutscher Verlag), pp. 441–471. ISBN: 3-531-12289-4. Dostupné z: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/2402>.

MV ČR OBP. *Společné stanovisko k výkladu pojmů souvisejících s pracovním vykořisťováním*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, Odbor bezpečnostní politiky, 22.1.2018. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>.

MV ČR OBP. Stanovisko OBP k trestnému činu obchodování s lidmi podle § 232a trestního zákona ve vztahu k pojmům nucené práce a jiné formy vykořisťování. In: *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2006 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/nucena-prace-stand-pdf.aspx.

MV ČR. Dokumenty – Kriminalita. Mezirezortní koordinační skupina pro oblast boje proti obchodování s lidmi (MKS). In: *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2019 [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/mezirezortni-koordinacni-skupina-pro-oblast-boje-proti-obchodovani-s-lidmi-mks.aspx>.

MV ČR. Meziresortní orgány. In: *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2019a [cit. 2019-03-28]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/meziresortni-organy.aspx>.

MV ČR. *Národní strategie boje proti obchodování s lidmi v České republice na období 2016-2019*. Praha: Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, 2016.

MV ČR. Obchod s lidmi – Popis situace v obchodu s lidmi. In: *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 2017 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-popis-situace-v-obchodu-s-lidmi-979350.aspx>.

MV ČR. Vyloučené lokality. Preventivní aktivity Policie ČR v kontextu problematiky sociální exkluze. In: *Policie ČR* [online]. 2019b [cit. 2019-04-22]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/preventivni-aktivity-policie-cr-v-kontextu-problematiky-socialni-exkluze.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>.

MV ČR. *Zpráva o stavu obchodování s lidmi v České republice za rok 2017*. Praha: Odbor prevence kriminality, 2018. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-dokumenty-924305.aspx>.

NAJAM, Adil. The Four-C's of Third Sector--Government Relations. *Nonprofit Management* [online]. 2000, **10**(4), 375-396.

OBP. Obchodování s lidmi: Manuál pro Policii ČR. Praha: Reprint, 2006.

OHCHR. List of United Nations Agencies, Programmes, NGOs and Foundations working on Contemporary Forms of Slavery. In: *United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner* [online]. 2019 [cit. 2019-01-18]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Slavery/UNVTFCFS/Pages/SlaveryList.aspx>.

OTÁHALOVÁ, Lucie. V posledním roce padly tři rozsudky za pracovní vykořisťování (nejen) cizinců. In: *Migraceonline.cz* [online]. 29. 8. 2013 [cit. 2019-03-02]. Dostupné z: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/v-poslednim-roce-padly-tri-rozsudky-za-pracovni-vykoristovani-nejen-cizincu>.

POLICIE ČR, ÚOOZ SKPV. Co je organizovaný zločin. In: *Policie.cz* [online]. 31.7.2016 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/co-je-organizovany-zlocin.aspx>.

POLICIE ČR. NCOZ – Historie útvaru. In: *Policie ČR* [online]. 2019a [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/ncoz-historie-utvaru.aspx>.

POLICIE ČR. Zpravodajství. Pracovní vykořisťování – obvinění 8 osob. In: *Policie ČR* [online]. 14. 3. 2019 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pracovni-vykoristovani-obvineni-8-osob.aspx>.

POREMBSKÁ, Kateřina. *Moderní otroctví a nucená práce*. AMO: Pražský studentský summit, 2016.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PČR. Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi. Sněmovní tisk 894/0, část č. 1/10. In: *Poslanecká sněmovna PČR* [online]. 23. 7. 2016 [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=894&CT1=0>.

POTŮČEK, Martin a kol. *Veřejná politika*. Praha: C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-591-6.

POTŮČEK, Martin. et al.. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. (Dotisk 2010). Kapitola 1: Přístupy k veřejné politice, s. 9-31.

POTŮČEK, Martin; VASS, László; KOTLAS, Petr. „Veřejná politika jako proces.“ Pp. 33-60. In: POTŮČEK, Martin a kol. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005 (reedice 2010).

RADA EU. *Návrh strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie: „Směrem k evropskému modelu bezpečnosti“*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2010. ISBN 978-92-824-2674-6. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/30734/qc3010313csc.pdf>.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

SBÍRKA MEZINÁRODNÍCH SMLUV Č. 33/2017. In: *epravo.cz* [online]. 2.6.2017 [cit. 2019-04-18]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/2017m/sb0018-2017m.pdf.

SCHEINOST, Miroslav. *Konvence OSN a další dokumenty k organizovanému zločinu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. ISBN 80-86008-91-6.

SMĚRNICE EP A RADY 2011/36/EU. In: *EUR-Lex* [online]. 5.4.2011 [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=CS>.

SMĚRNICE EP A RADY 2012/29/EU. In: *EUR-Lex* [online]. 25.10.2012 [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>.

SMĚRNICE RADY 2004/81/ES. In: *EUR-Lex* [online]. 29.4.2004 [cit. 2019-04-03]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0081&from=EN>.

SOUKUP, Tomáš. *Důstojná práce v ČR?: národní zpráva pro ILO*. Praha: VÚPSV, 2008. ISBN 978-80-7416-005-9.

SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MV. Naši klienti. In: *Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra* [online]. 2017 [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <http://www.suz.cz/nasi-klienti/informace/>.

STRÍLECKÝ, Vít; TOPINKA, Daniel et al. *Obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování v teorii a praxi*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. ISBN: 978-80-87558-11-9.

SVOBODOVÁ, Andrea; VACOVSKÁ, Táňa. *Návrh koncepce prevence pracovního vykořisťování občanů EU v České republice*. Praha: La Strada, 2015.

ŠKARABELOVÁ, Simona. *Definice neziskového sektoru: Sborník příspěvků z internetové diskuse CVNS*. Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru, 2005. ISBN 80-239-4057-0.

TÝŘOVÁ, Zuzana. Zpravodajství. Policie České republiky – KŘP Karlovarského kraje. In: *Policie ČR* [online]. 10.4.2019 [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/spolecne-akcni-dny-europolu-2019.aspx>.

UN HUMAN RIGHTS. Supplementary convention, 1956. Supplementary Convention on the Abolition of Slavery. In: *United Nations Human Rights* [online]. 2016 [cit. 2019-01-20].

VESELÝ, Arnošt. "Veřejněpolitický a klasický sociálněvědní výzkum: podobnosti a odlišnosti". In: NEKOLA, Martin; GEISLER, Hana; MOURALOVÁ, Magdalena, ed. *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 9788024618654.

VESELÝ, Arnošt; NEKOLA, Martin (eds.). *Analýza a tvorba veřejných politik: přístupy, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-86429-75-5.

WALK FREE FOUNDATION. Forms of slavery. In: *Walk free foundation* [online]. 2018 [cit. 2019-01-27]. Dostupné z: <https://www.walkfreefoundation.org/understand/>.

Zákon č. 118/2000 Sb., o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-118#cast3>.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>.

Zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-251#cast5>.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/2919/262-2006.pdf>.

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-326>.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>.

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435#cast2>.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45/zneni-20170401>.

ZPRÁVA EVROPSKÉ KOMISE. Sdělení komise Evropskému parlamentu a Radě: Zpráva o opatřeních navazujících na strategii EU pro vymýcení obchodu s lidmi a stanovení dalších konkrétních opatření. In: *ec.europa* [online]. 4.12.2017 [cit. 2019-04-08]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/CS/COM-2017-728-F1-CS-MAIN-PART-1.PDF>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Teze diplomové práce

Příloha č. 2: Informovaný souhlas

Příloha č. 3: Scénář expertních rozhovorů

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Teze diplomové práce

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

Teze diplomové práce

Předpokládaný název práce:

*Spolupráce státu a nestátních neziskových organizací při potírání nucené práce
a pracovního vykořisťování v České republice*

*Cooperation between the State and non-governmental organizations in combating forced
labour and labour exploitation in the Czech Republic*

Autor: Bc. Renata Klánová

Konzultant: PhDr. Martin Cejp, CSc.

Akademický rok: 2017/2018

1. Vymezení výzkumného problému

Obchod s lidmi neboli „moderní otroctví“ je globální fenomén, který je pachateli velmi dobře skrýván. Jedná se o organizovaný zločin, který je spojen s migrací (často nelegální), pašeráctvím, sexuálním zneužíváním a dalšími závažnými trestnými činy. Obchod s lidmi můžeme rozdělit do několika hlavních forem: sexuální vykořisťování, nucená práce a pracovní vykořisťování, odběr orgánů a jiných tkání, nucená žebrota a nucená kriminální aktivita (Walk Free Foundation 2018). Trendy pachatelů se však rychle mění a s tím přibývá i nových forem tohoto organizovaného zločinu. V diplomové práci se zaměřím na nucenou práci a pracovní vykořisťování, které v ČR patří k nejčastějším formám (Baierová 2014). Nejaktuálnější případ obchodu s lidmi za účelem nucené práce je z 16. 1. 2018, kdy byli dva Češi obžalováni za to, že od roku 2012 do roku 2016 za pohrůžek a násilí nutili „*pracovat v oblasti úklidových prací v kancelářích a dopravních prostředcích v Cardiffu a dalších místech ve Walesu ve Velké Británii celkem čtyři muže. Za jejich práci jim platili minimálně, většinu zisku si nechávali, čímž se měli obohatit o nejméně 1,35 miliónu korun*“ (Žlábková 2018). Česká republika se od ostatních vyspělých zemí EU liší tím, že je státem cílovým, tranzitním i zemí původu (Baierová 2014). Najdeme u nás tedy i mnoho pracovně vykořisťovaných cizinců, nejčastěji z Rumunska, Bulharska, Slovenska a Ukrajiny, kteří v ČR pracují na stavbách či jako pracovníci úklidu (MVČR 2017). Tento typ obchodu s lidmi je spojen s tržní ekonomikou, kdy jsou oběti zdrojem levné pracovní síly. Firmy si na nábor pracovníků často najímají agentury a s těmito zaměstnanci tak nejsou smluvně v kontaktu ani jim přímo nevyplácí mzdu. V tomto ohledu zahrnu do diplomové práce i kontrolní mechanismy, jakými se firmy brání před možným „novodobým otroctvím“. Dle odhadů za rok 2016 se na světě stalo okolo 40,3 milionů lidí obětmi obchodu s lidmi, z toho 24,9 milionů lidí bylo zneužíváno k nucené práci. 16 milionů lidí bylo na světě pracovně vykořisťováno v privátním sektoru, kde nejčastěji vykonávali domácí práce, pracovali na stavbě či ve výrobě. V průměru jsou lidé v zajetí a pracovně vykořisťování 20,5 měsíce (Alliance 8.7, Global Estimates 2017). Ve skutečnosti ale můžeme předpokládat, že jsou čísla obětí daleko vyšší. Faktem je, že se trendy pachatelů tohoto nejvýdělečnějšího organizovaného zločinu mění daleko rychleji než politiky, které se ho snaží potírat. Díky zdlouhavým procesům ratifikace a schvalování zákonů není odezva ze strany státu dostatečně pružná. Z tohoto důvodu je důležitá spolupráce s neziskovými organizacemi, které se na potírání obchodu s lidmi podílí.

2. Cíle diplomové práce

Hlavním cílem diplomové práce je analyzovat, jakým způsobem mezi sebou stát a neziskové organizace spolupracují, aby společně potírali nucenou práci a pracovní vykořisťování v ČR. Na základě této spolupráce (zdrojem informací budou rozhovory s relevantními aktéry a analýza dokumentů) diplomová práce zhodnotí účinnost politických opatření a nabídne případný návrh na zlepšení politiky.

Dílčí cíle:

- popsat relevantní aktéry, kteří se na tvorbě příslušných politik podílí, či je tyto politiky ovlivňují
- zrekapitulovat dosavadní trendy ve vývoji nucené práce a pracovního vykořisťování v ČR (zejména před a po roce 1989)
- nastínit hlavní trasy obchodu s lidmi za účelem nucené práce a pokusit se nastínit budoucí vývoj s ohledem na současnou migrační krizi
- analyzovat „dobrou praxi“ v zahraničí (ostatních státech EU)

3. Předpokládané metody zpracování

V rámci diplomové práce využiji kombinaci následujících metod a technik:

- **Analýza dokumentů**

Analýza dokumentů pomůže k pochopení problematiky a vyhodnocení účinnosti opatření a politik zabývajících se obchodem s lidmi, konkrétně nucenou prací a pracovním vykořisťováním. Jedná se o strategie, zprávy, studie, zákony, sborníky z konferencí atd. Analýza bude pro přehlednost rozdělena na národní (Národní strategie boje proti obchodování s lidmi v České republice na období 2016–2019, zákony a vyhlášky...) a nadnárodní dokumenty (Strategie EU, dokumenty Evropské komise...).

- **Analýza aktérů**

Pro výzkum a zhodnocení efektivity spolupráce státu a neziskových nestátních organizací při potírání nucené práce a pracovního vykořisťování je vhodné provést analýzu aktérů, kteří se v dané oblasti angažují a podílí se na řešení problematiky: stát (MV ČR, MPSV ČR, Policie ČR...), neziskový sektor (zejména organizace La Strada), média (servery propagující projekty, kampaně...), firmy (zaměstnavatelé), oběti obchodu s lidmi. Jelikož obchod s lidmi je organizovaný zločin, který je páchan globálně a je spojen s migrací, rozdělím analýzu aktérů na národní a nadnárodní úroveň (EU, OSN...).

- **Polostrukturovaný rozhovor**

S vybranými relevantními aktéry provedu polostrukturované rozhovory, ve kterých se pokusím zjistit jejich názor na danou problematiku a názory na kvalitu spolupráce. Skrze rozhovory budu sledovat vyhodnocení účinnosti politických opatření z pohledu odlišných zainteresovaných stran. Hlavními institucemi za veřejný sektor budou Ministerstvo vnitra a Ministerstvo práce a sociálních věcí. Z neziskového sektoru budu téma projednávat s organizací La Strada ČR, která je jedinou svého typu v České republice, a organizací Člověk v tísni. Ze stran expertů se bude jednat například o právníky zabývající se danou problematikou či o sociologa, bývalého poslance a místopředsedy Výboru pro bezpečnost PS PČR, Ivana Gabala. K analýze rozhovorů bude využit program MAXQDA.

4. Předpokládaný obsah práce

1. Úvod
2. Teoretická východiska – organizovaný zločin, typologie obětí a pachatelů, obchod s lidmi a migrace
3. Metodologie – analýza dokumentů, analýza aktérů, polostrukturované rozhovory s relevantními aktéry (experti na problematiku obchodu s lidmi, politici, členové neziskových organizací)
4. Deskriptivní část – stručný popis obchodu s lidmi, detailní popis konkrétního typu: nucené práce a pracovního vykořisťování – vývoj, statistiky, hlavní trasy tohoto druhu obchodu s lidmi, aktéři, dopady, relevantní politiky ČR a EU, činnost neziskových organizací
5. Analytická část – kvalitativní analýza rozhovorů pomocí programu MAXQDA, tabulka analýzy aktérů, vyhodnocení účinnosti politik a návrh na jejich vylepšení
6. Zjištění
7. Diskuze
8. Závěr
9. Summary

5. Výchozí literatura

- ANDREES, Beate. *Forced labour and human trafficking: handbook for labour inspectors*. Geneva: International Labour Office, 2008. 61 s.
- BAIEROVÁ, Dana. Neziskovka La Strada pomáhá v boji proti obchodování s lidmi a pracovnímu vykořisťování. *Deník neziskovky* [online]. 25. 8. 2014 [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <<http://denikneziskovky.cz/neziskovka-la-strada-pomaha-v-boji-proti-obchodovani-s-lidmi-a-pracovnimu-vykoristovani>>.
- BERNARDS, Nick. The Global Politics of Forced Labour. *Globalizations*, 2017, roč. 14, č. 6, s. 944-957. ISSN 14747731.
- BURČÍKOVÁ, Petra. *Obchod s lidmi a nucená či vykořisťující práce v České republice*. Praha: La Strada Česká republika, 2005. 52 s.
- COUNCIL OF THE EU. EU plan on best practices, standards and procedures for combating and preventing trafficking in human beings. *Official Journal of the European Union*, 2005, roč. 48, C 311, s. 1-12. ISSN 1725-2423.
- COUNCIL OF EUROPE. *Úmluva Rady Evropy o potírání obchodu s lidmi*. Strasbourg, France: Council of Europe, 2008. 8 s.
- ČERNÍK, Jan; HULÍKOVÁ, Tereza; VINTR, Vlastimil. *Pilotní výzkum prostředí obchodu s lidmi na území České republiky (prosinec 2004 – únor 2005)*. Praha: IOM Mezinárodní organizace pro migraci, 2005. 122 s.
- ČURDOVÁ, Zdenka. Obchod s lidmi / Trade with Humans. *Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Prevence úrazů, otrav a násilí*, 2006, roč. 2, s. 109-118.
- EUROPEAN COMMISSION. *Report from the commission to the European parliament and the Council: Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings, as required under Article 20 of Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims*. Brussels: European Commission, 2016. 15 s.
- EUROPEAN COMMISSION. *Press Release: Den proti obchodování s lidmi – Komise vyzývá k lepší ochraně obětí*. IP/10/1346. Brusel: European Commission, 2010. 2 s.
- EUROPOL. *2005 EU Organised Crime Report Public version*. The Hague, : Europol, 2005. 34 s.
- EUROPOL. European Union: *Serious and Organised Crime Threat Assessment: Crime in the age of technology*. The Hague: European Police Office, 2017. 57 s.
- EUROSTAT. Statistical working papers. *Trafficking in human beings*. Luxembourg:

- Publications Office of the European Union, 2015. 135 s. ISBN 978-92-79-45831-6.
- CHRYSSOCHOU, Xenia. *Severe forms of Labour Exploitation Supporting victims of severe forms of labour exploitation in having access to justice in EU Member States*. Greece: Social Fieldwork Research (FRANET), 2014. 79 s.
 - IG ANALYSIS & CONSULTING. *Potírání obchodu s lidmi v ČR a možnosti optimalizace bezpečnostní politiky státu. Analytický pracovní dokument pro potřebu OBP MV ČR. Únor – březen 2006*. Praha: Ivan Gabal Analysis & Consulting, 2006. 21 s.
 - ILO. *Human trafficking and forced labour exploitation: guidance for legislation and law enforcement : special action programme to combat forced labour*. Geneva, Switzerland: International Labour Office, 2005. 70 s. ISBN 92-2-117347-x.
 - ILO. *Forced labour and human trafficking casebook of court decisions: a training manual for judges, prosecutors and legal practitioners*. Geneva: International Labour Office, 2009. 109 s.
 - ILO. *A global alliance against forced labour: global report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, 2005*. Geneva: International Labour Office, 2005. 87 s. ISBN 9789221153603.
 - INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOC. PREVENCII. *Světová zpráva o obchodování s lidmi 2012*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013. 144 s. ISBN 978-80-7338-134-9.
 - INTERMUNDIA. *Zpráva o výsledcích sociologického výzkumu: Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce*. Havířov: Intermundia, 2005. 57 s.
 - KALIBOVÁ, Klára. *Obchodování s lidmi – některé problematické momenty platné legislativy*. Praha: La Strada Česká republika, 2008. 58 s.
 - KUTÁLKOVÁ, Petra; BANDIT, Rad. *Analýza interdisciplinárního přístupu k prevenci obchodování s lidmi. Výzkumná zpráva*. Loděnice: Demografické informační centrum, 2015. 42 s.
 - LA STRADA ČR. *Evaluaace: Analýza zákona o obětech trestných činů*. Praha: La Strada Česká republika, 2015. 10 s.
 - LA STRADA ČR. *Doporučení vládě České republiky týkající se problematiky obchodování s lidmi z pohledu nevládní neziskové organizace La Strada Česká republika*. Praha: La Strada Česká republika, 2004. 12 s.
 - LEARY, Mary Graw. „Modern day slavery“ – Implications of a Label. *Saint Louis university law journal*, 2015, roč. 60, č. 1, s 115-143.

- LEWIS, Hannah; HODKINSON, Stuart; WAITE, Louise; DWYER, Peter. Hyper-precarious lives: Migrants, work and forced labour in the Global North. *Progress in human geography*, 2015, roč. 39, č. 5, s. 580-600. ISSN 03091325.
- MALPANI, Rohit. *Legal aspects of trafficking for forced labour purposes in Europe*. Geneva: ILO, 2006. 48 s. ISBN 92-2-118720-9.
- MICHELE, Ford. Trade Unions, Forced Labour and Human Trafficking. *Anti-Trafficking Review*, 2015, roč. 0, č. 5, s. 11-29. ISSN 22867511.
- MINISTERTVO VNITRA ČR. *Vyjádření OBPPK k Global Slavery Indexu*. Praha: Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, 2016. 2 s.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Stanovisko k postihu obětí trestného činu obchodování s lidmi a pracovníků nevládních organizací pracujících s oběťmi této trestné činnosti pro spáchání trestného činu nepřekážení a neoznámení trestného činu podle § 367 a § 368 zákona c. 40/2009 Sb., trestního zákoníku*. Praha: Odbor bezpečnostní politiky, 2010. 3 s.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Národní strategie boje proti obchodování s lidmi v České republice na období 2016-2019*. Praha: Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, 2016. 48 s.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Stanovisko OBP k trestnému činu obchodování s lidmi podle § 232a trestního zákona ve vztahu k pojmům nucené práce a jiné formy vykořisťování*. Praha: Odbor bezpečnostní politiky, 2006, 4 s.
- MINISTERTVO VNITRA ČR. *Obchodování s lidmi: manuál pro policii ČR*. Praha: Odbor bezpečnostní politiky, 2006. 16 s.
- MVČR. *Obchod s lidmi – Popis situace v obchodu s lidmi*. MVČR [online]. 2017 [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/obchod-s-lidmi-popis-situace-v-obchodu-s-lidmi-979350.aspx>>.
- NAÍM, Moisés. *Černá kniha globalizace*. Praha: Vyšehrad, 2008. 303 s. ISBN: 978-80-7021-866-2.
- OLLUS, Natalia. Forced Flexibility and Exploitation: Experiences of Migrant Workers in the Cleaning Industry. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 2016, roč. 6, č. 1, s. 25-45. ISSN 22450157.
- OLLUS, Natalia. Regulating forced labour and combating human trafficking: the relevance of historical definitions in a contemporary perspective. *Crime, Law*, 2015, roč. 63, č. 5, s. 221-246. ISSN 09254994.
- OSCE. *Human trafficking for labour exploitation/forced and bonded labour:*

Identification - prevention - prosecution. Vienna: OSCE, 2008. 61 s. ISBN 9789292344252.

- PHILLIPS, Nicola; MIERES, Fabiola. The Governance of Forced Labour in the Global Economy. *Globalizations*, 2015, roč. 12, č. 2, s. 244-260. ISSN 14747731.

- POHL, Michal. *Boj proti obchodování s lidmi v dokumentech EU.* Praha: Parlamentní institut, 2010. 12 s.

- RICHMOND, Cotton John. Human trafficking: understanding the law and destructing myths? *Saint Louis university law journal*, 2015, roč. 60, č. 1, s. 1-42.

- RIJKEN, Conny. *Combating trafficking in human beings for labour exploitation.* Nijmegen, The Netherlands: Wolf Legal Publishers, 2011. 494 s. ISBN 9058506533.

- RÖSSBORN, Stella. *Actors against Trafficking for Labour Exploitation. Report on Cooperation between Stakeholders at the National Level in the countries of the Baltic Sea region to Address Trafficking for Labour Exploitation.* Stockholm: The Council of the Baltic Sea States, 2013. 107 s.

- SARRICA, Fabrizio. Stealing Labour: an economic analysis of forced labour and human trafficking. *Forum on Crime*, 2015, roč. 8, s. 137-154. ISSN 10209212.

- SKŘIVÁNKOVÁ, Klára. *Obchod s lidmi za účelem nucené práce v Evropě: souhrnná zpráva o situaci ve Velké Británii, Irsku, České republice a Portugalsku.* Praha: La Strada ČR, 2006. 46 s. ISBN 9788025400357.

- STOYANOVA, Vladislava. Article 4 of the ECHR and the Obligation of Criminalising Slavery, Servitude, Forced Labour and Human Trafficking. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 2014, roč. 3, č. 2, s. 407. ISSN 20501706.

- STRAUSS, Kendra. Sorting victims from workers: Forced labour, trafficking, and the process of jurisdiction. *Progress in human geography*, 2017, roč. 41, č. 2, s. 140-158. ISSN 03091325.

- STRAUSS, Kendra. Coerced, Forced and Unfree Labour: Geographies of Exploitation in Contemporary Labour Markets. *Geography Compass*, 2012, roč. 6, č. 3, s. 137-146. ISSN 17498198.

- STŘÍLECKÝ, Vít. *Obchodování s lidmi za účelem pracovního vykořisťování v teorii a praxi.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. 184 s. ISBN: 978-80-87558-11-9.

- STŘÍLECKÝ, Vít. *Developments in trafficking in human beings for the purpose of labour exploitation and forced labour.* Prague: Institute of International Relations, 2013. 194 s. ISBN 978-80-87558-10-2.

- SVOBODOVÁ, Andrea, VACOVSKÁ, Táňa. *Návrh koncepce prevence pracovního vykořisťování občanů EU v České republice*. Praha: La Strada Česká republika, 2014. 34 s.
- ŠPONDROVÁ, Pavla. *Obchodování s lidmi, problematika nucené práce: sborník z konference pořádané Ligou lidských práv a Radou Evropy 15. 12. 2006 v Brně*. Brno: Liga lidských práv, 2007. 88 s. ISBN 978-80-903473-2-8.
- VAN DER HEIJDEN, Peter G. M.; DE VRIES, Leke; BÖHNING, Dankmar; CRUYFF, Maarten. Estimating the size of hard-to-reach populations using capture-recapture methodology, with a discussion of the international labour organization's global estimate of forced labour. *Forum on Crime*, 2015, roč. 8, s. 109-136. ISSN 10209212.
- VAN DER LINDEN, Mariska N.J. *Obchodování s lidmi za účelem nucené práce: způsoby monitorování náboru migrujících pracovníků. Výukový manuál*. Geneva: Mezinárodní organizace práce, 2005. 70 s.
- WALK FREE FOUNDATION. Forms of slavery. *Walk free foundation* [online]. 2018 [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <<https://www.walkfreefoundation.org/understand/>>.
- WINTEROVÁ, Dominika, SOUKUP, Daniel (překlad). *Zpráva expertní skupiny o obchodování s lidmi*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. 334 s. ISBN 80-7338-044-7.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů* 9. 2. 2009. roč. 2009, částka 11. ISSN 1211-1244.
- ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Mám v sobě stresy a nevím, jak z toho ven, tvrdil obžalovaný z obchodování s lidmi. *Novinky.cz* [online]. 16. 1. 2018 [cit. 2018-01-27]. Dostupné z: <<https://www.novinky.cz/krimi/460657-mam-v-sobe-stresy-a-nevim-jak-z-toho-ven-tvrdil-obzalovany-z-obchodovani-s-lidmi.html>>.

6. Podpis konzultanta a diplomanta stvrzující souhlas se spoluprací

V Praze, dne:

.....
konzultant
PhDr. Martin Cejp, CSc.

.....
diplomant
Bc. Renata Klánová

Příloha č. 2: Informovaný souhlas

FAKULTA
SOCIÁLNÍCH VĚD
Univerzita Karlova

INFORMOVANÝ SOUHLAS S ROZHOVOREM A JEHO UŽITÍM

Výzkum na téma Spolupráce státu a nestátních neziskových organizací při potírání
pracovního vykořisťování v ČR

Rozhovor je anonymní, což znamená, že nikde nebude uvedeno mé jméno. Moje účast na rozhovoru je zcela dobrovolná a kdykoli během rozhovoru mohu odmítnout odpovědět na otázku, na které odpovědět nechci. Mám také právo rozhovor kdykoli ukončit. Jsem si vědom/a toho, že rozhovor bude zaznamenáván na diktafon a přepsán do písemné formy. Přepis rozhovoru bude důvěrný a v diplomové práci Bc. Renaty Klánové, ani v případných dalších výstupech z tohoto výzkumu nebudou uvedeny údaje, podle kterých by bylo možné moji osobu identifikovat.

Souhlasím s účastí ve výzkumu a provedením rozhovoru. ano ne

Přeji si být informován/a o výsledcích výzkumu. ano ne

Podpis:

Dne:

Po skončení rozhovoru jsem se rozhodl/a, že si nepřeji, aby byly pro účely výzkumu použity následující pasáže:

.....

.....

Zároveň jsem si vědom/a toho, že pokud v budoucnu změním svůj názor a nebudu si přát využití některých pasáží formou přímé citace, mohu se obrátit na výzkumnici Bc. Renatu Klánovou, která se zavazuje mé přání respektovat. ano ne

Podpis:

Příloha č. 3: Scénář expertních rozhovorů

Scénář expertních rozhovorů – neziskové organizace

1. Mohl/a byste nejprve představit vaši organizaci?
2. Jaké služby nabízíte a pro koho jsou určeny?
3. Spolupracujete nějakým způsobem při výkonu své práce (potírání obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování) s aktéry z veřejného sektoru (státu)? Pokud ano, s jakými a jak?
4. Na jakých úrovních spolupráce probíhá?
 - Prevence – tvorba Strategii, doporučení, analýz...
 - Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi
 - Řešení problematiky – poskytování služeb a pomoci obětem...
5. Jste jako nezisková organizace státem při svých činnostech podporováni?
6. Jak byste zhodnotil/a spolupráci státu a neziskového sektoru v oblasti obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování? Jaké jsou podle Vás silné/slabé stránky spolupráce?
7. Jak by se podle Vás dala vzájemná spolupráce státu a neziskových organizací zefektivnit? Konkrétní návrhy a doporučení pro efektivnější spolupráci
8. Je podle Vašeho názoru pracovní vykořisťování českou legislativou dostatečně definováno? Obsahují pracovně právní a trestně právní předpisy nějaké nedostatky?
9. Jaká opatření by měla být podle Vás přijata v zájmu zmírnění rozsahu výskytu pracovního vykořisťování?
10. Napadá Vás příklad politiky dobré praxe v boji s pracovním vykořisťováním?
11. Jaký bude podle Vás budoucí vývoj v oblasti pracovního vykořisťování a obchodu s lidmi v ČR? Bude těchto případů přibývat, či spíše naopak? Proč?

Scénář expertních rozhovorů – stát

1. Mohl/a byste nejprve popsat náplň Vaší práce/vašeho pracoviště?
2. Spolupracujete nějakým způsobem s dalšími aktéry ze státních organizací či s neziskovými organizacemi? Pokud ano, s jakými a jak?
3. Na jakých úrovních spolupráce probíhá?
 - Prevence – tvorba Strategií, doporučení, analýz...
 - Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi
 - Řešení problematiky – poskytování služeb a pomoci obětem...
4. Pomáhají Vám nějakým způsobem neziskové organizace při výkonu Vaší práce (potírání pracovního vykořisťování)?
5. Jak byste zhodnotil/a spolupráci státu a neziskového sektoru v oblasti obchodu s lidmi a pracovního vykořisťování? Jaké jsou podle Vás silné/slabé stránky spolupráce?
6. Je podle Vašeho názoru reakce státu na řešení této problematiky dostatečná?
7. Jak by se podle Vás dala vzájemná spolupráce státu a neziskových organizací zefektivnit? Konkrétní návrhy a doporučení pro efektivnější spolupráci
8. Je podle Vašeho názoru pracovní vykořisťování českou legislativou dostatečně definováno? Obsahují pracovně právní a trestně právní předpisy nějaké nedostatky?
9. Jaká opatření by měla být podle Vás přijata v zájmu zmírnění rozsahu výskytu pracovního vykořisťování?
10. Napadá Vás příklad politiky dobré praxe v boji s pracovním vykořisťováním?
11. Jaký bude podle Vás budoucí vývoj v oblasti pracovního vykořisťování a obchodu s lidmi v ČR? Bude těchto případů přibývat, či spíše naopak? Proč?